מוסף על המשמר
מס' 46 (876)
13 בנובמבר 1987
כ"א בחשון תשמ"ח

התנועה של המדינה

סמלת רינה תגיע הביתה בשלום

היום חיילת, מחר אשה צעירה.
בתקופה זו של חייה חיוני להגן עליה,
לשמור על הפרח הזה מכל רע.
לכן, "אגד" קיבל על עצמו לבצע הסעות
של חיילות בכל רחבי הארץ, ללא תשלום
וללא צורך בחיפוש טרמפים.

אם אתם הורים, אחים או חברים של חיילת,
יש לכם בזכות זה שקט נפשי.
חשבתם פעם על זה ש"אגד" הוא חלק בלתי נפרד
ממערכת הבטחון של המדינה?

כתובת המערכת:
„על המשמר", רח' חומה ומגדל 2, ת"א
העורך הראשון: בצלאל לבז"ל
עורך: ישראל זמיר
עורכת משנה: תאיר זבולון
מזכירות: רוני גופר
עיצוב גרפי: ארנון אבני
ביצוע גרפי: שושנה זילבר

הפעם:

כתבות

■ טילים גרעיניים על הגולן
רגעים קריטיים
בקרבות הגולן
מאת **שלמה אהרונסון** 5

■ מימסר של איש אחד
עשרים שנה ל„שאלות אישיות"
בגלי צה"ל
מאת **ישראל זמיר**
וגיורא מנור 6

■ מחסום הציפור
תאונות אוויר בעטיין
של ציפורים
מאת **אלישבע איילון** 8

■ לא נשוב לימי סבסטיה
חנן פורת – „אני מאמין"
מאת **עמירם כהן** 10

■ על המזבח
האמן קדישמן –
פתיחת תערוכה
מאת **חיים מאור** 12

■ באלאנשין / קרנקו —
היש באלט מופשט
שתי להקות באלט
הגיעו ארצה
מאת **גיורא מנור** 12

■ עתידנים מנבאים
שואה כלכלית
עתידנים כלכליים
מפספסים משבר
מאת **סטפן שאף** 16

■ האתיופים
תערוכה על קורותיה
של קהילה 20

■ הכוהנת מיהוד
התעמולות מגבירה הריון
מאת **נרקיס טל־ויינברג** 22

■ להעמיק שורשים
פתיחת בית יגאל אלון בגנוסר
מאת **שלמה גלזר** 28

סיפור

■ אין לי שום סיכוי אצלך
מאת **יצחק שלו** 19

מדורים וטורים

■ הלו חותם 4

■ שלום בית
מאת **חיה יוסף** 17

עודד ליפשיץ – 2; זאב צחור – 2; ג'גו – 3; אלי הכהן – 3; פנחס ענברי – 3; שלמה גלזר – 4; שלמה אהרונסון – 4; דינה גורן – 4; רבי – 19; שמואל בונים – 19

■ בשער: שביתת הטלוויזיה נמשכת

מלה רעה

מכתב גלוי לחשוד זוטר

שלום לך חשוד.

אינני יודע את שמך. כל מה שידוע לי עליך זה כמה שורות שפורסמו על־ידי כתב „על המשמר", יהודה צור. אתה מקרית־שמונה, סוחר בגדים. חושדים בך שהשתמטת ממילואים במשך שנתיים, וכדי לחמוק מעונש — ניסית לשחד פקידה־חיילת שתעלים את תיק השירות שלך, שהיה עלול להפלילך. טוענים שהצעת לה הנחות גדולות, בתמורה.

איזה צירוף מקרים מוזר! היה כבר, דווקא בקרית שמונה, מקרה שבו חשדו באיש מילואים שהשתמט משירות, מלבנון, לפני ארבע שנים. גם או טענו שהציע לאחר, אלברט אזולאי שמו, עבודה קבועה ב„אגד" תמורת השחרור.

אתה נעצרת מיד, וגם הוא, קוראים לו שלמה עמר, יושב. בכנסת. לא היה זה החשד הפלילי הראשון נגד עמר. אותך עצרו על־סמך הקלטת־סתר, חוקית למהדרין, של הדברים שהשמעת באוזני הפקידה. את עמר האשימו כהאזנת סתר, תוך עבירה על החוק, לבכירים ב„אגד". אחר־כך הואשם בהשתמטות, ולבסוף נחקר חשד פלילי שלישי נגדו: השתתפות ב„פגישה לילית" שבה ניסה, עם פרקליטי צמרת וחוקרים פרטיים שהיו קציני משטרה לשעבר, „לשכנע" את אלברט אזולאי לחזור בו מעדותו בעניין ההשתמטות.

אני לא בעדך: אם תימצא אשם, בהשתמטות ושוחד, אתה ראוי לעונשים הקבועים בחוק. אני כותב אליך כי אני בעד שוויון בפני החוק ואתה, בעיני, דוגמא בוטה לכך שעיקרון זה נופר. לא מפני שקיפחו אותך, אלא מפני שהיפלו לטובה את ח"כ עמר ושותפיו.

אתה — במעצר. הוא — בכנסת.

כבר ביולי־84 הוגש כתב אישום נגד עמר, והיועץ המשפטי דאז, פרופסור זמיר, נאמן לחובות תפקידו, פנה לכנסת כדי להסיר את חסינותו ולהעמידו לדין בעניין האזנות סתר. איש מחברי ועדת הכנסת לא טען שהחסינות מגינה על עמר בפני עבירה הקשורה לעבודתו ב„אגד". אבל, החסינות לא הוסרה. אפילו משפטן מובהק כח"כ ליבאי חרג מסמכותו, השים עצמו שופט ו„קבע" שהראיות אינן מספיקות. אם, טענו הח"כים, שותפיו לעבירה של עמר יורשעו בדין — רק או יסירו את חסינותו. לך, סוחר קטן, לא היתה אף פעם „חסינות" כזו.

חלפו שנתיים וחצי, ובפברואר־87, אחרי ששותפיו של עמר הורשעו, דרש ח"כ מיכאל איתן להסיר את חסינותו, כמובטח. דרש, או מה?

אתה במעצר, ומצבך קשה. אין לך סיכוי רב לשכור את שירותיו הנורא יקרים של פרקליט הצמרת רם כספי, המגן על עמר, ופרקליטך לא יארגן לך „פגישה לילית" כדי להפעיל „מכבש" על הפקידה שהעידה נגדך. אם יארגנו לך פגישה כזו, והמשטרה תתפוס אתכם על חם, יעמידו מיד לדין את כל המשתתפים בה. על „הטרדת עד בנסיבות מחמירות" ואולי גם על סעיפים חמורים יותר. כשפרקליטך ייחקר במשטרה, הוא לא יוכל להרים טלפון ליועץ המשפטי החדש, חריש, כדי „להתייעץ" עמו. גם אם ירים — חריש לא יענה כי הוא חבר של כספי, ולא של כל עורכי־הדין בארץ, ואתה לא ח"כ, ופרקליטך הוא לא חבר של המי ומי בארץ, מסרם ומטה, וגם לא ישב עם חריש ואחרים, בישיבות סודיות ועדינות בפרשת סולרד.

אז אתה במעצר, ועמר בכנסת. כולם שווים, ויש כאלה ששווים יותר.

אם ראש צוות החקירות בעניינך היה תת־ניצב שמעון סביר, שחקר את פרשת עמר, והוא היה קובע שיש להעמידך לדין — מצבך היה קשה. לעמר יותר קל: הממונה על סביר, ראש אגף חקירות במשטרה יגאל מרקוס, המליץ שלא להעמיד לדין משתתפים בפגישה הלילית, והסתמך על חוות־דעת משפטית. „במקרה" חוות הדעת הזו ניתנה על־ידי משפטנית בשם אמירה שבתאי, שהיא אשתו של יואל שבתאי, העוכר אצל עו"ד יגאל ארנון, ש„במקרה" הוא אחד החשודים בעניין הפגישה הלילית. „טעות", התנצלו שר המשטרה ברלב ומפכ"ל המשטרה, דוד קראוס, כשנודע להם מי נתן את חוות הדעת המשפטית ה„אובייקטיבית" הזו.

לך, סוחר בגדים קטן שלי, אפילו „טעות" כזו, לטובתך, לא תקרה.

אז אתה במעצר, ועמר בכנסת.

חמישה משפטנים בכירים בפרקליטות המדינה קבעו שיש להעמיד את עמר, ושאר משתתפי „הפגישה הלילית", לדין, ראש המחלקה הפלילית, רחל סוכר, המישנה לפרקליט המדינה דורית ביניש, פרקליט מחוז תל־אביב אהרון שדר, עוזרת היועץ המשפטי יהודית צור, ופרקליטת מחוז חיפה, לילי בורישנסקי.

אם אחד העוזרים של אחד מהחמישה היה קובע שעליך לעמוד לדין — היית מובא למשפט. אבל הממונה על החמישה, היועץ המשפטי חריש החליט... להעביר לידידיו הנאשמים תדפיס בכתב של הראיות נגדם, וגם נתן לכספי, ידידו, „זכות שימוע", שאיפשרה לו לטעון בפני חריש מדוע אינו חושב שיש להעמידו לדין.

אל תחלום שגם אתה, או פרקליטך, תקבלו זכות שימוע כזו.

אז אתה במעצר, כספי חופשי, ואף ממשיך למלא שליחויות ממלכתיות עדינות, עמר בכנסת, קובע את החוקים שהוא חשוד בהפרתם.

ככה זה. אתה חשוד זוטר, הם חשודים בכירים, ומה שמותר לנבחרים, אסור לסתם סוחרים. טחנות הצדק טוחנות אותך, מהר וחזק, ובצדק. כשמדובר בעמר, כספי וארנון — אבני הריחיים של החוק דוממות שנים ומעלות אבק, וזה, בלשון המעטה, מאוד לא בסדר.

זה לא ינחם אותך, אבל חשוב שתדע שרבים טובים, וביניהם לא מעט ח"כים, תורמים ותובעים בעקשנות להעמיד לדין את עמר ושותפיו.

גם אני, עיתונאי קטן, איני מרפה מהנושא, החוזר ועולה בטור זה.

לכן, יש סיכוי שגם הם, בסופו של דבר, יעמדו לדין, ואם הם יורשעו, וגם אתה תורשע, אולי לא תשב לבד בכלאו.

שלך,
עיתונאי קטן

● **עודד ליפשיץ**

עם סגולה

רק הם לא שמעו

חודש מילואים אחד הופך אותנו לשותפים

ועדת לנדוי לחקר השב"כ קבעה שהדרג המדיני לא ידע שנציגי השב"כ משקרים בבית המשפט. היא גם טיהרה לחלוטין את התביעה. האפשרות שהשופטים ידעו שעובדים עליהם, נדחתה על הסף כ„חסרת שחר" אולי. ובכל זאת אני מבקש להעלות תמיהה. איך זה שאנחנו ידענו והם לא?

דוגמה למקור ידיעה: כידוע, כלא חברון, שבו כלואים אסירים ביטחוניים, שוכן במרכז הבניין של הממשל הצבאי בחברון. בבניין גדול ממדים זה הוצבו, בין השאר, יחידות מילואים ששירתו בשטחים. ניתן להעריך שבמשך השנים עברו בו אלפי מילואימניקים. היו בהם תקלאים, עובדי ייצור, סטודנטים וגם עורכי דין. יש מקום לשער שחלק מהם התמנו לימים לתובעים, חלק נעשו שופטים.

יש מילואימניקים שזוכרים בחלחלה לילות בהם היה קשה להירדם מחמת הצעקות הנוראות של האסירים שבקעו מהכלא. הניצב מתחת לחלונות המגורים. הצעקות הללו העסיקו את החיילים והיוו נושא מרכזי בוויכוחים ביניהם. היו שנים שבהם קצין מילואימניק־סקרן, יכול היה להציץ לכלא ולראות במו עיניו. אחר־כך נאסרה הכניסה לכלא פנימה אבל את הצעקות, החולכות ודועכות לפי קצב חשביהה, אי אפשר היה לכלוא. הן פרחו מחלונות הכלא לחלונות החיילים והותירו מרחב קטן של השערות לדמיון מעורר צמרמורת. איש לא פקפק שמדובר בעינויים, ובגביית הודאות בשיטות שהוכחשו למחרת בבית המשפט.

גם אלו מבין המילואימניקים שהצדיקו את העינויים, והיו רבים כאלה, עברו חוויה מזעזעת. חדעת נותנת שהם סיפרו עליה לחבריהם הקרובים. וכך הגענו לרבבות שידעו. ההנחה שהדרג המדיני לא ידע מלמדת על מידת הניתוק שלו מהעם אותו עליו להנהיג. אכן, אינני זוכר מישהו מחברי בגדוד שנעשה דרג מדיני, אבל הדעת נותנת שהתובעים והשופטים צמחו מאותה מערכת ישראלית, השולפת את אזרחיה מחיי היום־יום למילואים בחאקי במימשל חברון. חודש מילואים אחד בשנה הופך אותנו לשותפים במשהו מעולם אחר. לפעמים יוצא לנו להיות מציצנים, חרדאים חוחק מעבר למסך הטלוויזיה. רבים מאיתנו היו שם. גם כמה תובעים ואפילו שופטים.

אלו שלא היו בחברון היו במקומות אחרים. כל מי שהחזיק בנפר בבאר־שבע באפריל 1984 ידעו בזמן אמיתי, על חטיפת האוטובוס בקו 300 ויכול היה להגיע בתוך חצי שעה לדיר אל־בלח. ואכן, עשרות הגיעו, וראו את שני המחבלים שהורדו חיים מהאוטובוס. מי שהחזיק מעמד לנוכח הצרחות שבקעו בסביבה ידע מה קרה ומי שיקר. הוא סיפר על כך בקפיטריה של האוניברסיטה או בסלון ביתו בערב שבת. מאות אנשים ידעו למחרת פרשת קו 300 את מה שוועדת זורע־בלטמן לא הצליחה לגלות.

יש אפשרויות רבות נוספות ההופכות את כולנו לשותפים לידיעה. מי שקבע שצריך לחיות תובע או שופט כדי לא לדעת שהשב"כ שיקר מזמין סיפור חדש.

● **זאב צחור**

ההיסטוריה צעירה תמיד

מיכאל הרסגור

יצחק שמיר בן 650

בעידן יובלות אנו חיים. הבימה חוגגת. בשנה הבאה תמלאנה למדינת ישראל 40 שנה. השנה מלאו למהפכת אוקטובר 70 שנה. השנה מלאו גם 160 שנה למותו של בטהובן. השנה מלאו עוד 150 שנה להנהגת נישואים אזרחים באנגליה. מבלי לשכוח את 90 השנה שעברו מאז הקונגרס הציוני הראשון. השנה השתרלו מאוד המערך ומפ"ם, הנוער העובד והלומד (היסטוריה הוא אינו לומר) והשומר־הצעיר, מבלי לדבר על דאר ישראל (על ידי־

מלחמת כל בכל – סכנה ישראלית

אי־הנפקת בול) לא לציין מלאות 70 שנה למותו של בריל בורוכוב. ובעוד שנתיים נציין — איזו שימחה את יום הולדת ה־60 לסוכנות היהודית המיותרת, בבולמוס זה של ימי־שנה ומועדי יארצאייט, אזכרות והולדת, מוזר שאיש לא שם לב שליצחק שמיר מלאו 650 שנה. הרי כל הופעתו, אוצר רעיונותיו, אורח מחשבתו, מעידים על זאת. יתכן שאינני מתכוון לגופו הביולוגי של יצחק שמיר, אלא ליצחק שמיר הציבורי־פוליטי־רוחני־חרותניקי, כי הרי לפני 650 נולדה התגלמותו המרינית־צבאית, מלחמת 100 השנים. מלחמה זאת, הארוכה ביותר בהיסטוריה (עד ליצחק שמיר) פרצה ב־1337. היא נמשכה, למעשה, 116 שנים — עד ל־1453. היא פרצה בשל מנהיגים כמו אדוארד ה־3, מלך אנגליה, ופיליפ ה־6, מלך צרפת, אשר ידעו היטב, כמו בגין ושרון, כיצד פותחים במלחמה. מושג כיצד מסיימים אותה לא היה להם. ועל כן הורישו מנהיגים בלתי־אחראים אלה את המלחמה לדור הבא, ולדור הבא אחריו, ולדור השלישי, ולדור הרביעי, ולחמישי. בדיוק מה שעושה שמיר היום בסרבו לכל יוזמת שלום.

נכון שהגיל הממוצע בימי מלחמת 100 השנים היה כעשרים. אולם לעומת זאת, הודות ליצחק שמיר, ולמלחמות להן הוא דן אותנו יעלה אצלנו הגיל הממוצע ל־60. כי כל הצעירים, אותם דן שמיר ל־5 דורות של מלחמות עתידות, ברוח יברחו על מנת לא למות למען האידיאולוגיה של האיש הזה, אשר התנגד לשלום עם מצרים ברוב עיוורונו, ולנסיגה מלבנון ולתוכנית הכלכלית, חושב כנראה שהצעירים אינם חייבים לחקות אותו (הצעירים חוצפנים כל־כך) ולהגיע, כמוהו לגיל 72. איש־רמים היה בעבר, כטרוריסט במה שנקרא או „כנופיית־שטרן", על־ידי סרבנותו לעצם רעיון השלום.

היעדר־השכלה, נוסף למנה גדושה של רצון רע, מונעות מיצחק שמיר לחשוב אפילו על הבעיה הדמוגרפית — אם כי לנו מצלצל פעמון־מוות זה. מספר הילדים הערבים בישראל, ובשטחים המוחזקים, עובר כבר על מספר הילדים היהודים. אבל יצחק שמיר אינו מומחה למתימטיקה. הוא אינו יודע שהיו שונאים „תורשתיים" או אויבים „מסורתיים" אשר התפייסו, כמו האנגלים והצרפתים, הצרפתים והגרמנים, היהודים והגרמנים וכו' —כי הוא אינו מומחה בהיסטוריה.

בראשית השבוע הזה פורסם בעיתונות שקבוצת מומחים ישראלים הגיעה למסקנה, שרצועת עזה, המונה היום 633000 תושבים בשטח של 365 ק"מ (אחת הצפיפויות הגדולות בעולם) תמנה בשנת 2000 (בעוד 13 שנים בלבד) 1053000 תושבים. אבל יצחק שמיר אינו מתרשם: הוא אינו מומחה לא לגיאוגרפיה ולא לדמוגרפיה. והוא אינו מומחה לשום דבר, דרך־אגב, מחוץ לדמגוגיה.

ועדת כהן לימדה את הציבור על אטימותו של יצחק שמיר, ובאיזו אדישות חסרת כל אחריות התייחס להזהרותיו של מרדכי ציפורי בעניין הטבח בסברה ושתילה. אם המערך ומפ"ם ור"צ ושינוי, וכל אורח אשר עיניים בקדקודו, לא יעשו את הכל כדי לפקוח את עיני העם לאמת העירומה של יצחק שמיר, ועל כל האוליגרכיה החרותניקית, כמו בגין, מרידור, ארידור ושאר הזאבים המעמידים פני כבשים — הם יהיו אחראים לכך שאף יהודי לא יעלה לארץ הסכסוך הנצחי, וגם כאן תתנהל מלחמת מאת השנים.

צביעות

ועדת לנדוי — התרמית המדינית

הרבה כבר נאמר ונכתב על שקר ואמת בהיבטים הביטחוניים של ועדת לנדוי, אבל יש היבט נוסף, ההיבט המדיני, הקרוי „הלוחמה המדינית" של ארגוני הטרור המקבל בוועדת לנדוי משקל שווה להיבט הביטחוני וחבל שהוועדה, לאחר שהבחינה בין שקר לאמת בהיבטים הביטחוניים של דיווחי השב"כ, נפלה בפח התרמית המדינית.

כדי להבהיר את הדברים, המונח „התרגות מדינית" או „לוחמה מדינית" אינם המצאה של השב"כ, אלא של הדרגים המדיניים במערכת הביטחון, ונועד לפסול את אש"ף מכל וכל — הן את אש"ף הצבאי, אשר אין ויכוח כי יש להילחם בו, כל עוד הוא מניף את נשקו נגדנו, והן את אש"ף המדיני. הכוונה היא לרחות על הסף את היוזמות המדיניות של אש"ף וניסיונותיו לבוא להסדר עם המדינה הציונית: כשם שרחו ב־1971 את יוזמת סאדאת המקורית תחת הכותרת „מתקפת השלום", כך דוחים בכותרת דומה את איתותי השלום של אש"ף. יש הבדל מהותי בין מלחמה כאש"ף הצבאי, שנועדה להביא אותו אל שולחן הדיונים, כדי לסיים את מאבק הדמים בין שני עמי הארץ, לבין מלחמה כאש"ף כדי להכניס את הפלסטינים לפינה, ולהביאם לידי כניעה גמורה. אז אפשר לחסוך את 20.000 הדולרים לגולגולת על פי תעריף שפירא, ולגרש מן הארץ באפס מחיר, ברוח רעיונות הטראנספר הפורחים בימים אלה.

מהי משמעות אותה מלחמה מדינית אפשר ללמוד ממקרהו של פייסל חוסייני. ההסכם שלו עם עמירב נחשב בעיני בעלי המונח סכנה לא פחותה מהשלכת רימונים או הנחת מטעני חבלה. יוזמת השלום שלו לא היתה טענה מקילה לפני אלה שעצרו אותו לעוד חצי שנה, אלא להיפך — זאת היתה סיבה מחמירה.

חטיפת היאכטה בידי אבו ג'יראל מרגימה לנו איזה מרחק עבר אש"ף של ערפאת, מימי ספטמבר השחור ועד היום, כאשר ערפאת מדבר על פגישה עם וייצמן כדי לכונן קונפדרציה בארץ ישראל. אבירי „הלוחמה המדינית" לא ינומו ולא ישקטו עד שערפאת יחזור לחטוף יאכטות ומטוסים — וכא לציון גואל.

„דוס משוגע"

באחד הבקרים הקשיב נועם לחדשות וקרא בקול: „אבא שמעת, דוס משוגע רוצה לתת 20 אלף דולר לכל ערבי שיעזוב את הארץ".

„נועם", הסברתי לו, „זה לא דוס משוגע, זה השר יוסקה שפירא, שמייצג את המפד"ל הציונית השפויה בממשלה".

נועם לא האמין לי.

● **פנחס ענברי**

זהירות

פרוטקציוניזם הגיוני

„חגורו – זה יעזור!"

מר קורפו היקר

בימים אלה נעלה עלינו את תגורת הבטיחות, אבל, במקביל, פתחת הרבה חרירים בחגור.

● כך, למשל, נהגי המוניות. נהגים משכמם ומעלה, שמעולם לא היו מעורבים בתאונות, ביקשו מנקך לשחררם מהרצועה. אתה, כך מספרים לי, שוקל בחיוב.

● חשוטרים, כן כן, אלה שירשמו לנו דו"ח על אי חגירת החגורה, ישוחררו מן הרצועה. כי המפכ"ל שלהם קבע שאין להם צורך בה כשהם ב„נסיעה מבצעית" — היינו גם כל סטרול שיגרתי.

● גם רבבים משנת 1960 ומטה פטורים מן העונש, ובעלי אישור רפואי מתאימים זכאים לחנינה.

אם ככה חרירים בחגורה, מה דעתך מר קורפו, שכל נהג זהיר שהוכיח במשך, בוא נאמר 7 שנים רצופות „נקיון בגלגלים" יהיה משוחרר מן העונש? אולי הגיעה השעה לחסוך את הזהירות בדרכים לתמריץ, ששכרו בצידה?

מה דעתך שכל נהג שהיו לו עבירות תנועה קשות יחוייב בחגירת החגורה ואז נדע כולנו ממי להיזהר?

רצוי מאוד שאם מפעילים תקנה המיועדת לשמור על בטיחות הציבור כולו, אכן תשמש כלפי הציבור כולו, שאם לא כן מה טעם יש בתקנה שאוכפי החוק בכבודם ובעצמם אינם מקיימים אותה למעשה.

● **אלי הכהן**

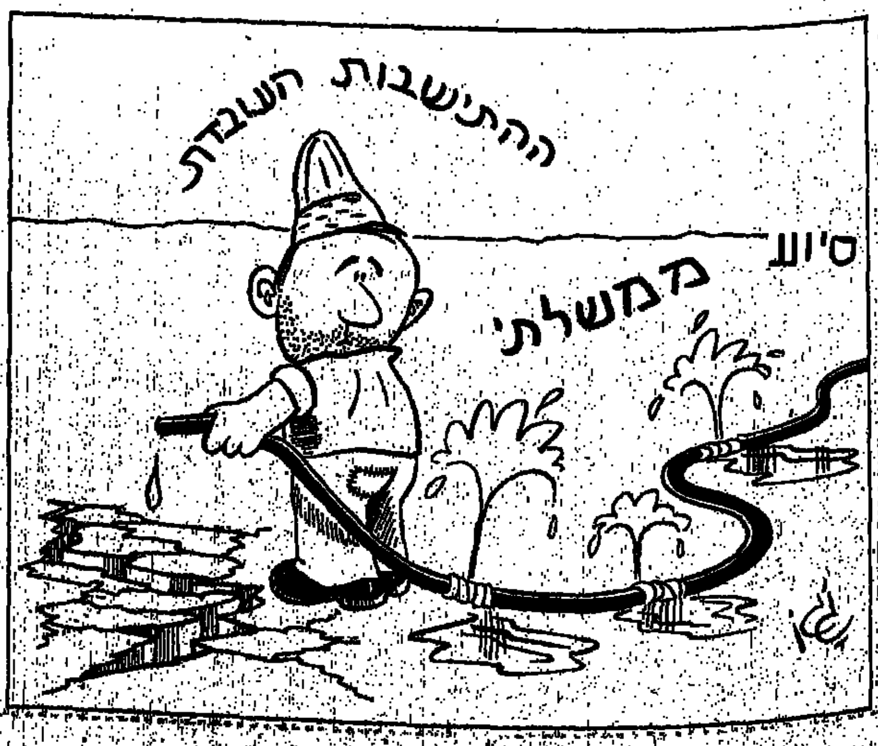

משבר

לשבור את הכלים

מספיק לשחק את תפקיד הילדים הטובים! די להבין את בעיות הממשלה. הגיע הזמן לשבור את הכלים. הסחבת בעניין הסיוע לחקלאים נמשכת ונמשכת ואין רואים את סופה. הגיע הזמן להפסיק לשחק לפי כללי המשחק, ולהגיע למסקנה הכואבת והקשה שאיש, כולל שרי מפלגת העבודה והמימסד החקלאי בתוכם, לא יוציא עבורנו את הערמונים מהאש. חלקם אינו רוצה, ואחרים כנראה אינם מסוגלים. לכן, עלינו לקחת את הפעילות לידינו בכמה מישורים במקביל.

● להפסיק לשלם את החובות שנגרמו בשל הריבית הרצחנית.

● לשבש את הספקת התוצרת החקלאית לשווקים: שבוע, שבועיים בלי חלב, ביצים, ירקות ופירות בסופרמרקטים יעשו לציבור האדיש ולממשלתו יותר מכל הדיבורים. אולי בדרך לא נעימה זו תחדור ההכרה לראשיהם של מקבלי ההחלטות, כי פגיעה בתוצרה חקלאית היא אך חלק קטן מתוצאות מחדליהם.

● ואולי החשוב מכל — הקמת מפלגה קיבוצית. נציגי החקלאים יתפטרו מהממשלה הנוכחית ויקימו מפלגה קיבוצית. מפלגה שלא תהיה מונחת בכיסו של איש.

סיכוייה של מפלגה קיבוצית אחת טובים משהם נראים. ראשית, היא תלכד את חברי הקיבוצים ואפשר לצפות לכ־4־3 מנדטים. תוסיפו אליהם את מאות אלפי עוזבי הקיבוצים, שהם קהל יעד פוטנציאלי, תמיכה חלקית במושבים — ותקבלו מפלגה בת 6־5 חברי כנסת.

מנהיגות נמרצת של מפלגה כזאת תשיג את תמיכת ההתיישבות העובדת כולה. מעבר לכך, כשיבוא יום המו"מ הקואליציוני מפלגה עם 7־5 חברי כנסת תוכל לדאוג לציבור בוחריה הרבה יותר טוב מאשר עושים זאת היום שרי מפלגת העבודה. די לראות את יכולת התמרון של הדתיים כדי להבין במה מדובר.

הקשבה לקולות הנשמעים היום מקריית הממשלה והכנסת, ראייה מפוכחת של המצב, חייבים להוביל ליוזמה דחופה ונמרצת — הקמת כוח פוליטי שלנו, נחוש נמרץ, שילכד את השורות, יגבש את ציבור החברים למאבק עיקש ועמידה על מה שאנו ראויים לו בזכות. ויפה שעה אחת קודם.

● שלמה גלזר

תקשורת

לא אוהבים עיתונאים

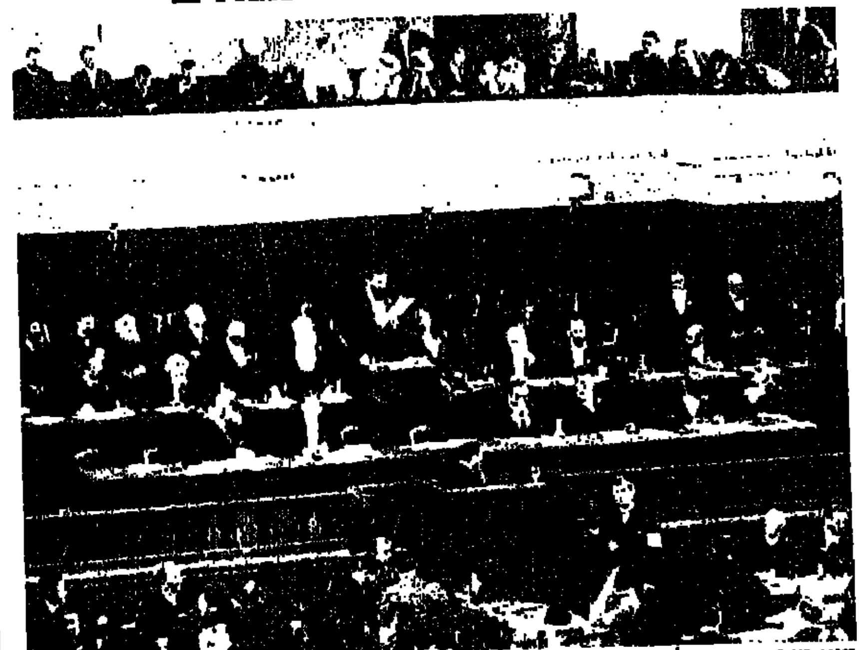

הנה היית שם. הרצל נואם בקונגרס הציוני השני, באזל 1898

ככל שנמשכת השביתה ברשות השידור מתבררת ביתר שאת הטעות הטקטית של מנהיגי השביתה שציפו, מן הסתם, כי הציבור יתייצב לצדם ויפעיל לחצים לסיומה. הציבור, מסתבר, לא מילא ציפייה זו: ביחס לשביתה עצמה הוא מגלה אדישות ואילו כלפי עיתונאי הרשות הוא מפגין מידה הולכת וגוברת של עוינות. אפילו עמיתיהם בעיתונות הכתובה אינם עושים מי יודע מה על מנת לתמוך בחבריהם. הם אמנם תורמים לקרן השביתה ואף פרסמו מודעות די גדולות בעיתונים שבהן מובעת הזדהות עם עיתונאי הרשות במאבקם, אך בדיווחיהם על השביתה ההזדהות הזאת אינה באה לידי ביטוי מוחץ במיוחד. פה ושם, כאשר הם כותבים על יחסו של הציבור לשדרים, אפילו מבצבצת מבין השורות מידה של שמחה לאיד.

לי נדמה כי גישתה של העיתונות הכתובה מתאפיינת בקוצר־ראות ובאי־נכונות ליטול קורה מבין עיניה. שכן יהיה זה מוגזם מאוד לקבוע שהציבור עוין רק את העיתונאים השדרים. די אם נזכור בקשר לכך את מה שהתרחש אצלנו זה לא כבר, בעקבות פציעתו של צדוק יחזקאלי וההחלטה להחרים את בית"ר ירושלים. נכון שבשלב הנוכחי מופנה זעמו של הציבור כלפי השדרים, אך אין פירוש הדבר שעמיתיהם בעיתונות הכתובה חביבים עליו במיוחד. כאשר אין שביתה מקובל להתייחס אל כל העיתונאים, וגם אל המוסדות אשר בהם הם עובדים, בהכללה ביקורתית ולדבר עליהם במונחים של „התקשורת” ו„העיתונות”, מבלי לדקדק בפרטים ובהבדלים שביניהם: אלה וגם אלה נתפשים בעיני הציבור כמשהו שלילי ומאיים.

הביקורת על „התקשורת” וחוסר האמון המופגן ביחס אליה הם, במידה רבה, תופעה אוניברסלית. לא רק אצלנו מאשימים אותה ב„חוסר אובייקטיביות”, ברדיפת סנסציות, בחדירה לפרטיות, בחוסר איזון, בשטחיות, בהתנשאות, ומעל לכל, בהתעסקות־יתר בחרושת רעות. פוליטיקאים באשר הם מתלוננים עליה תדיר, כשהם זוכים לחשיפת־יתר מצדה, ויותר מכך, כשאין הם זוכים לחשיפה כלל.

הצרה היא שאצלנו נוטים רבים לקבל ביקורת זו כפשוטה, מבלי להעמידה כלל במבחן הביקורת הנגדית, ולשכוח תוך כדי כך את תרומותיה החשובות של „התקשורת” לתיקונם של קלקולים למיניהם. שיכחה זאת, אנו יודעים, מקורה ברדידות של המסורת הדמוקרטית שלנו, וזה מסוכן. מסוכן עוד יותר הוא שאצלנו, שלא כמו במדינות דמוקרטיות מתוקנות, אין לעיתונות הגנות קונסטי־טוציוניות. כל זה ביחד יוצר מצב מסוכן מאוד. מבחינה זו, מה שקורה ביחס לשביתה הוא בחזקת קצה הקרחון בלבד.

★

בירושלים נערך השבוע הכנס הבינלאומי השני לתקשורת יהודית. הרצל לא בא, גם ז'בוטינסקי וסוקולוב לא היו.

● דינה גורן

הלו... חותם

העלייה מברה"מ איננה בלוף

ברשימתו „בלוף העלייה מברה"מ” (חותם — 6/11) מדגים הפרופ' מיכאל הרסגור איך אפשר לרתום שמועות, „בלופים”, ודברים נכונים לכדי „אמת היסטורית צעירה” וחדשה כשם מדורו.

עלייתו של יוסף ביגון: ביגון חזר והסביר שהסיבה לאי־יציאתו היא אי נתינת אישור יציאה לבנו בוריס משום שהורי אשתו לא מוכנים לחתום על אישור יציאה. יכול הפרופ' המכובד להלעיג על־כך, אבל עדיין בברה"מ אין אישור יציאה בלי חתימת ההורים (גם אם הבן או הבת בני חמישים וההורים בני שמונים), האם אין מקום לפחות להבנה אנושית בנושא זה. מעניין מדוע הרסגור מקבל כאן את הגירסא הרוסית דווקא ולא את דבריו של ביגון כלשונם.

גם לשאלה אם על ההנהגה להישאר או לצאת אין התשובה פשוטה כל־כך כפי שמציג זאת הרסגור ולא תמיד ההכרעה לצאת הוכחה כנכונה.

● סלפאק ומשפחתו: הרסגור לא מביע שמחה והערכה לאיש ואשתו שנאבקו במשך 17 שנה והנהיגו יחד עם אחרים את התנועה הציונית החשובה והרצינית ביותר ביהדות של היום, אלא פוקד עוון בנים על הורים ומתעלם מכל הראיונות והשיחות שהופיעו בהם מביעים בני הזוג את תקוותם כי ינסו להחזיר את בניהם ונכדיהם, ובכל מקרה נשבעים לחיות בישראל.

● הוויכוח עם יהדות ארה"ב: דווקא ממשלה זו ושר הקליטה שלה העיזו להחליט על דרישה לביטול מעמד הפליט ועל טיסות ישירות ומי שתקף החלטות אלו הם חברינו מן השמאל כך שהביקורת צריכה להיות מופנית כלפיהם.

● העלייה מברה"מ אינה בלוף. זוהי מן העליות המוצלחות ביותר בכל תולדות־הציונות. הרסגור מצביע את 160 אלף העולים שנשארו כאן והם היום מעורים ומעורבים בכל חיי החברה, הכלכלה והתרבות של המדינה והוא מעדיף, לשיטתו, להבליט את הנושרים. יתרה מכך הוא יוצא נגד סמלי המאבק, אנשים אמיצים ומנהיגים ציוניים, ציונים של אמת, כביגון, סלפאק ואידה נודל — מדוע?

● בנושא הביקורת על הסוכנות ועל ההסתדרות הציונית אני נאלץ להסכים עם חלק מביקורתו, אך גם כאן הייתי מציע להבדיל בין לווינסקי וצור לבין דולצין בין עובדים מסורים שעושים עבודת קודש ב„עליית־הנוער”, בעלייה ובקליטה וב„נוער והחלוץ” לבין אחרים שהפכו את העבודה הציונית למחלקת נסיעות לחו"ל. (ואני מכיר רבים משני הסוגים).

יגאל וילפנד
עין השופט

שטיפת מוח פסיכולוגית

לאור הגילויים החמורים העולים מדברי פרופסורים לפסיכולוגיה שדנו בנושא „החזרה בתשובה” במסגרת סמינר מטעם המכון ליהדות „שורשים” ואגף התרבות של משרד החינוך, שמסקנתם הפסקנית היא, שבתחום הפסיכולוגיה הקלינית נוטים לראות את ה„חוזרים בתשובה” כאור פתולוגי, יש מקום להזעיק את רשויות המדינה האמורות להגן על שלום האזרחים, בתביעה לחסל את הפשיעה המשתמעת מכוונות הזדון של קבוצת ה„מחזירים בתשובה” להטריף דעתם של צעירים בגיל ההתלבטות, תוך ידיעה ברורה שלא מעטים מהם מגיעים תוך כדי תהליך זה לאישפוז במוסדות לחולי־נפש. זה נובע מפעילות נפשעת של שטיפת מוח פסיכולוגית המבוצעת ע"י מיסיונרים המתקראים „מחזירים בתשובה” שאינם בעלי הכשרה לפי חוק הפסיכולוגיה.

כדאי להזכיר נשכחות — תיק מס' 2900 שנפתח בבית המשפט במרץ — 1982 — המדינה נגד דן כרמון ויונה זמיר שפרטיו התפרסמו בעיתון „העיר” ב־5.10.84 בתיקיה נאמר כי הנ"ל שהיו בעלי „מכון עידן לחינוך אנושי” ארגנו מפגשי מרתון בהם נתנו למשתתפים טיפול „יעוץ והדרכה בבעיות בתחום הנפשי, השכלי וההתנהגותי מבלי שהיו פסיכולוגים, כנדרש בחוק הפסיכולוגיה. במהלך מרתונים אלה התאבד אחד המשתתפים ואחרים נכנסו להלם. לאחר השתתפות מוסווית של עיתונאית במרתון, נחשפו גילויים מחרידים שגבלו בפשיעה, והביאו להעמדתו של דן כרמון לדין. דן כרמון „חזר בתשובה” ולפי מאמרו רן כסלו ב„הארץ” מחודש מרץ — 1984 הריהו עורך את הסמינרים בהם מבוצעת שטיפת מוח מיסיונרית ל„חזרה בתשובה”. עדות זהה יש בספרו של שאול מייזליש „חזרה בתשובה”.

נשאלת השאלה אם לאחר גילויי הפסיכולוגים כנ"ל בהקשר לפעילות המרתונים הנקראים סמינרים ל„חזרה בתשובה” — אין מקום לגזור גזירה שווה בהקשר למשפט הנ"ל, ולקרוא לחקירה משטרתית ולהתערבות פרקליטות המדינה לעצירת מעשי הנבלה המבוצעים לאור היום באין מפריע. כאם לבת „חוזרת בתשובה” שנפלה במלכודת של ה„מחזירים” וכל חייה ועתידה נהרסו בשל כך, הריני תובעת את כל הרשויות להתייחס לבעיה הכאובה לאור ממצאי הכנס הנ"ל.

שושנה כהן
תל אביב

סובלנות דו־סיטרית

קראתי בעיון את דבריו של מיכאל הרסגור (חותם מס' 44, 30.10). איני מבין מה עניין „הצלה” יש כאן? כיצד נראית בעיניו של הרסגור קריאה מקבילה, במגזר החרדי, שתקרא להיכנס לקיני השומר הצעיר כדי לעשות נפשות ל„חזרה בתשובה”?

גם ההגדרה של חוזר בתשובה כ„נעבעך” הינה סיזיפית ביותר ומוכיחה על כותבה כי אינו בוחל בלעג ובפגיעה אישית באדם כאדם. התלבטותם של בעלי הדוגמאות שהוא מביא אך טבעית היא ואלו המשמעויות של דברי פסקאל ואחרים.

הקריאות „איש באמונתו יחיה” ו„חיה ותן לחיות” היוו מוטו בהפגנות נגד חרדים ואחרים, ועיקרם סובלנות הדדית. משום מה, כחוט השני, נמשכים לאורך מאמריו דברי הרסגור נגד סובלנות. בבואנו לקרוא לסובלנות הדדית אל נשכח כי היא דו־סיטרית. הדוגמה שהרסגור מטיף לה באריכות מתמשכת אינה הדרך השומרית.

יחזקאל לביא
ירושלים

מחדל

הנושא הנורא

ב־30 באפריל 1981 פרסם העיתונאי דן מרגלית רשימה בשבועון הירושלמי „העיר”, בה סיפר כי מנהיג סיעת „אחדות העבודה” לשעבר, השר ישראל גלילי, שיגר אליו מכתב ובו „הצעה מהפכנית” להעיד בפני מוסד ממלכתי מוסמך ב„נושא הנורא”, שייחס יגאל אלון המנוח בדיבוריו הנצחית למשה דיין, ושהוכחש במלואו.

לעניין זה הזכיר מרגלית שיחה שנתקיימה בין כותב טור זה לבין אלון — שעה שהאחרון שח לי דברים חמורים מאוד על שר הביטחון במלחמת יום הכיפורים. אני עצמי ביקשתי לחקור את הפרשה, לדברי „העיר”, לאחר שעסקתי כבר במלחמת יום־הכיפורים כאיש מדע, בשל התעניינותי בפוליטיקה פעילה באותה העת. הואיל ויגאל אלון כבר לא היה בין החיים, פניתי בעניין זה לדיין עצמו ולחברו של אלון, ישראל גלילי.

לדברי מרגלית, סירב גלילי להתייחס ל„אחת מתכניותיו־הצעותיו של דיין במלחמת יום־הכיפורים”. ולרמיזו של כותב שורות אלה כאילו היה מדובר ב„תכנית בלתי שגרתית”, גלילי הוסיף כי „טיפול העיתונות בעניין הנרמז הוא חסר אחריות לאומית”, אך אמר כי יהיה מוכן להבהיר את כל הידוע לו „לפני דרג ממלכתי או פרלמנטרי”.

● שלמה אהרונסון

טילים גרעיניים על הגולן

השבועון האמריקני „טיים” טען כי ראש הממשלה גולדה מאיר הורתה, בשעתה, לחמש טילים גרעיניים ולהציבם בגלוי נגד סוריה במהלכה של מלחמת יום הכיפורים. הדבר היה בשיאו של הקרב על הגולן

מאת שלמה אהרונסון

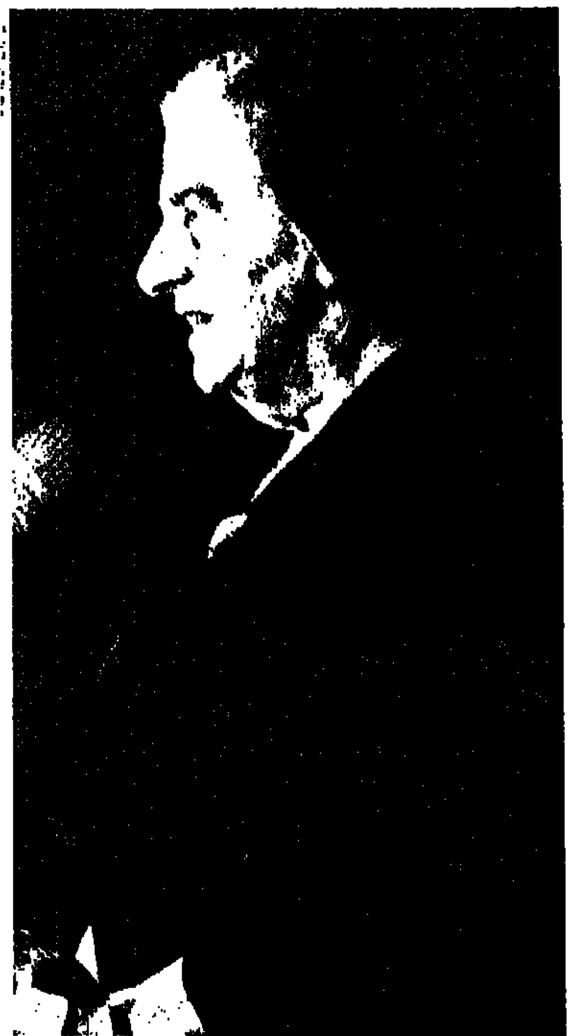

רה"מ גולדה מאיר, איימה על וושינגטון כי תיאלץ לעשות שימוש בנשק גרעיני

בעיתון „הארץ” כתב העיתונאי מתי גולן כי אפשר וצריך „לבוא אל דיין בהרבה טענות קשות, אבל נדמה לי שיש. גם אם העלה את האפשרות כפי שהתפרסמה בטיים בנושא של (הפעלת) אופציה גרעינית (במלחמת יום הכיפורים) שקיימת או לא קיימת, כנראה שזה התרחש ביומה הראשון או השני של המלחמה, אז לא היה ברור כל עיקר שהיא תסתיים באובדן תעלת סואץ בלבד. היה חשש כבר שהנזק עלול להיות חמור הרבה יותר, אולי טוטאלי”.

השבועון האמריקני „טיים” טען אז, כי ישראל הציבה טילים גרעיניים במהלכה של מלחמת יום־הכיפורים. הדבר היה בשיאו של הקרב על הגולן.

מאז חקרתי דברים כמיטב יכולתי, ללא קשר לשותפותי הפוליטית עם דיין בבחירות 1981. אותו קשר לא היה מונע בעדי מלחקור תהליכים עמוקים רבים בתחום עבודתי המדעית, כפי שהקשר הפוליטי יכול היה לקדם את בירור האמת ההיסטורית. בינתיים הלך האיש לעולמו, וכל יתר הגיבורים ומי שניהל את המלחמה היא בדרג העליון, גם הם הלכו לעולמם.

נותרו מנחם בגין ואריאל שרון, ששיחקו כה תפקידים משלהם. ללקחיהם ולמלחמת לבנון — וללקחיה, יוקדש החלק האחרון של רשימה אחרונה זו בסדרה הבנויה על פרק מספר חדש.

דילמות אכזריות

במהלכה של מלחמת יום־הכיפורים עמדו הדרג המדיני והצבאי לפני דילמות אכזריות, בעיניהם. לא רק בראייה שלאחר מעשה אפשר לפטור את הדילמות הללו במנוד ראש מיוסר. שכן ישראל, וכל מנהיגיה ללא יוצא מן הכלל, לא תפשו כי המלחמה מוגבלת, ולא היתה כרוכה בסיכונים ובאיומים שהם היו מורגלים לשקול אותם בעבר. לבד מהלם ההפתעה, היו אנשי הביטחון שלנו מורגלים לחשוב במונחים של העברת המלחמה לשטח האויב ושל הכרעתו המהירה. בסיני חיפש, אפוא, דיין דרך לעבור למתקפת־נגד ולצליחת התעלה, אחרי שהתאושש מן ההצלחה המצרית הראשונית, ולאחר שנתנסה בכשלון ההתקפה הישראלית ב־8 באוקטובר. שרון היה הכוח המניע מאחרי יוזמה זו. המטכ"ל של רב־אלוף אלעזר ופיקוד דרום נעשו זהירים יותר. שרון אף היה איש פוליטי, מפקד „אוגדת הליכוד”, ובעל קשרים עם ראש האופוזיציה בגין. קשר זה לא נעלם מעיניו של דיין.

בצפון, נדמה היה שישראל עומדת לפני משבר חמור, שכן למרות שנשלחו לשם כל הרזרבות, דומה היה שהסורים יצליחו להבקיע את גזרתה של חטיבה 7 ולפרוץ פנימה. בשיאו של משבר זה, כותב „טיים מגזין” — הורתה ראש הממשלה, גולדה מאיר, לשר הביטחון — לחמש טילים גרעיניים ולהציבם בגלוי כנגד סוריה. אולם הסורים נהדפו על־ידי אותה חטיבה גיבורה, והמשבר בצפון חלף. כוחותינו בגולן עברו להתקפת נגד, ועד מהרה עברו את „הקו הסגול” וחדרו לתוך סוריה. הם נבלמו מאוחר יותר, כאשר הופיעו העיראקים בזירה.

עד כאן תיאור פשטני וסכימטי של הדברים. המחקר ההיסטורי יכול לפרש אותם כדלקמן: היה מצב חמור בראשיתה של המלחמה, הרי שהמשבר בצפון חלף כעבור זמן קצר. אולם המצב בחזיתות נראה חמור מאוד כמה ימים לאחר מכן:

● המתקפה נגד סוריה נתקעה, ולא הושגה הכרעה במערכה ברמת־הגולן.

● חיל האוויר, שפעל בעומק סוריה ומעל דמשק, לאחר שהסורים ירו טילי „פרוג” לעבר שדה־התעופה רמת־דוד — שילם מחיר יקר מאוד על פעילותו שם.

● בדרום לא הוסכם על צליחה, למרות לחציו של שרון ותמיכתו של דיין ברעיון. לא היו גשרים, לא היה ראש גשר, ולא היו נתונים אופרטיביים לביצועה, כל זמן שהמצרים לא העבירו לצד שלנו את דיוויזיות השריון שלהם, שחנו בעברה המערבי של התעלה. בתנאים אלה לא היו המטכ"ל ופיקוד דרום מוכנים להסתכן בצליחה, אחרי שנתנסו בפיאסקו של ה־8 באוקטובר. כדיעבד, אפוא, גם בדרום שרר קיפאון, שנראה ללא־מוצא.

„הפסקת אש במקום”

בתנאים אלה, ולאחר ששמעה עדות חמורה ביותר מפיו של מפקד חיל־האוויר בני פלד, כי החיל מסוגל לעוד מהלומה אחת נגד האויב בשטח, אך „לאחר מכן לא יוכל אלא להגן על כליכה של ישראל”, החליטה הממשלה להסכים „להפסקת אש במקום”. מונח זה פירושו, כי הישגיו של האויב יעמדו בעינם, וכי ישראל תסכים להפסקת הקרבות בלא להוציא את המצרים מן השטחים שכבשו, ובלי להכריע אותם ואת הסורים. בצפון היה המצב נוח יותר, כי כוחותינו עמדו בעומק שטח האויב. בדרום נראה היה כי נכפתה עלינו מלחמת־שחיקה ללא הכרעה, שהאויב יכול היה להרשות לעצמו בשל יתרונותיו באנשים ובציוד — שהחל מגיע בשפע מברה"מ כ־10 לחודש — שעה שישב מחופר יפה לאורך התעלה, בשטח שהיה בשליטת ישראל.

דוקטרינת הביטחון של צה"ל — הבנויה על הכרעת האויב במהירות רבה בשטחו הוא, לא יכלה לסבול מצב כזה. פריצה מהירה וקלה־יחסית לעורף המצרים לא נראתה אפשרית. הפוליטיקאי והיארנאליסטי המצרי מוחמד חסנין הייכל טען כי מזכיר המדינה קיסינג'ר הורה בחשאי, כי ארה"ב שיגרה הכבת אווירית של ציוד ותחמושת לישראל, לאחר שגולדה מאיר איימה על וושינגטון כי אחרת תיאלץ לעשות שימוש בנשק גרעיני.

פרשנותו של בוטרוס ראלי

מי שנעשה לימים שר המדינה לענייני חוץ במצרים, ד"ר בוטרוס בוטרוס ראלי, ציטט ב„אל־אהראם אלאקתצאדי”, מיום 1 במאי 1976, פרסומים באירופה ובארה"ב, שלפיהם „החליטה גולדה מאיר להשתמש בפצצות (אטום) מפני ההסתערות המצרית (ביום הכיפורים)”.

„אם כל המומחים מסכימים, ממשיך ראלי, כי באופן עקרוני יש ביכולתה של ישראל להפעיל את הנשק הגרעיני, הרי שהם גם כרעה אחת שאין זה מן האינטרס של ישראל, משום שהטלת פצצה גרעינית על בירה ערבית תביא להריגת עשרות אלפי אזרחים, דבר שיגרור תגובה חריפה במישור הערבי והעולמי. זה יצדיק התקפה מרוכזת יותר על ישראל במטרה להשמידה ויתקבל בהבנה בקרב דעת הקהל העולמית...

„נראה לי ש... שישראל רוצה לרמוז שיש לה היכולת לייצר נשק גרעיני, או כי היא כבר יצרה אותו... יותר כדי לאיים על ארה"ב מאשר על הערבים... פירושו של דבר שבמצב של שלום — רוצה ישראל להפעיל לחץ על ממשלת ארה"ב, כדי להשיג ממנה סיוע כספי וצבאי נרחב. זה כאילו אמרה ישראל: ,עזרו לנו בנשק קונבנציונלי, כך שלא נצטרך לרכוש נשק גרעיני, וכדי שלא נכניס את המזרח התיכון למירוץ החימוש הגרעיני'. ואילו במצב של מלחמה, הרי שאם תרגיש ישראל במפלה הצבאית המתקרבת היא תאיים בהפעלת הנשק הגרעיני (הדגשה שלי, ש.א.), כדי לאלץ את המעצמה האמריקנית להתערב, ולסייע לה מבחינה צבאית”. ואמנם כך פירש הייכל את הרכבת האווירית ששיגרה וושינגטון לעזרתנו אחרי כמה ימי היסוסים במהלכה של מלחמת יום־הכיפורים.

תסבוכת בינמעצמתית

המלחמה עצמה התפתחה בניגוד לתחזיות של שני הצדדים. המצרים העבירו את דיוויזיות השריון שלהם לצד המזרחי של התעלה וגילו את עורפם. הם נוגפו בקרב שריון גדול ב־14 באוקטובר, וצירוף שני הנתונים האלה — יחד עם הרכבת האווירית האמריקנית, הוליד את צליחת התעלה. למרות שהמבצע עצמו היה מסובך, יקר מאוד בחיי אדם, ואיטי יחסית — הרי נמצא פתרון קונבנציונלי למלחמה בדרום.

אולם גם בדרום לא הושגה הכרעה בזמן המדיני שהוקצב לצה"ל. הסובייטים גילו רגישות רבה למימדי המלחמה ולמשך פעולות האיבה — לפי סאדאת והייכל — מראשיתה. הם חישבו, בוודאי, ומצאו כי מלחמה ארוכה וחדירה עמוקה לשטחים שבידי שני הצדדים ישבשו את הדטאנט. לפי העדויות שבידי ביקש קיסינג'ר עצמו לקיים את הדטאנט, למנוע הישגים לקליינטים סובייטיים במאבקם בקליינט אמריקני, מפני שחשש שוושינגטון ומוסקבה תיגררנה להתנגשות ביניהן בשל לקוחותיהן הנזעמים והשותתים דם במזרח התיכון. מזכיר המדינה יצא, אפוא, למוסקבה על פי דרישתם המפורשת של הסובייטים, ועל פי „כללי המשחק” שנקבעו בהסכמי הדטאנט. הוא הגיע שם להסכם בדבר הפסקת אש, שהופרה והביאה את צה"ל להשלמת כיתורה של הארמייה המצרית השלישית. בכך היתה מעין „הכרעה” של האויב, אך היא הושגה תוך הפרה של הסכם בין־מעצמתי, וסיכנה את היחסים שבין מעצמות־העל. אכיפתה יכלה לתת בידי וושינגטון דרכים לליבה של קהיר, והשאר ידוע למדי.

פחות ידוע הוא, שבמסעם לאכיפתה של הפסקת האש ולהסרת המצור הישראלי מעל לארמייה המצרית השלישית, חשדו האמריקנים שהסובייטים שיגרו אנייה נושאת ראשי־חץ גרעיניים לאלכסנדריה של מצרים. לפחות כך אמרו לנו. ההסבר לכך יכול היה להיות במתן „שיניים גרעיניות” לאיומם כי ייאלצו להתערב באורח חד־צדדי כדי לעזור לארמייה השלישית, אם וושינגטון לא תסייע בהסרת המצור מעליה, ובהסגת כוחות צה"ל מן הקילומטר ה־101 בדרך לקהיר. בעקיפין אפשר לראות במהלך זה, מעין הכרה סובייטית בסטאטוס הגרעיני של ישראל. הדבר הקפיץ את האמריקנים ממקומם והביא ל„אזעקה הגרעינית העולמית” שהנשיא ניכסון הכריז באותו שלב, כאיום ואיתות למוסקבה.

התגובה האמריקנית — ככל שהיתה חסרת פרופורציה לאיום הרוסי, סייעה בוודאי להפגתו, יחד עם הסרתו החלקית של המצור על הארמייה השלישית. ליבה של ישראל נפוג בקרבה, באותה עת. הממשלה לא היתה מוכנה לשרות עם גדולי עולם כדי לקיים בידה את כל קלפי המיקוח שזכתה בהם, אחרי שהקריבה קרבנות כה רבים כדי להשיגם, וכדי לקיים את הדוקטרינה של העברת הלחימה לשטח האויב והכרעתו שם. נותרו נתונים מספיקים בשוק הקרבות, שאפשרו לדיין לנסות לשוב למדיניות ה„הסדר החלקי” עם מצרים, שדיברנו בה במאמר קודם. הוא שכלל ושינה מדיניות זו לאחר מלחמת יום הכיפורים, בכך שהיה מוכן לוותר על רובו של סיני, ותמורתו חתר להסכם שלום — ולא עוד להפסקות אש ולשביתות נשק. תפישה זו סייעה בעיצובו של הסכם השלום של 1979. דיין עצמו ביקש לתת להסכם השלום עם מצרים — כאשר נחתם וחייב את ישראל — אופי של הסדר כולל, שמוכרח היה להביא בחשבון את האינטרסים של מצרים בעולם הערבי ואת עתידם של ערביי הגדה והרצועה. הוא דיבר בפומבי, פה ושם, על האופציה הגרעינית כחלק מהסדר זה. באשר לגדה המערבית היו בדבריו אלמנטים שונים של „הסדר חלקי” ואידיאולוגיות מרובות, אך היתה נכונות לפעול לשינויים גם באזורי יהודה ושומרון, ובוודאי לא לספחם. על רקע זה התפרקה חבילתם של בגין ודיין.

לקחי יום הכיפורים ולבנון

אופיינית לממשלתו השנייה של בגין, שקמה בעקבות ההפצצה על הכור האטומי העיראקי בקיץ 1981, היתה השותפות שבין ראש „חרות” דאז לבין אריאל שרון. לקחיו של האחרון ממלחמת יום הכיפורים היו שונים משל דיין — שנתרכך ונעשה מדינאי יותר משהיה איש צבא, דווקא בשעת השפל הציבורי שספק אותו מאז אוקטובר 1973. שרון נעשה לפוליטיקאי מן הסוג הגרוע ביותר, שעה שקיים בידו את כל תכונותיו כאיש צבא תוקפני וחסר תוש־מירה. כפוליטיקאי עמד לנגד עיניו הנתון, כי אם ברצונך לעלות לגדולה בתנועת „חרות”, חייב אתה לספח, למעשה, את הגדה המערבית ואת הרצועה. אינך יכול להתקדם לשינוי כלשהו בשטחים אלה, אלא להתנחל בהם ולמנוע כל אבדן שליטה שם. כאיש צבא תפש יפה את המלכודת שישראל נפלה לתוכה ביום הכיפורים: מלחמה ערבית מוגבלת, בזמן ובמקום שבחרו הם, תוך גיוסן של שתי מעצמות־העל לצרכיהם. השאלה היא, איזה שינוי דוקטרינה ביטחונית מתחייב מנה. מנאומיו, כשנתמנה לשר הביטחון, ומהופעותיו של שרון בטלוויזיה לפני כן ומיד לאחר מכן (וביחוד מן „הנאום שלא נגאם” במכללה לביטחון לאומי בשל חוק סיפוח הגולן, שהועבר בחפזה באותו יום) אפשר היה ללמוד, כי שרון החליט לעצור את הרכש הקונבנציונלי לצה"ל, כי הוא הודיע על דוקטרינה של מעין מונופול גרעיני ישראלי, ועל שלילתו של חימוש גרעיני ערבי בכוח. כי הוא „יכה במרכזי האויב ברגע שיובחן בכוונותיו התוקפניות” מכה אנושה, וימנע פעולות טרור מכל הסוגים נגד ישראל בעת ובעונה אחת, או יכרית אותן משורש.

ניתן היה לפרש דוקטרינה ביטחונית חדשה זו, כאיסטרטגיה של מונופול גרעיני כמיכול, יחד עם נטילת הזכות לתת לה אמינות על־ידי שימוש בצה"ל הקונבנציונלי, שעמד אז בשיא כוחו המספרי וסיים את קליטתו של ציוד אמריקני, שקיבל ממלחמת יום הכיפורים ואילך. הפלישה ללבנון צריכה היתה לשרת, ברוח זו, כמה מטרות, מהן ידועות כיום די והותר — ובהן גם את אמינות ההרתעה של ישראל בכל השטחים; אם בוטרוס ראלי לא מאמין לה, לירושלים — שתעולל מעשים נוראים כדי לקדם את האינטרסים שלה, ושל שרון אישית, מוטב שיאמין.

רשימה שישית ואחרונה

בשבוע הבא יערוך יעקב אגמון את ראיון האלף שלו עם ראש הממשלה, יצחק שמיר, ב„גלי צה"ל", במסגרת „שאלות אישיות". אגמון שנתמנה למנהל חגיגות ה־40 למדינה, מסתכל אחורה בסיפוק וקדימה – ערוך ודרוך לקראת שנת אירועים עשירה. שאלות אישיות למראיין יעקב אגמון

מאת ישראל זמיר וגיורא מנור

צילום בועז לניר

מימסד של איש אחד

שאלות אישיות ליעקב אגמון, לרגל מלאות 20 שנה לתכניתו „שאלות אישיות" בגלי צה"ל. ביורוקרט מקצועי, מנהלן היודע את כל רזי פרוזדורי־הכוח ומנופי־השליטה, המרגיש באופוזיציונר, כמי שאינו מוכן להיכנע לתכתיב ומנסה לנצל את הביורוקרטיה עצמה למלחמה לחופש הפרט וזכויות האזרח.

כשהיה נער, ניבאו לו הכל קריירה פוליטית מזהירה. הדברים התגלגלו בצורה שונה. התיאטרון, האמרגנות, העיתונות המשודרת, אלה הצורות שהחליפו את השאיפה לכנסת, אולי לממשלה.

„יענקל'ה המכוער" קראו לו בקן צפון „השומר הצעיר" בתל־אביב. אבל מאז ומעולם, למרות אפו ורגליו, ואחר־כך כרס־המנהלים הישראלית כל כך, תמיד הלך לו עם בנות. אשתו הראשונה, מרים וגילה אגמון הנוכחית, גילה אלמגור, נשים יפות במיוחד. כשמזכירים לו את הכינוי הילדותי ההוא, הוא קורא לאשתו, מחבק אותה, ואומר: „מתרגלים. אני התרגלתי מזמן ליופי שלה והיא לצורה שלי..." וגילה צוחקת: „אתה זוכר, כשהיינו בניו־יורק, מישהו שראה אותנו יחד אמר ,החיה והיפה'?"

אשה נאה, דירה נאה וכלים נאים מרחיבים דעתו של אדם, אמרו חז"ל. דירתו של הזוג אגמון מלאה שמונצעס יפים. יענקל'ה מוריד תצלום ישן, בגודל גלויה, הנתון במסגרת כסף ומראה לי. „שרה ברנהארד. וזו החתימה האמיתית", הוא אומר בקצת גאווה.

אמרגן, מי שהיה מנהלו של התיאטרון הקאמרי, שהקים את תיאטרון „בימות" הפרטי שלו, הפך את בית־ליסין למרכז תרבותי, המתחרה אפילו עם „צוותא", נשוי לשחקנית מצוינת, מנהל האירועים של חגיגות 40 שנות המדינה — בקיצור, איש בימה מובהק.

לא תמיד זה היה כך. בראשית שנות ה־50, כשהיה חבר קיבוץ „הראל", אותו קיבוץ תוסס מנטיה, חיוני, שנפל קרבן למלחמת הקיבוץ הארצי בשמאלנות ובחסידיו של הד"ר סנה, עמד על כוננית הספרים בחדרו בצריף כרך נאה מאוד של התרגום האנגלי של כל הקומדיות של אריסטופאנס.

„אחרי שסיימתי את עבודתי בהראל בבימוי חג הארבע של הקיבוץ, נתן לי יענקל'ה את הספר המהודר הזה", אומר גיורא מנור, „ואמר לי: קח את זה, אני לא מתעניין כל כך בתיאטרון..." אמר, ולא ידע מה הוא שח.

המקצוע שלך זה קהל. אנו עדיין זוכרים אותך בראשית דרכך בעוסק בפוליטיקה. עם הזמן נואשת והחלפת את הפוליטיקה בתיאטרון. האם אתה רואה בכך תחליף לשאיפות הפוליטיות הבסיסיות שלך שלא נתמלאו? מדוע לא המשכת בפוליטיקה?

במבט לאחור, הסיבות שגרמו לי להחליט להינתק מפעילות מפלגתית פוליטית נובעות מתסכולים קשים בגיל הפוליטי הרך שבין עשרים לעשרים וחמש, וכמה נימוקים עמי: מרד הימאים, בפעם הראשונה ראיתי אז במדינת ישראל שמפעילים משטרה נגד שובתים, כאשר שנתיים קודם לכן שמעתי את גולדה מאיר מברכת:

„דור שלם של אנשים מוכשרים שיכול היה להתייצב בהנהגת התנועה הקיבוצית ומפ"ם — נעלם"

„בשנה הבאה במדינה עברית סוציאליסטית". ופרשת הראל, כאשר הסתבר לי, שלגבי חילוקי־דעות אידיאולוגיים משתמשים בשיטות, שאילו השופט לנדוי היה בודק אותן אז — היה מתברר לו שכבר יותר מ־16 שנה משתמשים בשקרים ואמצעים פסולים.

חזון תמיד צודק...

ברשותך, ניגע לרגע בסעיף השני, בפרשת הראל, האם יש עדיין בליבך על הפרשה?

אני חושב שכן. זו טראומה, שתלווה אותי כל ימי חיי. אתה, ישראל, פרסמת ב„על־המשמר" לאחר מותו של יערי, ראיון שערכת עימו שדם, שבו הוא הודה בריש־גלי, כי התנועה שגתה בפרשת הראל. יעקב חזן לא אמר זאת עד היום, ואני מניח שלא יגיד גם בעתיד, כי חזון תמיד צודק. ראיינתי את חזן לא אחת בתכניות שלי, ואני סבור שמצויים מעט מאוד אנשים שתרמו לתנועת הפועלים כפי שתרם חזן, אך אין כל קשר בין עובדה זו לבין סירובו להודות במשגים. בשעתו, הוא לא קרא נכון את המפה הפוליטית־תנועתית.

הוא בעצמו היה קרבן להיסטוריה. להצדקתו ייאמר, כי הוא האמין בכנות, שהוא עושה זאת למען התנועה, אך אין זה מקטין כהוא־זה את השגיאות. וכך, דור שלם של אנשים מוכשרים, שיכול היה להתייצב היום בהנהגת התנועה הקיבוצית ומפלגות השמאל — נעלם מן השטח.

אולי אשווה זאת לתחום הרפואה: אשה בהריון שחולה באדמת, מאמינה שיש להפסיק את ההריון. גם חזן פחד מאוד מאדמת, וחשב שכדאי לשלוח את הילדים שנולדו מאמהות „אדומות" למוסד נטור, מחוץ לתנועה הקיבוצית, ובכך טעה.

האם בקרת בהראל מאז?

הוזמנתי להרצות בפני גרעינים בהראל על קורות הקיבוץ. אח"כ

„במרד הימאים ראיתי לראשונה משטרה מופעלת נגד שובתים וגולדה דיברה על מדינה עברית סוציאליסטית"

נענו כאורחים לחגיגות יובל. ביקרנו ליד האנדרטה ולא אחת, בדרך לירושלים, סרתי לראות את הקיבוץ.

מהו הלקח שלך מפרשת הראל?

אני חושב שהבעיה המרכזית היתה, שלא היה גבול למה שאנשים היו מסוגלים להציע ולבצע. בתנועה עסקנו לא פעם בשאלה, האם המטרה מקדשת את האמצעים. בתקופה מסוימת הנהגת הקיבוץ־הארצי הציגה סיסמה זו לא בסימן שאלה, אלא בסימן קריאה.

ואם גם אתה לא האמנת בכך אז?

האמנתי, אך זה מה שמותר לבחור צעיר להאמין. וזה משהו אחר כשמעבירים זאת למישור האישי.

מבחינה חינוכית־רעיונית, הכל התנגדו נמרצות לשיטותיו של ראש המשטרה החשאית הרוסית דאז, ברייה, אך מנטאלית, איך תסביר, שבלשו אז בקיבוץ אחרי חברים ופתחו מכתבים אישיים? והנה משהו שזו הפעם הראשונה שאני מספר עליו: מצאנו אז מסמך, מן ההנהגה מלמעלה, שקיבל מזכיר קיבוץ הראל, לרדת לחייו של אדם דרך אשתו: אולי הוא יעזוב בגללה את הקיבוץ...

זו אגב אחת הסיבות שעזבנו. חשנו עצמנו מרומים.

אם לשוב לשאלה, פרשת הימאים ופרשת הראל, אלה הם שני עמודי התווך שגרמו להחלטתי שלא להיכנס לפעילות מפלגתית, אף־על־פי שלמען הרגשת הניקיון, שלא להתקרנף — בכל־זאת וזמן־מה עוד המשכתי בפעילות מפלגתית, כיוון שלא נפרדתי מן הרעיונות, וזו היתה הדרך היחידה שלי לבטא את עצמי ולא לברוח מנקיטת עמדות. באופן טבעי אני נוטה להגיע לביטוי עצמי באמצעות אמנויות, אירועים, תיאטרון וכל דבר אחר, אך אין ספק שאילולא שני מאורעות אלה, ייתכן שמסלולי היה שונה.

האם תוכל להשוות את „הרעיונות שלך ההם" לרעיונות שלך היום?

אני חושב שהרגישות שלי והעמדות הרעיוניות העקרוניות שלי לא השתנו לגבי סדר קדימויות לאומי, לגבי השלום, לגבי מקומה של תנועת העבודה בכל מערכי ההשפעה כאן בארץ. ברור, שהרבה שאלות־ילדות נעלמו, הן לאנשים והן למפלגות פוליטיות. ביסוד, עקרונותי הבסיסיות לא נשתנו.

בזמן משפטי פראג ישבנו פעם ושוחחנו ואתה ניסית אז להוכיח, כי צדק סוציאליסטי אינו קשור בשאלה במה פשע הנאשם, כי אם בשאלה: כיצד יועיל המשפט לקידום המטרות האנושיות הכוללניות. כמה זמן לקח לך להיגמל מאותן תפישות?

אינני זוכר את הניסוח המדויק של דבריי. שיחה כזו נערכה לפני שלושים שנה. אולם אני עדיין זוכר היטב את האווירה ששררה אז. השאלה היא, האם לאידיאלים חברתיים יש תפקיד יותר חשוב מאשר לפרט. אין ספק שמה שהשתנה הוא, שכל החברות שחרתו על דגלן אידיאלים על חשבון הפרט — לא הצליחו לקדם שום אידיאל [illegible] דרכו במקום, ובכך גרמו לפיגור וצמצום היכולת [illegible] של הפרט. משנה לשנה, הגישה האידיאליסטית [illegible] פינתה מקומה לתשומת לב לפרט, למעמדו בחברה [illegible] המתנדבת, לא הכפייתית, וזהו שינוי משמעותי מאוד [illegible]

[illegible] התקופה, שנחשבת למפיק קשוח ביחסיך לשחקנים, דבר שלא מתיישב עם השקפותיך כסוציאליסט.

[illegible] חד־משמעית: ישנם כמה תחומים שנוגעים למעורבותם של שני צדדים, וזה יכול להיות ביחסי שחקן־מפיק. אנשים לעיתים מבלבלים בין שמאל לאנרכיה, ישנם אנשים לא מעטים בטלוויזיה הישראלית, שהדביקו להם את הכינוי — „שמאלנים", בעוד חלק מהם סתם אנרכיסטים. אני מאמין, כמפיק, שכדי לבצע דבר בנאמנות — חייב השחקן או המפיק למלא תפקידו באופן מקצועי ובהגינות: תפקידו דומה לתפקיד רב־החובל שמשיט את הספינה במשך תקופה מוגדרת — תקופת ההפקה. מי שזה אינו מוצא חן בעיניו — יכול לפנות למפיקים אחרים.

לא נתקלתי עדיין בשחקן, שסירב לעבוד איתי, אע"פ שאיני שומר את עקרונותיי בסוד.

אחרי ניהול „הקאמרי" עברת להפקה פרטית והיית לקפיטליסט, כמו שאר המפיקים בשוק.

אתה מתכוון שהייתי עצמאי. מעניין, אך אחד האנשים הראשונים שעימו שוחחתי בנושא היה חבר־הכנסת ד"ר חנן רובין ממפ"ם, שבגיל מאוחר מאוד החליט ללמוד משפטים, כדי שלא להיות תלוי במנגנון המפלגתי. יש לי בעיה שקשה לי מאוד להסתדר עם מימסדים, אך אני גם יודע שאי־אפשר בלעדיהם. נטייתי הטבעית היא להקים לי מימסד משלי. אם תסתכלו על עברי בעשר השנים האחרונות, יסתבר לכם שהייתי שכיר של ההסתדרות (ניהול „בית ליסין"), כאשר הקמתי לי לבד מימסד, שבו כל העובדים נבחרו על־ידי, לפי עקרונות מקצועיים ומיומנות גבוהה. מימסד כזה משרת מטרה — הוא אינו המדינה!

לדעת את כללי המשחק

תוך השיחה הקולחת, כי אין בעיה לדובב את יענקל'ה, שהוא אמן השכנוע, חוזר הפסוק: „צריך לדעת את כללי המשחק".

איך מסתדר אינדיווידואליסטי כמוהו, טיפוס של יום, עם הבירוקרטיה, בה הוא פועל? — „צריך לדעת את כללי המשחק".

איך מסתדרות דעותיו המתקדמות עם שיטות הניהול שלו בתיאטרון? הרי פעם, בימי „בימות", תבעו אותו שחקניו לדין, והשופט, שקרא את החוזה עליו נאלצו לחתום (כי הפרה רוצה להיניק יותר משהעגל רוצה לינוק), אמר: „עד היום הייתי סבור, שהעבדות בוטלה מזמן..." (וזה לא היה, אגב, חוזה יוצא דופן אלא טופס די שגרתי בתיאטרון הישראלי.) — „צריך לדעת את כללי המשחק...".

איך אתה, האופוזיציונר, מסתדר עם המשרדים, המטפלים בחגיגות ה־40? — „צריך לדעת את חוקי המשחק".

שיטתו של יענקל'ה אגמון מאז ומעולם היתה זו של משחק הכדורת, הביליארד. על גבי השולחן הירוק כדורים, ואתה דוחף במקל שבידך כדור אחד, כדי שזה יפגע בשני וזה בתורו יכניס ויגלגל את השלישי בחור המתאים.

איני יודע, כי לא שאלתי אותו, אבל אולי למד את שיטות המימשל כבר בילדותו, מאימו. היא היתה הקופאית הראשית של התזמורת הארצישראלית (לפני ששינתה את שמה ל„פילהרמונית") ועל כן חלשה על סחורה מבוקשת מאוד — כרטיסי כניסה ל„אוהל שם", שם התקיימו הקונצרטים. היא היתה דיפלומטית — כהכרח תפקידה — ויש להניח, שיענקל'ה ראה איך היכי עבודתה.

„לעיתים אנשים מבלבלים בין שמאל לאנרכיה. יש אנשים לא מעטים בטלוויזיה הישראלית שהודבק להם הכינוי ,שמאלנים'"

מה לגבי המימסד בחגיגות ה־40?

בדיוק אותו דבר. אני הקמתי מימסד ואני עובד עימו, כדי שנצליח.

האם אתה במקצועך מנהל? טכנוקראט? האם בתוקף ראייה כזו, מהר תירתם, דרך משל, לניהול בית־חולים? מעבודה בהעיונית? האם אתה מסוגל לנהל כל דבר מבלי להתמצא היטב בתכנים?

לא. לפי הסוציולוגיה, לעבודה שבה אני עוסק קוראים היום „מינהל־ייצור", או היכוונות, פעילות, לוגיסטיקה. כשלמדתי ב„ניו־סקול" שבניו־יורק פילוסופיה, כלכלה ועיתונות, הוזמנתי יום אחד לשוב ארצה ולנהל את חברת הבנייה של סולל.

היה לך נסיון כלשהו בבנייה?

דווקא כן, הייתי ברזילן סוג א' בקיבוץ הראל, כולל תעודה מטעם מועצת פועלי רחובות. אחרי שהוצעה ההצעה בשלמותה, כולל דירה, רכב ומשכורת, השבתי שתאורטית אין לי בעיה להיעתר להצעה, אך הוספתי שאמות משעמום, ואז הכסף שהרווחתי ביום — אבזבז בלילה. אם אני יכול להגיע לכך, שהתחביב שלי יהיה גם מקצועי — מדוע להסתבך בדבר שאינו מעניין אותי? אני עובד במה שמעניין אותי.

אתה, נוטבעך, בעל אופי של אופוזיציונר, אך פעמיים ניהלת את חגיגות המדינה. בעשור ועתה בשנת ה־40. אופוזיציונר מזה ואיש מימסד מזה?

כדאי לזכור, שבחגיגות העשור הייתי מנהל מחלקת המיפגנים ועשיתי זאת בנאמנות. מי שחושב שהמדינה הזאת שייכת לממשלה יש לו בעיה קשה מאוד, כי אז יום־יום עליו לפקפק בצדקת קיומה, בעוד שיש מקום לפקפק בצדקתה של ממשלה זו או אחרת. אל נשכח, שחגגנו עשר שנים למדינה, לא לממשלה!

„אני הקמתי מימסד משלי, אני עובד איתו כדי שנצליח"

אשר לחגיגות ה־40, ברגע שנתקבל הרעיון שהמוטו המרכזי של החגיגות הוא מגילת־העצמאות — לי אין כל בעיות. כל תרומתי היא, לנצל את המגילה כמנוף להזדהות עם המגילה והמדינה, ואם יש פער בין שני הדברים — יעסקו בכך מוסדות המדינה, המדריה, המפלגות, הממשלה, הכנסת, אך ארגון מופעים הוא עניין מקצועי, ואני מקבל את כללי המשחק במסגרת הנתונה, שאינם מחייבים אותי להתפשר עם מצפוני. כמובן שיכול גם להיות אחרת.

למה אתה מתכוון, שיכול להיות אחרת?

אני מתכוון לפרופיל של המדינה. אני יכול להזדהות עם המדינה, אך אין מסגרות, ולו אחת, שאני מזדהה עימה עד תום. עם זאת, יש לי די מרחב מחיה, כדי לבטא עצמי ולהתמודד על אופייה של המדינה.

אתה מדבר על כללי משחק בעוד אתה באופייך אנרכיסט — אדם שמוכן לקבל כללים, אך אינו מוכן שיכפו אותם עליו.

יש כללי משחק שמוכרחים לשמור עליהם. אתה יכול לכנות אותם דמוקרטיה, מוסכמות. יש דברים שאיני מודה עימם, אך כמאמר הבריות — זה מה יש.

שאלות מהמותן

בעוד כמה ימים נתהוג עשרים שנה לתכנית „שאלות אישיות" שאתה מגיש ב„גלי־צה"ל". האם לפני כל ראיון אתה קורא חומר רקע, או שולף את השאלות מן המותן?

גם אחרי עשרים שנה ואלף ראיונות, אגב, ראיון האלף ייערך עם ראש הממשלה — אני תמיד מתכונן. לא יעלה על הדעת שאראיין סופר או משורר מבלי שאקרא את ספריו. והתוכניות הללו הן האוניברסיטאות שלי במובן זה שתכניות כופות עלי דיסציפלינה המחייבת אותי לקרוא, ללמוד ולהתכונן. הנה, לפני הראיון עם איתן הבר מיהרתי וקראתי את ספרו, אע"פ שרק כעשר דקות עסקנו בספר.

כשיצטרכו לראיין אותך — לא יהיה צורך לקרוא ספרים. אגב, האם אתה אדם כותב?

כתבתי מאמרים פה ושם. כתבתי לעיתון קיבוץ הראל „על המשלט", כתבתי מאמרים רבים בעילום שם.

אתה מוכן לחשוף בהזדמנות חגיגית זו משהו שכתבת ופורסם?

לא. אפילו ראייתי את עצמי וגם זו כתיבה. אך אין זה עניין של עראוץ שלא באתי לידי ביטוי עצמי.

אתה נפגש עם המרואיין לפני הראיון? אתה מכין שאלות מראש?

לא מכין אף שאלה מראש ולא נפגש קודם לכן עם המרואיין. לעיתים, אני אפילו לא יודע מה תהיה השאלה הראשונה. אני מסתכל למרואיין בעיניים ומתחיל בשיחה.

האם התכנית ערוכה?

לא. היא משודרת כפי שהוקלטה, לבד מגמגומים. וכך זה נמשך חמישים דקות.

קורה שנגמרות את השאלות, את האיש?

לא. זו אינה שפיטה של האדם. יש שהמרואיין מוצלח יותר ויש שפחות ולפעמים הוא לא כל־כך במיטבו.

מתי נערכים הראיונות?

בימי רביעי.

ברשותך נשוב לרגע אל חגיגות ה־40. מה מתאום בחרו בך, הלא השקפותיך ידועות ואין עליהן קונצנזוס לאומי. מי בחר בך?

בחר בי השר יצחק נבון שהחגיגות הן באחריותו, וכל האחרים קיבלו זאת. קיימת ועדת היגוי האירועים, תקציבם והתכנים, מאושרים על־ידי אותה ועדה, שבה יושבים כל בציבור והקשת הפוליטית. עד כה כל ההחלטות נתקבלו פה אחד.

ולסיום, מה תעשה לאחר תום חגיגות הארבעים?

אני רוצה להקים עמותה לביעור חלקי של הביורוקרטיה באמצעים אלימים סבירים, לפי השופט לנדוי.

אנחנו מודים לך עבור ראיון זה.

מחסום הציפור

מטוסים יוצאים למשימות ולפתע נתקלים אי שם במרומים בציפור' כנף, הגורמות נזקים במיליונים. לאחרונה הוקמה סיירת ציפורים, המלווה אותן במטוס קל בנדוריקן ומדווחת

מאת אלישבע איילון

אביב. סגן־אלוף ד. יוצא למטווח אימונים שגרתי. מגיע ליעד. חג מעל. שוקל אסטרטגיה נכונה. צולל, מוריד נגלה של פצצות, מתרומם. נכנס ליעף, עושה סיבוב וישוב צולל, מוריד עוד נגלה. בקוקפיט (תא הטייס) שקט שמיימי. חושים מחודדים מתחזקים גוף במצב דרוך. ריכוז מקסימלי נותן תוצאות טובות. צלילה אחרונה. 300 מטר לפני הקרקע מתרומם בית הבליעה. 200 מטר לפני הקרקע...

בשנייה שלאחר מכן, שימשה קדמית ושמאלית מתנפצות, קסדה מרוחה בדם, מערבולת נוצות משתוללת סביב, רעש נורא, רוח מכאיבה, עיניים דומעות, פחד. ההגה נמשך אינסטינקטיבית, ביטוי למיומנות, למזל. חרטום המטוס מתרומם, מתרחק מהמטרה, משאיר אחריו פיסת אדמה רוטטת.

„רגע אחר־כך קולטת התודעה סיפור נוסף מסידרת תאונות טיס, והפעם תאונת ציפור. במהירות של 900 קמ"ש המטוס עובר בערך 250 מטר בשנייה. העין צופה כל הזמן במטרה. ציפור גדולה, נאמר חסידה, מגיעה להיקף של חצי מטר. בשמים פתוחים זהו אובייקט מזערי. אפילו אם מספיקים להבחין בו אין זמן להסיט את המטוס. כל העניין בא בהפתעה גמורה. אם לא מגיבים מייד והמטוס בפרוזיציית צלילה, תוך שתיים שלוש שניות נפגשים עם הקרקע וזה לא כל־כך נעים".

סגן־אלוף ד. נפגע בכתף. הוא מדווח במכשיר הקשר שמשהו לא בסדר, אבל אינו יודע אם שמעו אותו. הרעש מחריש אוזניים. הוא מנגיך את הכיסא ומציץ החוצה. הרוח מצליפה. קשה לראות. הוא מוודא ששאר חלקי המטוס לא נפגעו, וטס לבסיס ב־180 קמ"ש, הכי לאט שאפשר, כדי להקטין את עוצמת הרעש והרוח. לפני הנחיתה למסלול הוא מוריד וו עצירה שמתלבש על כבל מיוחד המונח על המסלול. המטוס נעצר. מבעד לקסדה „המרוממת" מחייכים פנים חיוורים חיוך של פורמו.

בתיק התאונה הסורי תירשם הסיבה: „פגיעת ציפור". „החברה להגנת הטבע" תחקור את סגן־אלוף ד., שמא הוא זוכר את סוג הציפור, שעבורה תם מסע נדידה מתוכנן ואילו לחיל האוויר זוהי הוצאה של אלפי דולרים — במקרה הטוב. בין השנים 72־82 ספר חיל־האוויר עשרות תאונות ציפור, וביניהן פגיעות טרגיות בנפש ונזק שנמדד בעשרות מיליוני דולרים.

בשנת 82, בשעת טיסה, מצא עצמו טייס סקייהוק צעיר, תלוי על מצנח בין שמים וארץ. הסיפור המפורסם, על גלגוליו המיתיים, גורס כי ציפור שהתנגשה בשמשת המטוס, ניפצה אותה, חדרה בעצמה לתא הטייס, וחלקי התפזורת מצאו דרכם בדרך־פלא אל הכפתור של כיסא המפלט. הטייס, שאיבד הכרה ואת השליטה על המטוס, חזר לעצמו, למזלו, כשהתעורר באוויר. כל הסבר אחר להימצאותו שם נראה דמיוני.

בעקבות המקרה החליט חיל־האוויר לעשות למניעת תאונות מהסוג של מעופף במעופף. בשלב זה נכנס לתמונה יוסי לשם, ראש מרכז המידע לעופות של החברה להגנת הטבע. מזה ארבע שנים עורך יוסי, במסגרת עבודת דוקטורט, מחקר במימון כמעט שלם של חיל־האוויר. לדבריו, נברית־הנישואין המיוחדת הזו נהנים שני הצדדים: „עד 82 הייתה לחברה להגנת הטבע רשת צופים מהקרקע בלבד. מרובר בכ־100 מתנדבים, חובבי ציפורים כמובן. כל הנתונים שנאספו דיברו על מעוף ציפורים בגובה של עד קילומטר וחצי. כשחיל־האוויר נכנס לתמונה הוקצו לנו דאון ומטוס קל. התוספת הטכנולוגית שיפרה באופן ניכר את מהימנות הממצאים ובעיקר הרחיבה את תחום הכלתם. היום יש לנו תמונת אמ"צ (איזורים מוכי ציפורים) ברורה. מדובר ברצועה שלאורך השוליים המערביים של הרי יהודה שומרון וחברון, רצועה שמקבילה לחוף. ביקעת הירדן ואיזורים מסוימים בנגב, יושבים גם הם על מפת אמ"צ.

נתיבי־טיסה אדומים

איך מערים היום חיל־האוויר על הציפורים הנודדות?

„ישראל ידועה כנתיב נדידה מרכזי, בעיקר לעופות דואים כמו החסידה, או השקנאים. בתקופות הנדידה, כלומר, סתיו ואביב, נמנע חיל־האוויר מטיסות באותם כבישי אוויר אדומים. עבודת המחקר נעשית בזמן אמיתי, בעזרת כלי הטיס שהזכרתי, צפרים שרושמים נתונים מהקרקע, מכ"מים צבאיים וגם בעזרת המכ"ם של שדה התעופה בן־גוריון. כל אלה מאפשרים דיוק מכסימלי באיסוף הנתונים. היום ידוע שבכל עונת נדידה חולפים בישראל מיליוני עופות דורסים, כחצי מיליון חסידות, וכ־40־60 אלף שקנאים.

„התנאים המטאורולוגים קובעים את גובה מעופם. כשאוויר חם עולה מעלה לגבהים, עולות הציפורים יחד איתו. היום כשטייס עולה לטיסה, יש בידיו נתונים מדויקים לגבי מיקומן של הציפורים, נכון לאותו יום. רוחות וגשמים יוצרים לפעמים סטייה ממסלול הנדידה. אנו צופים את הסטייה והטייסים מדווחים בהתאם."

האם יש לעבודה זו תוצאות?

„יש לי 120 ימי טיסה כנף־אל־כנף מהנים ביותר. החוויה המיוחדת שלי התאפשרה רק בזכות האינטרס הצבאי. לעוף כמו ציפור זה תמיד מרגש. השכם בבוקר אתה מתרומם עם להקות ענקיות בשמורת החולה וטס־עף־מלווה אותן לאורך 250־300 ק"מ, עד לגבול המצרי. הצ'ופר האמיתי הוא בתוצאות המעשיות. עובדה, מאז שאנו עוסקים במחקר לא נפל אף מטוס צבאי כתוצאה מפגיעת ציפור, ולא הייתה כל פגיעה חמורה".

סגן־אלוף ע. ראש ענף בטיחות טיסה, מאשר: „כשנזק שנגרם בשעת טיסה עולה על חצי מיליון דולר, האירוע נכלל בקטגוריית התאונות החמורות, וכמובן שכך גם כשיש פגיעה בנפש. לא היו לנו כאלה מאז החלו ביישום המחקר לפני שלוש שנים. לגבי פגיעות שאינן חמורות — אלה צומצמו ב־80%".

במשרדו של סגן־אלוף ע. מונחות מפות פרי עבודת המחקר. נתיבי אמ"צ מסומנים בהן בבירור. מחיר ההצלחה בא לידי ביטוי בצמצום נתיבי הטיסה. מה שמגביל גם את חופש הביטוי של סגן אלוף ע. קצינת יחסי ציבור מלווה כרבקות כל הברה היוצאת מפיו. אם חרג מנתיב (— המותר לפרסום —) תדבק (בעזרתה) לשונו לחיכו. אפילו אם יחשוף, שלא במודע, מידע חסוי, יגנזו שלבי צנזורה נוספים כל מלה מיותרת.

„צריך להבין שגם באיזורים קריטיים המגבלה היא רק עד גובה מסוים, גובה מעוף הציפורים, מעבר לו הטיסה מותרת. ברור שאימונים שמצריכים טיסה בגובה נמוך לא יתבצעו באיזורים הללו."

רוב תאונות־ציפור מתרחשות בעת המראה ונחיתה. איך חיל־האוויר מתגונן במקרים כאלה?

„תאונות אלה מיוחסות לסוג אחר של ציפורים — אלה המקומיות שיושבות בבסיסים. בשנים האחרונות ניזוק חיל־האוויר על המסלול במאות ואלפי דולרים. גם פה התערב גוף אורחי לשיפור המצב. „רשות שמורות הטבע" (ההבחנה ברורה — במקומיות מטפלת הרשות, בנודדות — „החברה להגנת הטבע") מפעילה אנשים מהיחידה למניעת מפגעי ציפורים. ורשות פיתחה תותחי־רעש שתפקידם להבריח להקות מאיזור המסלול. רמקולים המשדרים אותות מצוקה מונעים את קירבתן למסלול באופן וולונטרי. עם השנים פותחו הנחיות מדויקות לגבי גידולים חקלאיים המושכים אליהם ציפורים.

„החידוש האחרון שייך למחזור הטירוניות הנוכחי במחנה 80. עשר בנות עוברות לראשונה הכשרה מיוחדת בנושא, מניעת מפגעי מטוסים בבסיסי חיל־האוויר. הצוות הזה, שהוא זול בהרבה לצה"ל, אמור להחליף את אנשי רשות שמורות הטבע. החיילות יפעילו את כל אותם אמצעי מניעה שהזכרתי, יאספו נתונים להמשך המחקר, יתריעו על יבולי שרה שלא נאספו בזמן, יאתרו שלוליות מים וידאגו לחיסולן המהיר. חיל־האוויר הצליח להוריד, בשנים 86־87, את עלות הנזקים כתוצאה מפגיעת ציפורים באיזורי הבסיסים בכ־20%."

אפשר לומר שהשמים היום בטוחים?

„בטוחים יותר, יחסית לשנים עברו, ובטח שיותר מהתנועה בכבישים היום. אבל צריך לזכור שתאונות הן בעיקר פונקציה של טעויות אנוש, ואת אלה אי־אפשר למנוע לחלוטין."

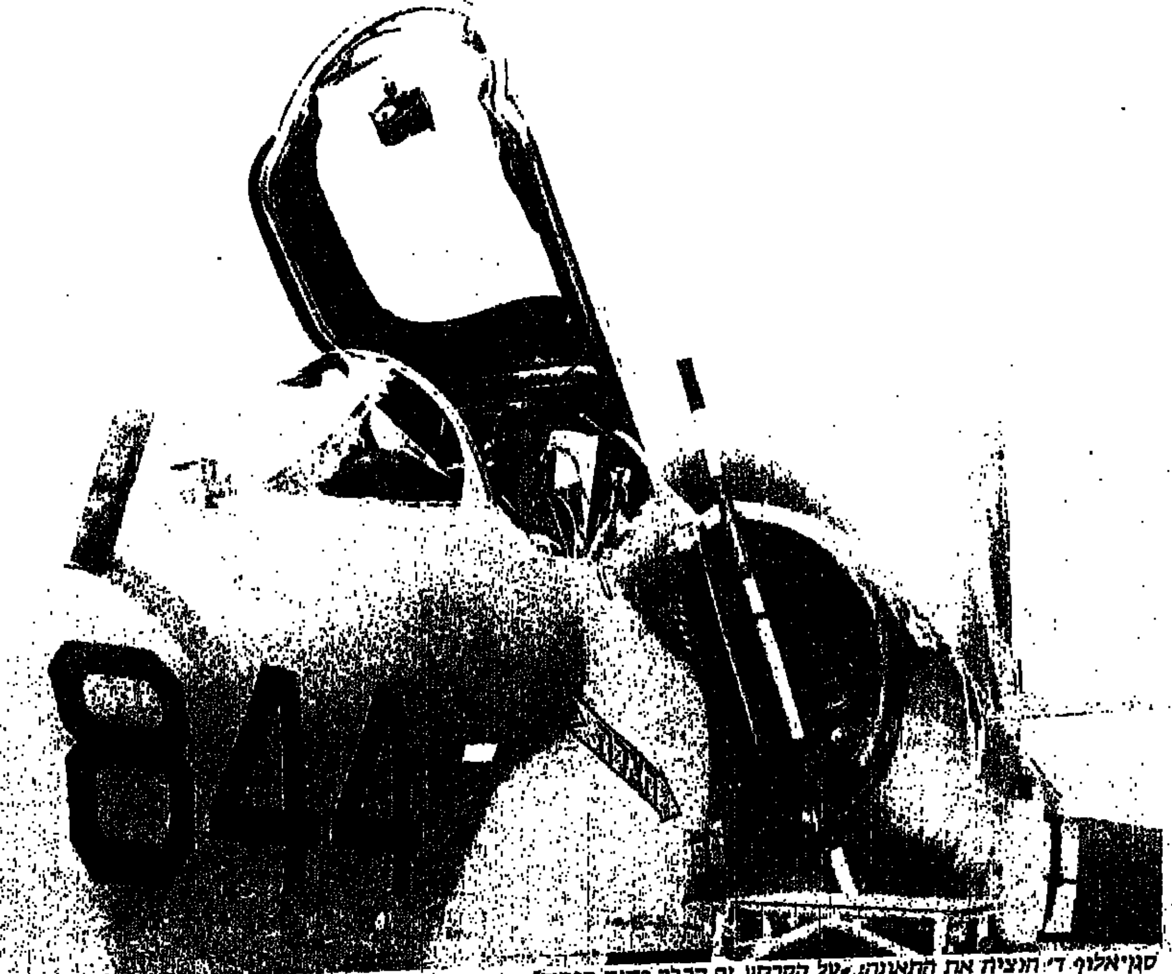

סגן־אלוף ד' הוציא את התאונה: „על הקרקע זה הרבה פחות מפחיד"

מערכות מורכבות — טייסים מתוחכמים

האם במסגרת קורס טיס עולה מספר התאונות?

„לא. להיפך. בקורס טיס יש, משמעותית, פחות תאונות. מטוסי האימון בטוחים מאוד. נוכחותו של מדריך הטיס מפחיתה מהמתלמד עומס וטיכון. בשלבים מתקדמים מטיסים מטוסים מתוחכמים הרבה יותר. המערכות התפעוליות בהם מורכבות יותר. מצד אחד מאפשרות המערכות החדשניות ביצועים ברמה גבוהה יותר. מצד שני יש יותר סיכוי שאחת המערכות תיכשל, או שהטייס יפשל."

פירח טייס מודע למיכון שהוא לוקח על עצמו?

„הוא יודע מה הסיכון. הפחד מגיע בדרך־כלל רק אחרי שמתחילים לטוס. ההדגשים בזמן הקורס על הדרכה ברורה והגברת הערנות נוסכים בתלמיד ביטחון. המתלמד יודע שרק התמקצעות אישית, במקביל להשתפרות הטכנית, מגבירים את בטיחותו. כל תורת רסן, ותהיה חשולית ביותר, מעלה את הסיכון הסטטיסטי. לצערנו לפעמים אף גובים את המחיר. למרות זאת אפשר לומר שחיל־האוויר שלנו נמצא בעדיפות ביטחונית ביחס לתעופה האזרחית וביחס לחיילות אוויר אחרים בעולם."

את המושג „קופסה שחורה" מוצאים גם בתעופה הצבאית?

„אין זה תמיד אותו אובייקט שנקרא קופסה שחורה. במטוסים צבאיים יש כל מיני קופסאות שחורות. למעשה, אלה רשמים אוטומטיים שמקליטים מודדים שונים של המטוס. אלה לא מורידים ולא מעלים מהסיכון, אלא רק מדווחים על מצבו של מטוס ברגע נתון."

מי רשאי לתת פקודה לנטישת מטוס?

„טייס באוויר רשאי, באופן עצמאי ומוסמך להחליט לנטוש מטוס בכל מצב בו הוא סבור שלא בטוח יותר להישאר במטוס. אם יש זמן הוא מתייעץ עם מרכז הבקרה והפיקוח שעל הקרקע. בעיקרון, הטייס מרגיש מה טוב ביותר לעשות ברגע קריטי."

טייס ונווט נוטשים בעת ובעונה אחת?

„כן. הם עושים זאת בדרך־כלל לפי החלטת הטייס, שהוא גם מפקד המטוס. במקרים שטייס מאבד הכרה, תופס הנווט פיקוד ורשאי להחליט על נטישה."

האם ועדת חקירה שבאה אחרי כל תאונה משמשת גם כבית־דין צבאי?

„מטרתה הבלעדית של ועדת חקירה היא להגיע לסיבות שגרמו לתאונה, בלי שום קשר לצעדים משפטיים או להענשה. אם אחרי הוועדה מחליטה הפרקליטות הראשית או מפקד חיל־האוויר שיש בסיס לתביעה משפטית כנגד מישהו מהמעורבים בתאונה, מתקיים משפט."

האם נכון שאחרי שירות בטישות [illegible] גם הטייס [illegible]?

„אפשר להעיף טייס מתי שרוצים — אין חוקים או הגבלות ברורות בעניין. אני, אישית, לא מכיר מקרה של טייס שעף מהחיל בגלל מספר הנטישות שביצע. כל מקרה נחקר לגופו והשלכותיו בהתאם."

מדוע נוהג חיל־האוויר לחשוף תאונות טיס רק כשמדובר בפגיעה בנפש של מישהו פופולרי, או בן של אישיות ידועה?

„לא יודע. במקרה הזה כל תשובה שתתני תתאים. בואי נאמר שמאותה סיבה שירשנו כל אירוע חריג אחר בחייה של האישיות."

כשתאונה מסתיימת באבידות בנפש, האם מציע חיל־האוויר ייעוץ פסיכולוגי?

„יש בחיל־האוויר ענף פסיכולוגי המופקד על מצבם הנפשי של טייסים. אם הגוף הנ"ל מוצא לנכון שצריך לפעול לאחר אירוע טרגי, או בכל זמן אחר, הוא יעשה זאת בצורה יזומה. הצוות המיומן מצליח לא פעם לשנות גישות, התייחסויות, או סתם מתן עזרה בפירוק מתחים מצטברים שטבעיים כל־כך במצבי הלחץ בהם נתונים טייסים."

כל נסיון לדלות פרטים נוספים בעניין נדחה על הסף. סיפורו של הטייס האמריקני יוסיריאן ב„מילכוד 22" עולה בשיזה. כשמבקש יוסיריאן מרופא היחידה שחרור מטיסה עקב השתגעותו הפתאומית ענה לו הרופא אותה תשובת מלכוד מפורסמת: „אם היית משוגע לא היית מפחד ולא היית מבקש פטור. מאחר שאתה מגלה סימני פחד בריאים, ברור שהנורמליות עדיין נחלתך, ולכן בקשתך נדחית על הסף."

עבור סגן־אלוף ע. נשאר הסיפור בתחום הספרות הדמיונית. הסודיות מחייבת. ■

זה הטייס עם השמשות המנופצות, מראה מבפנים

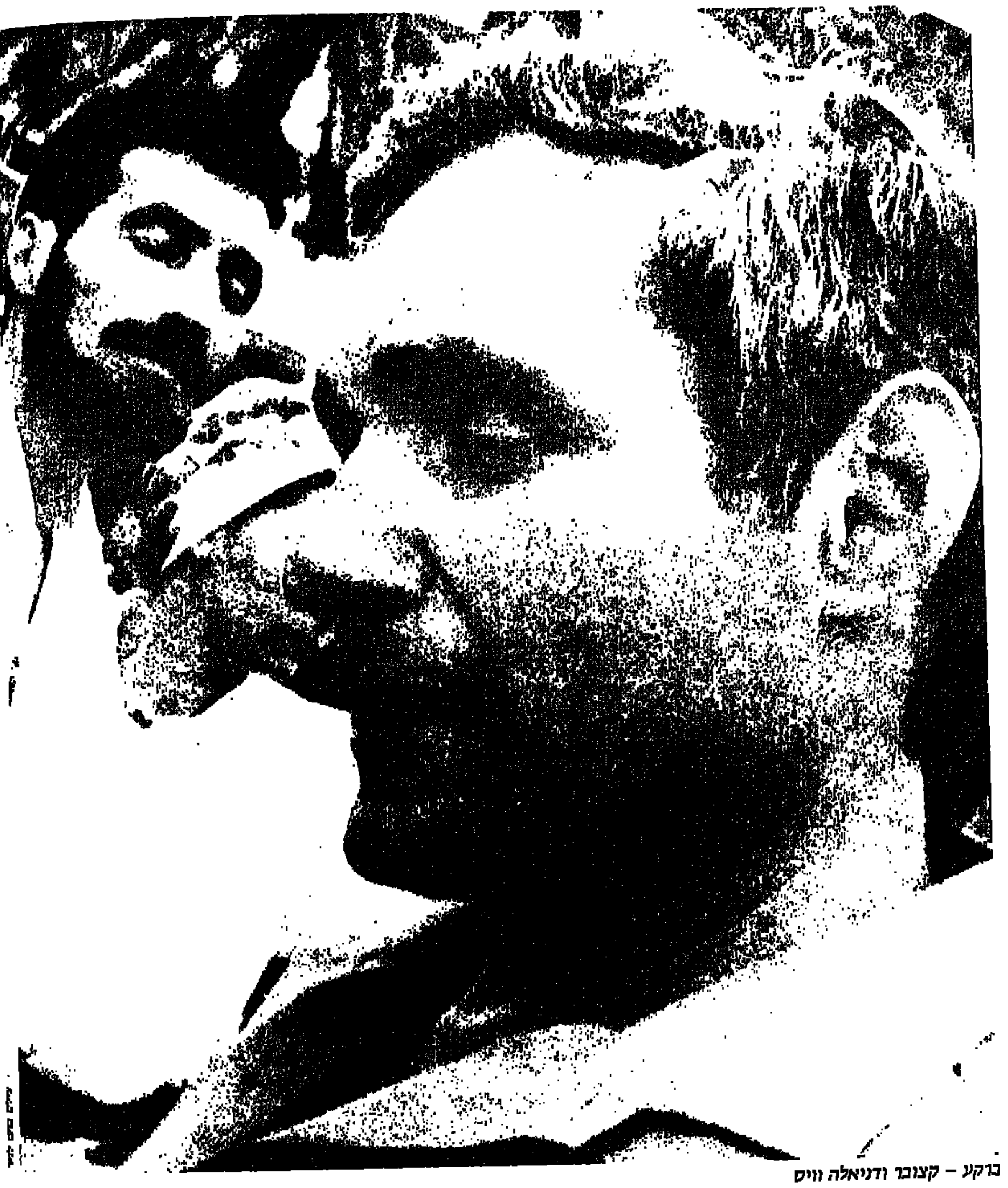
ברקע – קצובר ודניאלה וויס

לא נשוב לימי סבסטיה

מאת עמירם כהן

כתבה שנייה

חנן פורת מבקר את הקו המיליטאנטי של חבריו ומספר לכתבנו על מעשה מופלא שאירע לו בחצות הליל ביריחו, בדרכו למעין־חרוד, לשם בא לנחם את שבט הטבנקינים וכדרכו הרביץ יהדות

חנן פורת החליט לפרוש ל„אוהלה של תורה" ובכך הותיר את הנהגת „גוש אמונים" בידי דניאלה וייס, עתנואל שנלר והרב לווינגר. אפילו בשעות קשות של המו"מ עם קיסינג'ר שלל פורת אלימות מכל סוג או חסימת כבישים. אף ניפוץ הבקבוקים בקלקיליה הוא מעשה נואל בעיניו. השאלות שטורדות את מנוחתו כיום עוסקות ב„גדול" – איך לצאת מן המלכוד ביחסי חילונים־דתיים, או ביחסי „גוש־אמונים" – „שלום־עכשיו" – בוויכוח על דמותה העתידית של מדינת־ישראל. אירועי אלימות ביהודה ושומרון הן אך רקע, המצית תגובות מבוקרות ובלתי מבוקרות שהמחיר עליהן הוא יקר.

קרו דברים ביהודה ושומרון בשנה האחרונה. היה רצח רמי חבה, היה ליל הבקבוקים. יוסקה שפירא, ממנהיגי בני עקיבא, מדבר על טרנספר והגוש אמונים הולך ומאבד פופולריות. אנשים בשטח אמרו לי, שהתאכזבו מרה על שלא לקחת חזרה את המושכות.

„בימים אלה הנושא הזוגי הוא המכריע בחיי. עם זאת אני ממשיך לשבת במזכירות הגוש ועוסק הרבה בנושאים שקשורים לקליטת יהודי בריה"מ ואני גם חבר קיבוץ במשרה מלאה ועובד מטעים. בקיץ בעיקר."

האין בכך, לגביך, משום ביטול תורה?

„ראשית זה כייף ואני גם מאמין, שאם יש לי יכולת להידבר עם החברה' — זה רק בגלל שאני שם כתף אל כתף."

אוהב להיות דוגמה אישית?

„אני אינני אוהב את הביטוי הזה. מי שמרגיש את עצמו דוגמה אישית הוא כוודאי שאינו דוגמה אישית. דוגמה אישית אפשרית רק אם זה בא מתוך שבא ממילא. אני עושה דברים מתוך שאני מאמין שצריך לעשותם."

אתה בחרת לפרוש ל„אהלה של תורה". גם חבריך הקרובים, מייסדי הגוש, יואל בן־נון, יוסי ארציאל, מנחם פריד ואחרים אינם שותפים יותר להכרעות. הרב פורמן, גם הוא מוותיקי הגוש, הצהיר בצורה דרמטית בעיתון „נקודה" על פרישתו ולהערכתו במחצית מפעילי הגוש אינם מזדהים עם ההנהגה והדרכה. ואילו דניאלה וויס משיבה לכם בלעג: „כמה דיוויזיות יש לאופוזיציה...?"

האין בכך, בדיעבד, חרטה על כי הפקרת את ההנהגה?

„אני חושב שיש כאן סטריאוטיפים מאוד מעוותים גם בקשר לדניאלה וגם בקשר לרב לוינגר, וגם בקשר לדמותו של גוש אמונים בכללו. עם זאת אינני רוצה שתתפרש שתיקתי כהסכמה. ויש לי ביקורת לא מבוטלת על דברים שנעשים ודברים שלא נעשים. אבל התמונה שציירת אינה מדויקת: דניאלה אינה אשה היסטרית אם כי בפרשת ליל הבקבוקים היא אכן היתה על סף היסטריה. אך צריך לראות את זה על רקע רצח משפחת מוזס ובקבוקי תבערה שנזרקו גם לאחר מכן מבלי שכוחות הביטחון מנעו את הדברים. אינני יודע מיהם האנשים שצעקו בוגד למול ביתו של יואל בן נון ואילו הייתי נקלע לשם הייתי משליך אותם משם בחמת זעם. אמרתי ליואל שאם יעזו להתנכל לו שיגיד לי מיהם האנשים ואני, אישית אזרוק אותם. בשולי כל מחנה מצוי איזה טיפוס שולי, היסטרי, שאולי הוא בכלל לא קשור לגוש אמונים. זה לא רציני, זה לא מאפיין. ואם ליואל, ברגע מסוים, היתה תחושה של מחנק, התחושה הזו היתה מאוד מאוד סובייקטיבית ולא נסמכה על אווירה כללית."

זה לא רק דניאלה וויס. ידידך עתניאל שנלר, ראש מועצת ישע, הוא לא אדם שבקצה המחנה והוא נשפט והורשע בדין בגין חסימת הדרך לקרית ארבע בפני אנשי שלום עכשיו. אתה באמת מסרב לראות את ההקצנה?

„אני אינני מרוצה מהמעשה הזה שעשה עתני. ואני תמיד מדריך אנשים להיזהרות ומתינות.

„אבל, בינינו, הוא לא חסם את הכביש סתם כך, כי התחשק לו. הרי מדובר על אנשים מ„שלום עכשיו", שהיו אמורים להיפגש במלון „פארק" עם נכבדים ערביים ולחסית אותם כנגד חברים שלנו שיושבים בחברון. אלו אנשים שבאו מתוך מטרה לשתף את הערבים בסילוק היהודים מחברון. כנגד פרובוקציה כזו אני רואה בהפגנה ביטוי לגיטימי. אבל היתה פה חסימת כביש, ולזה אינני מסכים. בחסימת כבישים בכלל יש משום פגיעה באנשים שאינם מעורבים, שלא שייכים לקונפליקט. בזמנו, בגוש אמונים, שללתי כל הפגנה שיש בה חסימת כבישים. גם בשעות הקשות של המו"מ עם קיסינג'ר שללתי אלימות וחסימות כבישים. אני מרגיש עצמי נורא טמבל כשאני מפריע לאנשים שאינם בכלל צד בעניין...

„אני בכלל שולל שביתות מכל סוג. כשיש שביתת מורים, אז בגוש עציון, לפי הוראות שלי, המורים לא שובתים — למה על הגב של הילדים? אבל, בבקשה לעשות אבחנה: אין חסימת כביש כהטמנת מוקשים באוטובוסים. מי שהטמין מוקשים באוטובוסים ערביים, ויש לו, לדעתו, כל הסיבות הצודקות שבעולם, הוא פושע ויש למצות איתו את הדין.

„זריקת הבקבוקים הריקים בקלקיליה („ליל הבקבוקים") היה לדעתי מעשה נואל, מעשה לא חכם, אבל המעשה הזה של דניאלה היא מעשה שמבטא איזשהו כאב, חרון, חרון של חוסר אונים, שמביא לאי־שליטה בעצבים.

„ואתם, איזה היסטריה תקשורתית עשיתם סביב ניפוץ כמה בקבוקים ריקים על קיר של חנות סגורה, כשיום קודם לכן נשרפו אם ובנה למוות בבקבוק תבערה!"

ומי, שלדעתך ולדבריך, אינו מסוגל בשעות מבחן שכאלו לשלוט בעצביו יכול להנהיג, ראוי להנהיג את הגוש?

„אמרתי לדניאלה את הדברים שהיה לי לומר לה בצורה חריפה. אני חושב שהיא עשתה מעשה לא יאה, נקודה! לא תוציא ממני דבר נוסף בנושא הזה. אבל השאלות הן הרבה יותר עמוקות מפעולה זו או אחרת וגוש אמונים הוא רק פן אחד במערכת של שאלות שאני כיום שואל את עצמי, שאלות שהן הרבה יותר עמוקות. והשאלה היא איך לפרוץ את הדרך מהמלכוד שאנחנו לכודים בו במערכת בין דתיים לחילוניים, במערך היחסים שבין התנועה האקטיביסטית של ארץ־ישראל השלמה נוסח גוש אמונים, לבין שלום עכשיו. איך לפרוץ את המחנק הרוחני־חברתי שמצוי בו עם ישראל בארץ־ישראל. איך להיחלץ מהקיפאון והקיבעון הלאומי שחלק מביטוייו הוא, לדעתי, גם ביטול פרוייקט ה„לביא". ואני רואה שציבור הולך וגדל מטיל ספק אם ביכולתה של מדינת ישראל להמשיך ולהתמודד.

„אני מאמין שפריצת הדרך הזו תבוא רק מתוך תשתיות עמוקות, מתוך מהפכה בלבבות. ויש לי, לאחרונה, ספקות רבים האם המהפכה הזו תבוא דרך גוף מיליטנטי, כגוש אמונים גם אם הוא בנוי על יסוד של עשייה נכונה ואפילו אם יישמר מפני מעשים היסטריים. אני בספק גובר האם גוף כזה יכול להוביל את העם לאיזושהי מהפכה רוחנית. ובין השאר בגלל הקיבוע של הדימוי הלז, של הגוש, שאינני סבור שאפשר לפרוץ אותו. וזה נכון גם לגבי שלום עכשיו. כל אחד יש לו את המשבצת שלו ולכל אחד הציפיות מהמשבצת שלו וכל אחד משחק את תפקידו כמעט כמו במחזה סוריאליסטי, שאתה צופה בו בהמון כאב ובחוסר אונים ואני שואל את עצמי, מהי הנקודה הארכימדית, שמתוכה אנחנו פורצים את המעגלים.

„אני אדם שמאמין בתורה, מאמין בשורשים, מאמין במקורות ולא רק כמקור להתרפקות, אני מאמין בהם כמקורות חיים. זה היה יסוד הליכתי לגוש עציון. הליכתי לגוש עציון לא באה רק מתוך מחשבה פוליטית והתיישבותית. זהו רצף של מסכת בתחייתו של עם ישראל וגאולתו של עם ישראל. ואני מתקשה לראות איך אני פורץ את המעגלים הללו, נותן ביטוי לדברים הללו דרך הפריזמה הזו הנקראת „גוש אמונים". אנחנו נמצאים בתקופה של משבר, התנועה הישראלית הגיעה לפרשת דרכים. אסור לנו למקד את הבעיה רק ביהודה ושומרון. כאן, אולי, השפיץ של הבעיה. אבל הראייה צריכה להיות הרבה יותר רחבה.

„יכולתנו לקחת נשימה עמוקה ולהביט קדימה על דמותה וגבולות של מדינת ישראל, השאלה הדמוגרפית, ושאלות אחרות, אינה מותנית במטרת נקודה כמו יהודה ושומרון".

מתוך המודעות הזו, שאתה מדבר עליה, עזבת את תנועת התחיה?

„עזבתי את התחיה כי היתה לי תחושה עמוקה מאוד שפריצת הדרך, גם בנושא של ארץ־ישראל, לא יכולה לבוא מתוך המיקוד הפרונטאלי רק על יהודה ושומרון. התחיה היא מפלגה סימפטית ואני מאוד מעריך את ה„לשם שמים" שבה למרות המאבקים האישיים המתנהלים בתנועה. אני ציפיתי שמתוך המגע בין הציבור הדתי והלא־דתי שבתנועה הזו תהיה איזו הפריה הדדית, תצמח חוויה חדשה של התמודדות עם המקורות, מאין באנו ולאן אנחנו הולכים. אלא שהמסגרת הפוליטית היא מסגרת שמקבעת דברים ופריצת דרך בתחום העמוק הזה — לא היתה. וארץ־ישראל בלי תורה היא בשבילי כמו גוף בלא נשמה והתחיה אינה תנועה תוכנית ואנחנו זקוקים היום למהפכה חדשה, למהפכה חסידית...

„למרות שיש לי ביקורת מסויימת בנושא ההתיישבות הגוש עושה כאן עבודה נפלאה. או נכון שיש יישובים בודדים שנמצאים במצב קשה כמו הר ברכה למשל. אבל בעזרת השם גם היישוב הזה יתבסס. ואצלכם, בהשומר הצעיר, אינך מוצא יישובים שמצבם קשה? אינני מאוכזב מהמפעל ההתיישבותי של הגוש. המפעל הזה יירשם בפרספקטיבה היסטורית כאחד המפעלים הגדולים בתהליך שיבת ציון. והוא עדיין רק באמצע הדרך! אבל הנושא הוא מעבר להתיישבות. השאלה היא כמו בסוגיה של ספר קהלת בן אדם לאן? ואני שם את זה כיחס למדינת ישראל: מדינה לאן? לאן כל המפעל הזה הולך? מהו הכיוון? ואת התשובות אפשר לחצוב רק מתוך המעיינות העמוקים של התורה. שם התשובות. אלא שפניה של התורה היום הן פנים מקומטות, כפייתיות, ועופות. ואני מחפש את הדרך, ויש בי הרבה סערת נפש, איך לחדש את הברית בין העם לבין תורתו, לחדש את הברית בין יהודי ליהודי. וגוש אמונים, במידה רבה שלא בטובתו, וייתכן שגם לא באשמתו, נקלע לאיזו שהיא פינה צרה. כלומר בפינה הצרה הזאת כשלעצמה יש פעילות מבורכת. אבל הצורך לענות היום על שאלת חידוש הברית... כי הבעיה שלנו אינה יו"ש, הבעיה שלנו היא תחושת שייכותנו לארץ־ישראל. כל ארץ ישראל. גם העמק וגם השפלה, השבר בין יהודי ליהודי. בין קבוצה לקבוצה — יש קרע בפרוכת ששמה כנסת ישראל, ויש כבר קרעים שאינם מתאחים. והדברים הללו מציקים לי ביום ובלילה. ואינני רואה כמסגרת של גוש אמונים, עם כל חשיבותה, את היכולת לפרוץ את המחסומים הללו".

גוש אמונים מזוהה היום עם פריצת מחסומים עם היסטריה, עם אלימות כלפי צה"ל. זו הפינה הצרה שאתה מתכוון לה?

„אכן, בעקבות מספר פרשות ומספר אירועים אנחנו נזעקנו פנימה. היתה זעקה מסוימת פנימה, ואנחנו עושים את חשבון הנפש. אבל הדברים המורעלים, דברים לא אמיתיים של דדי צוקר וחבריו, שגוש אמונים נהנה כביכול, מהמעשים הללו כי זו הזדמנות לבטא את עצמו — אין בדעתי לנהל שיח־ריב בעניין הזה.

„אך תרשה לי לחזור לנושא הזה של התוכן... אני שומע שלפני החגים, ערב יום הכיפורים, היו תורים ארוכים בחנויות לווידיאו, שכל המלאי שם אזל. או אם התוכן, שלנו פה בארץ ישראל זה הווידיאו, או נלך אל מקור הווידיאו... בארה"ב תקבל את כל הדברים הללו בעוצמות גדולות יותר, עם מירב הערוצים ובלי שביתות בטלוויזיה...

„המשבר הוא, אני אומר לחברי, לא אם ביו"ש יהיה עוד יישוב או לא יהיה עוד יישוב יהודי... המשבר הוא מדינת ישראל והציונות. המשבר הוא משבר של מורשת ואמונה... ולכן התשובה אינה יכולה להינתן בגזרה צרה אחת".

אלו מסקנות קשות למי שיסד את הגוש, שלקח חלק בכל המבצעים שלו מסבסטיה ועד אלפי מנשה.

„הדברים שנעשו היו צריכים להיעשות הן מבחינה לאומית, הן מבחינה ביטחונית, והן מבחינה רוחנית. המפעל הוא גדול וחשוב, אבל אין בו את כל התשובה...

תרשה לי להיות פחות כוללני. יש בעיה דמוגרפית. בעיה ההולכת ומחריפה. מה התשובות שלך?

„התשובות שלי הן: בעלייה, ובעלייה פנימית — כלומר עלייה לארץ ובניין המשפחה והרחבתה. אני לא הייתי מעז לנסח את זה בסגנון הערפאתי ולקרוא לאשתי מכונת תולדה או פצצה ביולוגית. אני אבטא את זה במה שאומר ספר תהילים (מזמור המעלות): ‚אשתך כגפן פורייה בירכתי ביתך ובניך כשתילי זיתים סביב שולחנך... הנה כי כן יבורך הגבר ירא ה'...'

„אתה, בבניין המשפחה, מבטא את מה שיש בך באופן היותר עמוק, יותר מאשר בכל יצירה פיזית או רוחנית. משפחה גדולה, מלבד החשיבות החברתית והלאומית, היא בראש וראשונה המימוש העצמי העמוק ביותר... אני שואל אתכם: המימוש העצמי זה להיות פרפר העובר מפרח לפרח ומלקט את הצוף? או להיות אשה שמפחדת מהריון? כי אם היא תהיה בהריון איך היא תוכל להיות מחר באירופה ומחרתיים בארגנטינה? אני אומר רחמנות על עם ישראל. רחמנות. אתה לא עוסק כאן בכוחות של רשע... פה ושם יש נשמות מורעלות — אבל אלה בודדים. אבל הכלל — לא. ואני מביט סביבי ורואה אנשים סגורים בתוך קונכיות עם כל כך הרבה חשדנות, ניכור, ציפורניים שנשלפות..."

בשנה האחרונה עלה רק יישוב אחד של גוש אמונים. ההסכם הקואליציוני סגר בפניכם את ‚תנופת ההתיישבות'. אתה תקרא לחידוש ההתנחלויות בסגנון הישן מימי סבסטיה וקדומים?

„אינני חושב שכיום זוהי דרך העשויה להניב פירות. היום השעה אינה כשרה לכך כפי שהיתה בתקופה ההיא. בשעתו היה כאן ביטוי לרצון פנימי, בעם שמבטאיו, האוונגרד שלו, היה גוש אמונים. ואותה פריצת דרך היתה נכונה לשעתה, כשלא היה בכל המרחב הזה של יהודה ושומרון יהודי אחד לרפואה היא לא תהיה נכונה באותו האופן ובאותן השיטות — היום. תחושת העלבון הצורב שהיתה לנו אז על כי אין יהודי אחד, יישוב יהודי אחד ביהודה ושומרון — לא קיימת יותר. ישנם דברים שיפים לימי נעורים ויפים לשעה מסוימת ואינם רצויים ואפקטיביים בימי בגרות. כך לגבי פרט וכך לגבי תנועה.

„אין לי הרהורי חרטה על מה שעשינו ואיך שעשינו. בזכות המעשים הללו יושבים ביהודה ושומרון עשרות אלפי יהודים והם הולכים ומתבססים. היום דרושה עבודה אפורה של ביסוס והרחבת יישובים, הוספת אוכלוסיה וגם הוספת יישובים.

„לדעתי, על גוש אמונים להמשיך בעשייה ההתיישבותית הזו ולקחת על עצמו עוד משימה: את העלייה. צריך להביא אותם, לקלוט אותם, צריך לעודד אותם. אני רואה בגוש אמונים זרוע ביצועית בנושא הזה. עם זאת אינני חושב שגוש אמונים במצבו היום יכול לתת את האמירה הרוחנית וההכרתית לשאלות הקשות שבמהות המצוקות של עם ישראל".

■

שיחות עם חנן פורת

אושפיזין שיבקרו בסוכתו של חנן פורת בכפר־עציון ימצאו בה פשטות מופגנת: שתי מיטות ברזל פשוטות, שולחן עץ כבד ללא מפה, בקבוק יין ושתי כוסות. בפינה ארבעת המינים ובפינה שנייה כוננית מלאה ספרי קודש. גם בסוכה אין חנן פוסק לרגע מלימוד תורה. בשעת בוקר מוקדמת זו, לאחר לילה של העמסת עופות, הוא יושב בסוכתו מוקף ספרים ולומד תורה.

בין הספרים אני מגלה גם את „ללכת שבי" של אהרון ברגע (?) ו„אדם מחפש משמעות" של ויקטור פרנקל. קירות הסוכה מלאים בפלקאטים וסיסמאות שחנן, מודה בביישנות, כתב בעצמו.

„ברכי נפשי את ה', גדלת מאוד, יסד הארץ על מכוניה בל תימוט לעולם ועד..." יש גם קישוטים שונים שעשו הילדים וציורים נאיביים של אחד צייר בשם אריה נחום [illegible]

הבנים, כך אני מופתע לשמוע, במשפחת פורת, חנן וארבעת בניו, ישנים בסוכה גם בלילה. הבנות, לחנן גם חמש בנות, משוחררות ממצוות שינה בסוכה. „לאכול אוכלות, אבל לישון לא חייבות." [illegible]

מה יקרה לסוכה אם ירדו גשמים?

„אם יורדים גשמים בחג הסוכות פירושו שאין מעשיו של ישראל רצויים לפני הקב"ה. [illegible]

[illegible]

ואין זה דבר של מה בכך בימים אלו לאחר מועצת החינוך של המפד"ל, שבה הוחלט להעמיק את החינוך הדתי ולהקצין עמדות בתחום ההתנהגות ועל אחת כמה וכמה בתו של איש ציבור כחנן פורת.

חנן: „חסידי רב אהרל'ה (הקיצוניים שבעדה החרדית) לא יאהבו את זה... אבל הם לא יאהבו כל דבר שנודף ממנו ריח של נתינת כתף למשימות לאומיות במדינת ישראל."

וכשמזכירים את רב אהרל'ה חנן מוכרח, ממש מוכרח, בעיניים בורקות, לספר לנו את הסיפור המאלף הבא. ואין חנן פורת אומר לך מלה אחת שאין בה איזה שהיא כוונה חינוכית, משל ונמשל, דרש ופשט, בין סיור כבד־ראש באתר הזיכרון שבמשק ובשרידי הבונקר שבו נטבחו מגיני כפר־עציון, הוריהם של החברים כיום, כמאה וחמישים חברים ולוחמים, לבין תצפית על הכפרים הערביים שבאיזור.

„יש לנו איתם יחסים קורקטיים" הוא מספר לנו על מעשה שקרה בו עם חסיד'ון של הרב אהרל'ה, והוא משלב את זה עם מסעותיו לקיבוצים, שם הוא מרצה מבוקש. „זו חוויה שהיתה לי בערב יום הכיפורים.

„נסעתי לחדש קשר עם חבורה, שהוזכה זמן כבר לא [illegible]

„ואני, בהקשר הזה, סיפרתי להם על רב אמנון ממגנצא, הסיפור הידוע על הוויכוח עם ההגמון ורב אמנון שוכב שם עם אצבעות הרגליים והידיים מקוצצות, והוא אומר הניחו לי מעט ואקדש את השם ואתפלל ונתנה תוקף..."

„ואז תנהל'ה שואלת אותי: „רגע, מה זה ונתנה תוקף..."

„הסתבר שאף אחד, שם על הדשא בקיבוץ עין־חרוד, לא ידע מה זה, ‚ונתנה תוקף', התפילה המרכזית בראש השנה ויום הכיפורים. בא לי ממש לבכות. איזה ציבור מופלא, אנשי ארץ־ישראל, חלוצים ומתיישבים, ואיש לא יודע להתפלל ‚ונתנה תוקף'.

„היה ערב יום הכיפורים ואני מוצא מחזור מהתרמיל ואומר להם בואו נקרא..."

„היה זה מפגש שהיתה בו איזו בקיעה של מחסומים. בחצות הלילה יצאתי חזרה לכפר־עציון. דרך הבקעה וליד יריחו, בערך בשתיים בלילה, אני רואה בצד הדרך יושבים חמישה חסידים של רב אהרל'ה (תלמידי הישיבה, תולדות אהרון הקיצונית). נתקעו שם על שני פנצ'רים. סייעתי להם לתקן ואת הגלגל הרזרבי שלי נתתי להם, וכך נסענו יחד עד ירושלים עד הישיבה שלהם. לפני שנפרדנו אמרתי להם: ‚חברה', אם קורה לאדם מאמין דבר, הוא צריך לשאול עצמו מה זאת עשה לי אלוקים...'

„אמרו לי: ‚נו, תגיד אתה!'

„אמרתי להם אתם תחשבו ואני אחשוב.

„בשלוש וחצי בלילה הגעתי לכפר־עציון ואז נצנצה בי התשובה.

„צלצלתי להם באותו הלילה ואמרתי להם: ‚חברה, אולי מה שאתם צריכים ללמוד זה שאת העגלה הזאת, אתם לא יכולים לנוע לבד [illegible]

[illegible]

בקרוב יגיעו ארצה להקת הבאלט של האופרה ממינכן עם „רומיאו ויוליה" מאת ג'ון קרנקו, מחדש ימיו של הבאלט העלילתי ו„באלט מיאמי" מפלורידה, עם תכנית שכולה יצירות של ג'ורג' באלאנשין, גדול יוצרי הבאלט המופשט

מאת גיורא מנור

מתוך „רומיאו ויוליה" – האופרה של מינכן

סמיכות פרישיות מקרית - מופעי־אורח של שתי להקות, הרחוקות זו מזו מרחק גיאוגרפי: **הבאלט של בית האופרה ממינכן** (גרמניה), בתכנית הכוללת את „רומיאו ויוליה" מאת הכוריאוגראף ג'ון קרנקו מצד אחד, ומופעי **„באלט מיאמי" הצעיר מארה"ב**, שבראשו מי שהיה רקדן מצטיין של „הניו־יורק סיטי באלט", אדוארד וילֶלה, בתכנית שברובה יצירות מאת ג'ורג' באלאנשין. יש בצירוף מקרי זה עימות של שתי גישות מנוגדות באמנות המחול הקלאסי המודרני.

כי אם באלאנשין, בעיני העולם, הוא גדול היוצרים בתחומו במאה שלנו והנציג המובהק של הגישה המופשטת למחול, המתרחק מכל תיאטראליות, עלילה ו„נפשות פועלות", מפסיכולוגיה נרקדת, הרי קרנקו הוא למעשה היוצר, שהשיב לבאלט הסיפורי, הדרמטי, את חיוניותו, שהכל סברו שכבר אבד עליה הכלח.

לכאורה עסק באלאנשין, שהגיע לארה"ב בשנת 1934, אחרי קריירה מזהירה של יוצר צעיר בלהקתו של דיאגילב, (הוא ה„באלט הרוסי"), רוב ימיו ביצירת באלטים, שהצטיינו בצורניות מרשימה, תוך ויתור על אגדות או עלילות, שישמשו „קולב" לתלות עליו את התנועה. על פי רוב ויתר גם על תפאורה ותלבושות מפוארות. „בגדי עבודה" – שמלות לבנות פשוטות לבנות וטייטס שחורים וגופייה לבנה לבנים – הפכו כמעט לסמל המסחרי שלו.

באלאנשין היה יוצר מוסיקלי מאוד, שנהג לנגן לעצמו כל יצירה עשרות, אם לא מאות פעמים (בפסנתר) לפני שניגש להעמדת המחול על הקרשים. הוא גם טען לא אחת, שהבאלט שלו אינו אלא מוסיקה בתנועה האנושית.

מצד אחד ביקש להתרחק מהמסורת בת המאה ה־19, של באלטים, המורכבים מחלקים סיפוריים ו„מערכות לבנות" ז.א. שאין בהן התרחשות דרמטית, כמו המערכה השנייה המפורסמת של „אגם הברבורים". בימים אלה ביקר בארץ אדוארד וילֶלה, מנהלו של „באלט מיאמי", שהגדיר זאת כך: „מיסטר ב', (כפי שכל שותפיו של באלאנשין קראו לו), השתמש בטכניקה של הבאלט הקלאסי, תוך גישה חדשנית לצורה".

וילֶלה, שהיה אז בן 25 ורקד ב„ניו־יורק סיטי באלט", ביקש רשות לרקוד את תפקיד האל אפולו במחול „אפולו והמוזות", שיצר באלאנשין בשנת 1928 עבור „הבאלט הרוסי", לפי מוסיקה מאת איגור סטרווינסקי. מיסטר ב' לא התלהב מהרעיון, כי הוא היה מאותם יוצרים, העסוקים יותר ביצירתם הבאה מאשר בשימור או שכלול עבודות ישנות שלהם, אבל אמר לרקדן השאפתן, עול הימים, „תלמד את התנועות, ונראה..." אדי וילֶלה עשה כן, והראה את התוצאה לכוריאוגרף, שאגב, לא אהב את התואר כוריאוגרף, והעדיף את הנוסח הרוסי „באלט־מייסטר", כי, כפי שאמר לי פעם: „כוריאוגרפיה זה כמו פייטנות, והרי איש לא כותב בדרכון שלו, מקצוע: משורר, בייחוד, אם הוא באמת משורר..."

„כן..." – אמר מיסטר ב' „למדת את התנועות, אבל מה אתה חושב, מי הוא אפולו זה, מה מניע אותו?"

וילֶלה, בן למשפחה איטלקית מאחד מפרברי ניו־יורק, היה במבוכה, כי אלים מהמיתולוגיה היוונית הקלסית, לא היו בין מכריו מהרחוב או מבית־הספר.

ואז התחיל באלאנשין לפרט לו תנועה־תנועה בתפקידו. למשל, תחילה ניצב אפולו, וזרועותיו מעל לראשו בתנוחה מקובלת בבאלט, ואז הוא פורש אותן הצידה. „נשר", – אמר מיסטר ב' „נשר". ברגע אחר על הרקדן להשליך את פיסות ידיו לכיוונים שונים, ולפשוט את האצבעות. „אחרי שיצאתי מרוסיה בשנת 1924, הגעתי לראשונה ללונדון. הלכתי בערב ב„פיקאדילי", והאורות הציפו אותי, הכל זרח כמו כוכבים, ומכאן הידיים, הזורחות בפשטות האצבעות. וכך תנועה־תנועה והאלוּציאציה שלה.

באלאנשין לא אהב להסביר במילים את הבאלטים היפים כל כך, שיצר. בעצם נוגה, שהרקדנים יספקו למבנים הצורניים שלו את התוכן הריגשי של עצמם.

לדידי הוא גדול היוצרים בזכות היות תנועותיו בנויות כמיני פרחים, הנפתחים, וכל שינוי מקנה להם יופי חדש. כי רוב היוצרים מעצבים מצב אחד ועוברים, מורץ אגב, למצב חדש, יפה לא פחות או אף יותר. רק אצל באלאנשין (ומעטים אחרים ברמתו) גם המעבר יפה להפליא כן בזכות עצמו, והן כפתיחה לתנועה הבאה אחריו; מה שמכנים בסלנג המודרני „אין אפס". ועוד תכונה המציינת אותו ואת עבודותיו, היא הפשטות־לכאורה של התנועה, המבנה והרגשי בשקיפותו.

וילֶלה הביא את המסורת הבאלאנשינית של ה„ניו־יורק סיטי באלט" ללהקה הצעירה, שנוסדה רק לפני למעלה משנה בפלורידה, על־פי הזמנת חבורת אנשים ים, שהחליטו שנחוץ גם באיזורם להקת באלט קלסית מקצוענית. ויש לקוות, שבסיורה הראשון בארץ תוכיח הלהקה, שמסורת זו משמשת לה תשתית, אבל אינה כובלת אותה לעבר.

רומיאו ויוליה — דרמה אנושית

עוד לפני שנראה את „אפולו והמוזות", או את ה„קונצ'רטו בארוקו" של באלאנשין (ש„הבאלט הישראלי" ביצע לא אחת בצורה מניחה את הדעת) ואת יתר הרפרטואר הבאלאנשיני שהם מביאים איתם לישראל, נכונה לחובב הבאלט הקלאסי המודרני פגישה עם יוצר גדול, שונה מאוד: עם ג'ון קרנקו, שאת „אילוף הסוררת" שלו, בביצוע הלהקה שהקים למעשה, „באלט שטוטגארט", ראינו בשנה שעברה.

לכאורה אין ניגוד חריף מגישתם של באלאנשין וקרנקו למחול. שעה שאצל באלאנשין הרגש והדרמה האנושית חבויים כאילו מתחת לתנועה והמבנה המופשט שלה, אצל קרנקו, המבנה נובע מהסיפוריות.

להקת הבאלט של האופרה של מינכן תבצע אצלנו את „רומיאו ויוליה", לפי המוסיקה המוכרת מביצועים וגירסאות שונים, מאת פרוקופייב.

באלט זה היה למעשה הראשון שהוא יצר בשטוטגארט, והוא ששימש בסיס לעבודתו בעיר זו עד מותו בלא עת, והוא בן פחות מחמישים שנה, בשנת 1973.

בנעוריו, בדרום אפריקה, עסק קרנקו, בנו של עורך־דין יהודי, בתיאטרון בובות, שבנה לעצמו במו ידיו. כי התיאטרון משך אותו, והמחול שימש לו האמצעי, לצקת בו את התכנים והצורות הדרמטיים.

עוד בטרם מלאו לקרנקו 20, עם גמר מלחמת העולם השנייה, נסע ללונדון. הוא לא היה רקדן מצטיין בשורות ה„באלט המלכותי הבריטי", אבל עד מהרה גילו בו את הכשרון הנדיר של במאי וכוריאוגרף.

הבאלט העלילתי המסורתי, בן המאה הקודמת, היה בנוי כמין עוגת־קרם: שכבות־שכבות סמוכות, אבל נפרדות. קטע פנטומימי, שתפקידו היה לקדם את העלילה הבלתי חשובה, בא לרוב אחרי ולפני קטע של מחול ממש, או מופשט („לבן") או מה שנרא „ריקודי אופי", משמע גירסאות מעודנות ומסוגננות של מחולות עמים. הפרדה מלאכותית זו לא נראתה לקרנקו.

ביצירותיו, אפילו המוקדמות, כגון „נסיך הפגודות" או "Pineapple Poll" ניכרת כבר השאיפה לצקת את הדמויות ואת התפתחות הסיפור בתוך המחולות עצמם.

בניגוד לכוריאוגרפים רבים, היה לג'ון קרנקו חוש הומור, והוא ידע לבנות מחולות קומיים. גם הכנסת קומדיה לתחומי הבאלט הרציני קירבה את עבודתו למודרניזם. תערובת זו ראינו במיטבה ב„אילוף הסוררת".

יצירתו של פרוקופייב, שבוצעה לראשונה בצ'כוסלובקיה בשנת 1938 וברוסיה בשנת 1940, מסתיימת באפילוג חגיגי, לפי המסורת הקלסית, המכתיבה סיום מרשים לבאלט, בסצינת פיוס המונית בין בית קאפולט לבית מונטגיו, אחרי מותם הטרגי של האוהבים. קרנקו ויתר על סיום זה, והבאלט שלו בא לסופו הנוגה בדואט האהבה שלאחר רומיאו ויוליה, בקול דממה דקה. סיום כזה היה בגדר מעשה מהפכני ונועז בשנת 1962, כשקרנקו יצר את הבאלט שלו.

בעיני באלאנשין ניצבת במרכזה של אמנות הבאלט הרקדנית. כבר נעשה נדוש לשוב ולצטט אותו אומר: „הבאלט – זו האשה". כפי שגם אדוארד וילֶלה ציין, הגברים בלהקתו חשו לא פעם קצת מוזנחים. והיה זה גם ג'ון קרנקו, שהשיב לרקדן־הגבר את שוויון הזכויות שהופר, בעיקר במאה ה־19, שעה שהרקדן הפך ל„סבל", שכל תפקידו לשאת את הבלרינה, ולעמוד בצניעות מאחוריה. ביצירותיו של קרנקו דואט אהבה, צורה בה הצטיין מאוד בחוש היופי שלו והמצאותיו התנועתיות, מהווה תמיד נקודת כובד ומרכז, ושני התפקידים הם שווי־זכויות ושלובים זה בזה – בניגוד ל„פא־דה־דה" שהוא מעין תחרות. וזה נכון בוודאי ב„רומיאו ויוליה" שלו, שבו הכל נע, למעשה, סביב מיפגשים אלה בין הנערה, שלבה נשבה בקסמי בן המשפחה העוינת את החמולה שלה. ושל רומיאו, שאף מנוע, בשל ריב חסר טעם מלשאת אותה לאשה.

למעשה ההבחנה בין המופשט של באלאנשין לדרמטיות האנושית של קרנקו מלאכותית למדי, ונועדה בעיקר לנוחיותם של מבקרים והיסטוריונים, האוהבים להכניס הכל למגירות סדורות. המציאות אינה נכנסת לקטגוריות מוגדרות שכאלה ללא גילויי התנגדות חריפים. והנה, כשמישהו דיבר פעם עם באלאנשין על הבאלטים האבסטרקטיים שלו, ענה: „מה פתאום! בכלל אין דבר כזה, באלט מופשט. הרי המחול הוא תנועה של בני־אדם".

באלאנשין התכוון לכך, שכל מפגש, כל פרידה, כל מגע אנושי, כל התרחקות, כל מבט, וגם כל התעלמות מהפרטנר על הבימה, נושאים מסר רגשי, אנושי, אמוציונלי.

נחוץ רק לקשור את הקצוות, לחוש ביחסים האנושיים, בדרמות המתרקמות מאחורי התנועה הנהדרת. ממש כשם שכתב הסופר פורסטר: "Only connect".

ובמישור זה של מפגש בין צורה, מיקצב ויופי לבין רגשות, דרמה או הומור, נמצא גם המשותף שבין הניגודים־לכאורה של יוצרים כקרנקו ובאלאנשין.

מופעי הלהקות האורחות, זו ממינכן וזו ממיאמי, מאפשרים לנו להשוות ביניהן, לציין את המפריד ולהבחין במשותף. ■

באלט מיאמי

אב ששולח את בנו למלחמה חוזר על עקידת יצחק. המזבח מחבה לקרבן והאיל, המגיע באיחור, מביא על קיצו את העיט. עמדה קיומית־פוליטית של מנשה קדישמן. במוזיאון תל־אביב

מאת חיים מאור

צילם בועז לניר

בסדרת פסליו וציוריו החדשים, המוצגת במוזיאון תל־אביב, מסגיש מנשה קדישמן את ההתנסות והזיכרון הקולקטיבי, הארכיטיפי, המורצמן כדימויי סמלי בסיפורי מיתוס העקידה.

עוצמת עבודותיו של קדישמן נובעת מיכולתו לנסח דימוי חזותי פשוט, סמל, המכיל בתוכו, כמו מצצת־זמן טעונה, את כל החומרים והמורכבויות הקשורות ומרחפות סביב נושא העקידה.

„לוויני האסוציאציות" נעים סביב השדה הסמנטי־מגנטי של פסליו וציוריו ומפגישים את אברהם, יצחק והאיל עם בני־אדם אחרים שנאלצו להקריב את בניהם, או את עצמם, בשם אידיאל רוחני, דתי או חברתי, כזה או אחר. מיתוסים יווניים נושקים למיתוסים נוצריים ואלה פוגשים את ההוויה הזוברתית־פוליטית הישראלית המגמשיכה באופן עיוור וכפייתי את מסורת הזבח וההקרבה של קרבנות־אדם.

בהאחדה זו של „גיבורי־תרבות" שונים הופך **קדישמן** את יצחק לדמות הנושאת בחובה גם את פניהם של פרומתיאוס הכבול (והעקוד), ישו הצלוב וחיילים מתים. קדישמן מביים מחדש את הסצינה שבתנ"ך, תוך חילונה והתאכותה למציאות שבה הנס האלהי בושש לבוא וה„האפי אנד" הופך לסוף אכזר. בסצינה החדשה משתתפים „שחקנים" נוספים, חדשים: **ציפור טרף**, המנקרת את כבד הקרבן (בפסל „פרומתיאוס") או המסתתרת בקרן האיל האוחז את גופת המת – ישו־יצחק (ב„פייטה"). **מקוננות** הניצבות חבוקות ומבכות את המת. ראשו של המת, קטוע, חסר־גוף, מונח לפני האייל הגדול, האב הקדמון המיתולוגי. הנשים המקוננות, נתמכות זו על זו, חשוקות שפתיים, הופכות לגוש גדול אחד, לבשר / סלע / מתכת, הזועק בשתיקתו.

בפסל אחר תופכת דמותו של **הרועה** לקרבן. גופתו מבצבצת מתוך „האדמה", הגלומה בלוח־מתכת מקושת. מטה הרועים נעוץ בגופה כחרב, או בסימן לציון מקום קבורתו, בדומה לרובה ולקסדה המוצבים על קברו של חייל. בדרמה האכזרית שמתאר קדישמן נופל גם הרועה שזוד בפני החוקים שיצר לעצמו.

„הגיבור האמיתי של העקידה הוא האיל" כותב **יהודה עמיחי** במהלך מלחמת לבנון. לקדישמן אין גיבורים. יש רק קרבנות וחיות־טרף הנוגסות בבשר המתים.

בניסוח תמציתי, תמים וכואב, אומר לי קדישמן: „אדם שמקריב את בנו, מקריב גם את עצמו. שניהם קורבנות. ילד בן 18 אינו שולח את עצמו למלחמה. בני־אדם יוצרים לעצמם את החוקים שעל פיהם יחיו או ימותו".

„עקידת יצחק", הוא מוסיף „אינה סמל מופשט בעיני. היא חלק מהביוגרפיה שלי ושל בני־דורי, כשם שאולי תהיה גם חלק מהביוגרפיה של ילדי אחרי. המזבחות נוחכים לקור־בנות והמפחיד נכל הוא שבכל

זור' חוזר יצחק העקוד ושוב נעקד על המזבח. אינני זוכר את חיי ואת ארצי בלי מלחמות. אבל אני יכול לחלום על הארץ הזאת בלי מלחמות".

בעיני קדישמן העקידה אינה „סיפור של גזירה אלהית. היא מסמלת בשבילי את **הפחד של היחיד לצאת כנגד צו החברה ומוסכמותיה**. ברגע שבו מנצח הפחד, ברגע העמידה המהוססת בלי הכרעה, המאכלת ביד, ברגע ההתגוודדות בין המצפון לבין הרצון לשרוד, באותו רגע כבר נכרטם העיט את הכבד..."

קדישמן, הנוקט עמדה קיומית־פוליטית ברורה בדילמה הנוראה של העקידה, נעשה מודע לה אישית, פיזית, בשנת 1982, כאשר הגיעה השעה שבנו עמד להתגייס לצבא ולצאת להילחם בלבנון. אל ציורי ופסלי הכבשים, בהם עסק במשך שנים אחדות, החלו להצטרף רישומים כפייתיים של סיפור העקידה. הרישומים הפכו למעבדת־תודעה, למטחנת־זיכרונות, לבית־מטבחיים אמנותי. חידע, שהטמיע בתוכו במשך שנים, הצטרף אל הפחדים והחששות ותחושת אי־הצדק שבמלחמה, ואל הזיכרונות האישיים ממלחמת־קדש, בה השתתף כחייל צעיר.

קדישמן מספר על שני מראות־זיכרונות, אותם הוא נושא מאותם ימים: מראה עייטים חנוברים בגופות של חיילים מתים ומראה כלב המכרסם בגווייתו של נער צעיר.

„אימי מלחמה ממשיים אלה", כותב **אדוארד פ. פריי**, אוצר התערוכה, „שצפו בזיכרונו, נשארו מחוץ לתחומי האמנות, מוגבלים לקתארזיס החלקי של דימויים רישומיים, עד שניתנה להם צורה רעיונית בנסחונו הניתוס והצורה הפלאסטית שנתוכבי המסורת המודרניזו".

היצירת אמנות גדולה מנוסחים התכנים המורכבים ביותר באופן פשוט, המנזג בהרמוניה את התוכן עם הצורה. הצורה חייבת להצדיק את התוכן ולהיפך. קדישמן יודע ליצור דימוי חזותי מונומנטלי, קשה, מעיק ומעורר מחשבות ויחד עם זאת לשמור על אותה פשטות צורנית, המגמשיכה ויונקת ממסורת „הדימוי הגזור" של מאטיס ופיקאסו.

ציר התפתחותו האמנותית של קדישמן שהחל בפיסול קונסטרוקטיבי (כתלמיד התפישה של הפיסול הבריטי שייצג מורהו **אנתוני קארו**, בסוף שנות ה־50) עבר דרך התקופה המושגית, הניאו־דאדאיסטית (פרוייקטים סביבתיים ומיצגי־כבשים) והלך אל הדימוי התמונתי, האקספרסיוניסטי של השנים האחרונות.

עבודות „עקידת יצחק" חותמות את המעגל באותה סינתזה רגישה של אמן בשל שיודע, כאמור, כיצד לומר את הדברים הבסיסיים והקשים ביותר בדרך הפשוטה והחדה ביותר. עבודותיו דומות לפתגם או מכתם, המכיל בתוכו את תמצית העין־המתבוננת של האדם החכם. צופה רגיש ודאי יחוש את הדברים כאגרוף בבטן הרכה שלו, או כצופן מרוכז המוזרק פנימה, מחלחל עמוקות ומשפיע עליך. ■

„פרומתיאוס", פלדת קורטן, 86-87

העתידנים מנבאים שואה כלכלית

מובטלים בשווייץ, 1936

איש מהם לא ניבא את המשבר שהתחולל החודש. כל אחד מהם מנבא חורבן כלכלי. יש מי שנעזר גם בחוק המחזוריות ואפילו באסטרולוגיה. כבר נאמר כי נבואה ניתנה ל...

מאת סטפאן שאף

היה היה פרופסור לכלכלה בדאלאס, במדינה האמריקנית טקסאס, שתחזיותיו הפוליטיות והכלכליות עוררו את לעגם של עמיתיו. הנה, למשל, התקבלו בצחוק ובזלזול נבואותיו בדצמבר 1978 בדבר סופו הקרוב של משטר השאה באיראן ועלייתם לשלטון של האייטולות; עוד יותר לעג קצרו אזהרותיו כי ב־1980 או ב־1981 יפרוץ סכסוך דמים בין עיראק לאיראן...

אך אלו לא היו התחזיות היחידות שהעלה פרופ' ראווי באטרה באותה הרצאת־אורח לפני הסטודנטים של אוניברסיטת אוקלהומה. מלבד כל אלה אמר כי לארה"ב צפוי בעוד שנתיים, או לכל המאוחר בשנת 1990, שפל כלכלי שיתרחב לכלל משבר עולמי. המשבר הזה יגרור אחריו, בסוף המאה, רפורמה יסודית לא רק של הקפיטליזם אלא אף של הקומוניזם, ויפתח שערים לעידן זהב כלל־עולמי.

בינתיים הרחיב באטרה את תמונת העתיד הקודרת הזאת; בצירוף הפי־אנד אטרקטיבי, לספר, אשר לא זו בלבד שהוא מסביר את התיאוריה שלו, אלא אף נותן עצות פיננסיות אישיות כיצד להפיק רווח מתקופת מעבר זו אל גן־העדן הכלכלי. מאחר שתרבות הבידור של ארה"ב, הלהוטה אחר סיפורי אימים בולעת תסריטים מסוג זה כלחמניות טריות, נהפך חיבורו של באטרה „השפל הגדול של 1990" בן לילה לרב־מכר ונמנה מזה שלושה חודשים עם 10 הכותרים המכורים ביותר בשוק הספרים האמריקני. אגב, אין זו היצירה היחידה המנבאת משבר גדול, ספר אחר חוזה „דם בחוצות", ומחבר הרומנים הפופולרי פול אורדמן מבריין על „הבהלה של 1989".

ראווי באטרה, מחבר „השפל הגדול", אומר על עצמו כי איננו אסטרולוג ואף לא מגיד עתידות. אך אחרי קריאת הספר אינך יכול אלא לחשוב שהמרצה הזה לכלכלה ממוצא הודי הוא פחות לשארלאטאן, שכן באטרה מכין לנו תבשיל מוזר למדי של תורה חברתית תפורה בתפרים גסים ואמונה בלתי־מעורערת בחזרה מחזורית של תופעות כלכליות וחברתיות. מוצאה של תורתו החברתית היא ממישנת הגורו ההודי פראבאט ראנג'ה סארקאר, והיא מחלקת את בני־האדם לארבע קבוצות:

- „בעלי מנטאליות של לוחמים", שעמהם הוא מונה בערך את הפועלים המקצועיים, השוטרים והספורטאים המקצוענים;
- בעלי כישורים אינטלקטואליים המפעילים יותר את מוחם מאשר את שריריהם;
- ה„רוכשים" המשליכים את כל יהבם על צבירת עושר,
- ה„יצרנים" העושים את העבודה המלוכלכת...

באטרה התאהב במחזורים. בחלק השני של ספרו הוא מפתח את הנתחר שהמשק האמריקני, ועמו כלכלת העולם כולה, הולך — מתמת הכרחיותם של כמה מחזורים — לקראת התמוטטות רבת־ממדים. לדבריו קיימת במשק האמריקני מחזוריות של 30 ושל 60 שנים; מדי שלושים שנה צפויה לארץ נסיגה כלכלית ומדי 60 שנה — אפילו שפל. כך היה ב־1870 וב־1930. כנראה שחוק טבע הוא, שכל דור חייב לחזור על שגיאות הסבים או על אלו של ההורים. בהיגיון רב מסיק, אפוא, באטרה שהשפל הגדול הקרוב יבוא בעוד שנתיים או שלוש. ההיגיון החשבוני, לפחות, הוא לצדו, אך זה גם הכול. ספרו משאיר את הרושם כי כאן מבקש מישהו לגרש את הרוחות של „כלכלת וודו" הריגנית על־ידי מנה גדושה של „כלכלת גורו".

התחזיות שלו על התפתחויות הכלכלה האמריקנית לטווח בינוני נעשות במסקנותיו, יותר ויותר קודרות. עוד משנת 1984 הוציאו עשרה מהעני כלכלה מובילים, כ„וול סטריט ג'ורנאל", מכלל אפשרות חזרה של המשבר הכלכלי העולמי, ואולם בראשית השנה הצביע ג'ון קנת גלברייט, הוא ולא אחר, במאמר שעורר תשומת לב רבה, בהדהון האמריקני הבינייקרה „אטלנטיק מונתלי", על הקבלות מסתייעות לתקופה שלפני התמוטטות הבורסה הגדולה ב־1929. שלוש תופעות בלטו אז והן בולטות גם עתה: עלייה ממושכת מן המקובל בשערי המניות, המושכת בראש ובראשונה ספקולנטים שגורמים לעליית מחירים נוספת; ריבוי תאגידי חברות מתוחכמים אך בלתי־יציבים מבחינה כלכלית, הבנויים בצורת פירמידה — או שמא מוטב לומר: בצורת בניין קלפים; ושלישית: סופם הבלתי־מזהיר של גאונים פיננסיים לפני השופט או מאחורי סורג ובריח. אנשים כמו איוואן בטקי משנות השמונים היו בשנות העשרים הארי סינקלייר וריצ'ארד ויטני, וזה האחרון הופיע לריצוי עונשו בכלא סינג־סינג לבוש בחליפה כהה ועונד סמל של אונ' הארוואדר.

ומה בדבר חובות המדינה?

גולבריית מזהיר שלא להפריז בערכן של התופעות הללו, שכן מאז 1929 השתנו דברים רבים. ראשית כל הונהגו תוכניות ממלכתיות שלא יניחו להתמוטטות הבורסה לעבור אל המשק כולו. הוא (גולבריית) יותר מעוניין באזהרה כללית מפני הדרך המסוכנת אשר בה הולך כיום המשק של ארה"ב.

דאגה רבה יותר מהאווירה המחוממת יתר־על־המידה בבורסה, גורמת למרעני הכלכלה האמריקניים, העלייה הנמשכת בגרעון המסחרי של ארה"ב. בחיפוש אחרי תרופה נגד חרעם האמריקני לסחורות־יבוא וברבזמן נגד רפיון משק הייצוא האמריקני, אין בידיהם להציע מרשמים רבים. החולה — חולה קשה מכדי שאפשר יהיה לרפאו בגלולות — אומרים הם, ולא בטוח שיוכל לעמוד בניתוח של ראשו ואיבריו. חוסר האיזון בין יבוא ויצוא הגיע בינתיים לממדים דרמטיים. בעוד שהגרעון היה ב־1983 37 מיליארד דולאר, הרי לדברי משרד המסחר האמריקני הוא הגיע אשתקד ל־156 מיליארד ויש להניח כי השנה יהיה עוד גדול מזה. בינתיים צברה ארה"ב חוב־חוץ העולה על זה של מקסיקו ושל ברזיל גם־יחד. בחודש יולי בלבד יובאה ארה"ב סחורות בערך העולה ב־16.5 מיליארד על זה של הייצוא — אכן, שיא חדש. המספרים המוחלטים מבליטים עוד יותר את ממדי המשבר: יצוא בסך 21 מיליארד דולר עמד מול יבוא בסך 37.6 מיליארד...

חודשיים לפני־כן הביעו מומחים לכלכלה תקוה על כך שהירידה בשער הדולר, טרם הביאה לכלל מיפנה במאזן המסחרי. נוכח הנתונים החדשים דובר על „בעיה פוליטית וכלכלית שלא תיאמן".

את סיבות הגרעון ניסה למצוא גם הפרופסור לכלכלה רוברט היילברונר, במאמר שפרסם בשבועון „ניו יורקר". לדבריו שותפה ארה"ב ביצירת בעיותיה, בכך שהעבירה את מקומות־העבודה שלה אל העולם השלישי. הוא רואה ראשית של „שינוי מעמיק במיבנה המשק העולמי, השווה בחשיבותו לזה של המהפכה התעשייתית". את הגרעין לשינוי מיבנה זה הוא רואה בהעברת תעשיות הייצור מן העולם הראשון אל העולם השלישי, העברה שהתאפשרה בעקבות המהפכה בתעבורה ובתקשורת. ואולם לדברי היילברונר, לארץ בעלת כושר ייצור יש תמיד יתרון לעומת חברתה שהתפרנסה בעבר מעבודת־ידיים וכיום היא מתפרנסת משירותים.

„אם מה שקרה בטאיוואן, ודרום־קוריאה יקרה במוקדם או במאוחר, גם בתורכיה ובמצרים, בניגריה ובאינדונזיה, בארגנטינה ובהודו — ובעצם, למה לא? — הרי שהמרכז התעשייתי הנוכחי של הקפיטליזם עומד מול אתגר שאין לו אח ודוגמה". תעשיית הייצור האמריקנית איבדה את יתרונה, תחילה בשטח הפלדה, אחר־כך בתעשיית המכוניות, ומאז בכל הענפים של מוצרי הצריכה; כיום רובצת עליה, מעבר לכך, המעמסה של מינהל בלתי־גמיש, של הוצאות־הגנה גבוהות מדי ושל מערכת חינוך בלתי־מתאימה.

היילברונר תובע היפוך גמור במדיניות הסחר האמריקנית. תשלום הריבית ופרעון חובות־חוץ דורשים השגת עודף בסך מאה מיליוני דולארים לשנה במאזן המסחרי, — ומיד. „אין להניח כי נוכל לקוות לשינוי קו בממדים כאלה, אך הוא אפשרי", הוא אומר „יש רק צורך להגדיל את הייצוא ברבע ולהקטין את היבוא בשליש. את זאת ניתן להשיג באופן חלקי על־ידי ירידה תלולה עוד יותר בשער הדולר, אך אי־השקט שיתעורר עקב כך בשוקי המטבע יביא למשבר פוליטי. את המשבר הזה ניתן לרכך רק אם יפאן תתחייב, באופן גלוי יותר מאשר עד כה, לכסות את הצרכים הפיננסיים של ארה"ב."

תחזית קודרת דומה מציג סטיפן מאריס, אשר ניהל במשך 30 שנה את מחלקת המחקר של ה־O.E.C.D בפריס, ופרסם ב־1985 מחקר יסודי על „הגרעונות והדולר", בו חזה בדייקנות רבה את נפילת שער המטבע האמריקני. מאריס פרסם בחודש אוגוסט אקטואליזציה של מחקר זה. בעבודה זאת הביע ספק רב אם אפשר יהיה לקיים את שערי החליפין הנוכחיים „כל עוד לא יחול שינוי מרחיק־לכת יותר בגמגמות הסותרות של מדיניות התקציב האמריקנית ושל הכלכלה היפאנית והאירופית", על ארה"ב להקטין במידה משמעותית את גרעונה התקציבי ועל הממשלות של מדינות אירופה ויפאן להמריץ יותר את משקיהן. אך מאריס מטיל ספק רב כי זה אכן יתרחש. הוא מצפה שהפוליטיקאים האמריקניים ירצו בשנת בחירות רק להרוויח זמן; ובכך יסתכנו בהתפרצות של שפל, שמאריס מנבאו לסתיו של השנה הקרובה. „בסוף יכפו המאורעות את הצעדים הפוליטיים שנדחו", כותב מאריס; „ארה"ב תגיע לכלל מסקנה כי אין לה ברירה אלא להקטין את גרעונה התקציבי, אפילו אם ימצא כבר אז המשק במצב של ירידה, ולבנק המרכזי לא תהיה עוד אפשרות לפעול נגד שפל".

אלה הם האותות שליוו בסוף ספטמבר את התכנסות קרן המטבע הבינלאומית לוועידתה השנתית בוושינגטון. אם תמשיך הפוליטיקה המסוכנת במגמה „להרוויח זמן", למרות אזהרותיהם של מומחי כלכלה רבים, קיים חשש כי בכך רק תוגבר הסכנה של משבר כלכלי עולמי. בדו"ח השנתי של קרן המטבע כלולות המלצות דומות לאלו של סטיפן מאריס או של רוברט היילברונר.

נחמה אחת לשרי האוצר היא, אולי, שהמחבר האמריקני ויליאם קלארק כבר ניבא, לפני שנים, התמוטטות של המשק העולמי בדיוק במועד של ועידת הקרן השנה. לפחות במועד הוא טעה. ■

במכחול סיני

חיה יוסף

בבית חברים ראיתי ציור שמייך את עיני יותר מכי הציורים שכיסו את קירות הטרקלין. ענף של עץ כמו מרכין את ראשו, מצויר בטוש שחור על נייר אורז סיני. היה בציור משהו עדין, מעין הכנעה לגורל, כמי שאומר — זה מה שיש. לי ופתעתי הרבה אמרו לי ידידי שזהו פרי מכחולה של רות הורם שהפגישה אתה היתה לי חוויה עמוקה.

רות נשואה ליהודה הורם, דיפלומט ישראלי, אשר כיהן כשגריר ישראל בקוריאה, ולאחר מכן כשגריר בפינלנד. הוא מילא תפקידים רבים וחשובים בזירה הבינלאומית, עמד בראש גישושי ההתקרבות למימשל הסובייטי, שימש כראש המשלחת הישראלית למוסקווה ובשיחות הלסינקי. היום נמצאים הוא ורות בארץ ומחכים לשליחות הבאה.

אומרת רות: „קשה מאוד להיות אשתו של שגריר כזמן שיש לך גם דחפים שלך, וצורך להגשים את עצמך באומנותך. אך לי היה מזל ויש לי מזל. יהודה הוא לא רק דיפלומט רגיש, הוא גם בן־אדם רגיש וחבר טוב, ונתן לי את כל העידוד והההבנה. שהייתנו בארצות כה שונות כמו קוריאה ופינלנד פתחה לפני את העולם והדגישה את הגוונים המנוגדים שבו. המזרח והמערב, כל אחד והמיוחד לו; בקוריאה מצאתי גשמי מונסון ושמש לוהטת, צבעים אקזוטיים ופתיחות המתובלת בשלווה של המזרח ואחר־כך בפינלנד — שלכת משגעת, שלגים אין־סופיים וצבע שחור־לבן השולטים בנוף כנופי פינלנד. ספגתי את הכל וידי העבירו כאילו מעצמן את רשמי אל הנייר; משהו מכפנים הוביל את מכחולי."

בקולה העדין, המלווה בחיוך ביישני סיפרה לי רות על חייה כאשה וכאומן. היא נולדה בתל־אביב. אביה של רות, ארנולד ארנון, עלה בשנת 1924 מצ'כיה לארץ ישראל ואימה נולדה ביפו. סבתה, מבית רוזובסקי, היא ילידת עקרון שהתחתנה עם יהודה גור אשר תירגם משפות שונות וחיבר את המילון הידוע. גור היה אחד ממתנגדיו של אליעזר בן־יהודה. דודתה של רות, אחות אמה נישאה לבנו של לורד סמואל אשר כיהן כנציב הבריטי הראשון בארץ־ישראל. בביתם של לורד ולידי סמואל הזמינו את רות לגור בביתם בירושלים כדי לקבל „את החינוך המשלים". רות למדה בגימנסיה העברית ומילאה את מחברותיה בציורים. היא חייתה בבית סמואל כ־8 שנים, עד מלחמת השחרור. אז עזבו הלורד והליידי סמואל את ישראל.

אחרי גמר הלימודים נסעה רות ללונדון כדי ללמוד עיצוב פנים, אך החליטה ללמוד ציור, וכדי לפרנס את עצמה עבדה כמעצבת חלונות ראווה אצל מרכס אנד ספנסר. מאוחר יותר נסעה לפריז והצטרפה לבית־ספר סנט מרטינז המכללה ללימוד ציור ופיסול. בפריז הכירה את בעלה לעתיד, יהודה רמברג, שמאוחר יותר עיברת את שמו להורם. יהודה למד במכון למדעים פוליטיים ובסורבון מדעי המדינה.

בני־הזוג חזרו לישראל והשליחות הראשונה של הדיפלומט הצעיר היתה ליוון. שם נולדה בתם רחלי. אך ביוון התהפך מזלם. רות חלתה, שכבה חודשים בבתי חולים וכאילו התנכל לה הגורל. באותה תקופה נולד בנה שנפטר בעודו באבו.

אך רות התמורדה ומתמודדת. היא לא רק המשיכה בתוך כל הקשיים לתפקד כאם וכרעיה של דיפלימט, אלא התפתחה כציירת מעניינת ביותר, כאילו בזה לחוליים. היא לא נכנעה, מחפשת את היפה ויודעת את הסוד של חוכמת החיים. אולי למדה זאת בקוריאה בשנים שבעלה כיהן שם כשגריר כאשר למדה אצל מורה זקן שלא רק החדיר בתלמידתו את הפילוסופיה והתרבות של המזרח, אלא גם שינה את גישתה לחיים וגרם לתפנית חדה בסגנון הציור שלה. רות התחילה ללמוד קליגרפיה (תורת הכתב) ולצייר על נייר אורז בטוש שחור במכחול דקיק סיני.

אחרי כמה שנים נשלחו היא ויהודה לפינלנד ורות מספרת: „בשבילי זה היה קשה מאוד. להיות אשת שגריר זה כבר משרה מלאה. היה עלי למלא תפקידים ייצוגיים רבים, וכל רגע של פנאי ניצלתי לציור וללימוד הסביבה החדשה. קשה מאוד היה לי להסתגל לנוף החדש, לצבעים הקשים של פינלנד. לקח לי זמן רב לגלות את העצים שבכל עונה שינו את צורתם ואת צבעיהם. הקיץ הקצר מלווה באור בוהק ומסנוור, והסתיו והחורף הארוכים שצבעי האפור והשחור שלהם מתמזגים בשלגים הלבנים הקשו על עיני ועל נפשי, עד שהתחלתי לצייר את העצים. מצאתי בהם אתגר ושמחה שאין לה גבול."

היום רות ידועה בעולם יותר מאשר בישראל. אמנם כיהנה כיו"ר אגודת הציירים בירושלים, אך עדיין אין מוזיאון שרכש מתמונותיה. היא הוזמנה למרכז פומפידו — משכן האומנויות הנודע בפריז. הגברת מיטראן, רכשה תמונה של רות. מלכת הולנד והקנצלר הגרמני קוהל ביקשו לתלות את תמונותיה בביתם. רות הציגה בטוקיו, ניו־יורק, פריז, פינלנד ובהולנד והביקורות ציינו איזה עוצמה יש בעדינות שלה.

ב־17 באוקטובר הציגה רות הורם תערוכת בבית האמנים בירושלים, כמה מציוריה עדיין מוצגים שם.

רות הורם, העוצמה שבעדינות

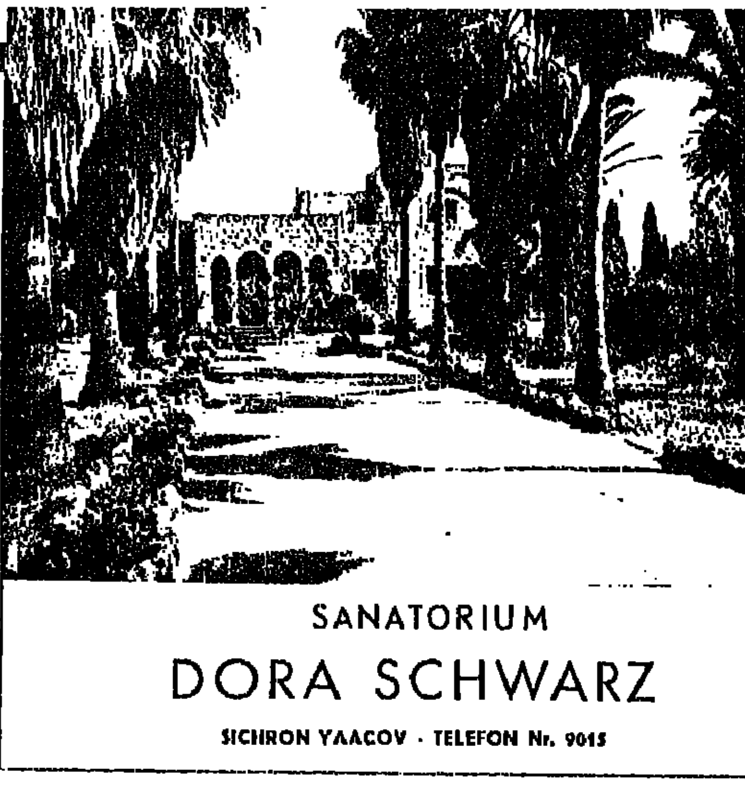

הסנטוריום של דורה שוורץ, כמו שיקראו לזה פעם. בזכרון יעקב. שוחרי בריאות, חולים ובריאים, עלו אליה לרגל

היה היתה פעם דורה שוורץ

זוכרים את דורה שוורץ? האשה הנמרצת שהקימה סנטוריום בו קיבלו טיפול מיוחד, ודיאטות למיניהן לפי הצורך. לפי מספר הטלפון שצוין בספר הבישול שלה — 9015 — אפשר להבין שהספר נכתב לפני הרבה שנים. למרות כל זאת, התפעלתי מאוד מן הגישה החדישה ועוד יותר מן המרשמים, שכולם על טהרת תוצרת הארץ. אשמח לתת לכל מי שמעוניין להעתיק או לצלם מתוך הספר, הבעיה היחידה היא שדורה שוורץ „יקית" אמיתית כתבה את הספר בגרמנית.

וכאן, רק על קצה המזלג משהו, משהו.

פשטידת תרד

6 מנות

1 ק"ג תרד (אפשר תרד קפוא), 300 גר' קישואים, 10 כפות פירורי לחם או קמח מצות, 4 ביצים קטנות, 50 גר' שומן (שמן או מרגרינה), קורט ונגביל, בצל קטן, ½ כוס חלב, 3 כפות שמנת, כף קורנפלור.

מכניסים לקערה את התרד, הקישואים והבצל המרוסקים מוסיפים חצי כמות פירורי הלחם, 3 ביצים, תבלינים וחצי כמות השומן. בשאר השומן מורחים את הדפנות של תבנית האפייה (דורה שוורץ השתמשה בסיר פלא!) מפזרים מעל השומן את יתר פירורי הלחם ויוצקים עליהם את תערובת התרד. אופים כ־40 דקות בחום בינוני, בתנור שחומם מראש.

כ־10 דקות לפני ההגשה מכסים את הפשטירה בקורנפלור מעורבב בשמנת (ואפשר להשתמש בחלב במקום שמנת) וביצה ומכניסים ל־10 דקות לתנור החם.

שימו לב שאין מלח ופלפל בפשטידה הזאת!

כופתאות גבינה לבנה

400 גר' גבינה לבנה, 20 גרם שומן, 2 כפות לבנייה, 4 ביצים קטנות, 180 גר' קמח, 60 גר' פירורי לחם, או 100 גר' סולת.

מעבירים את הגבינה דרך מסננת דקה. מוסיפים את שאר החומרים ומערבבים. יוצרים כופתאות לא גדולות. מרתיחים הרבה מים בסיר גדול, מכניסים בזהירות את הכופתאות ומבשלים כ־10 דקות.

מוציאים בזהירות. אפשר להגיש חם או קר, בתוספת ריבה, לפתן, או סוכר וקינמון.

העיקר הבריאות

בריאות

ב־2 וב־3 בנובמבר תתקיים כנס קוסמטיקאיות במלון הילטון בתל־אביב. כל הכבוד למארגני הכנס, ועוד יותר לקוסמטיקאיות אשר עושות מאמצים גדולים להרמת הרמה המקצועית ומנסות למנוע עבודה לא־מקצועית ולא־מבוקרת. כל קוסמטיקאית רצינית יודעת את חשיבות השמירה על האתיקה המקצועית, כלומר לא למכור אשליות, אלא לטפל, לייעץ ולמכור אך ורק לטובת הקליאנטים ולא לשם רווחים בלבד.

יותר ויותר מציעים לנשים של זמננו טיפולים דרסטיים, שבכיבול, מחזירים את הנעורים, ושמכוני יופי מבטיחים החזרת נעורים, הפחתת והעלמת קמטים, ואפילו מתיחות עור הפנים ללא ניתוח.

ניסיתי לקבל מידע כדי למסור לקוראי, אך לא ניתנה לי האפשרות לראות אפילו מסמך אחד המציין שמשרד הבריאות תומך ומאשר טיפולים אלה. בכיתון אחר, ביקשה הפקידה „לא לכתוב את השיטה, אלא רק לציין שאפשר לעשות טיפול כמו ניתוח פלסטי ללא... סכין והטיפול עולה 3800 ש"ח".

עוד יותר מאשר ביופי. החיצוני מטפלים כנו להורדת משקל. בלי דיאטה, בלי התעמלות, רק על־ידי שכיבה על ספה והרכבת כל מיני אלקטרודות, כריות רטט, מסג'ים במכשירים מיוחדים או... וזה באמת קצת מסוכן, על־ידי כדורים משקאות או אבקות שבתוספת מים נהפכים לארוחה שלמה מעוטת קלוריות.

אנא, שמרו על בריאותכם, היא יקרה יותר מקמט בפנים או קילוגרם מיותר. קוסמטיקאית אחראית ומלומדת תדע לתת לכם עצות מבלי לסכן את הבריאות וגם הרופא שלכם יענה לכם בידענות, מה מותר ומה רצוי ומה... מסוכן.

שמואל בונים

יומן ספרותי

א.ב. יפה כועס על נילי מירסקי („יומן ספרותי' על המשמר 11.9.87) על שבאה ותרגמה את הסיפורים של יצחק בָּבֶּל: „...מה מצאה ליטול על עצמה תרגום מחודש של סיפורי בָּבֶּל, שהופיעו לפני 24 שנים בתרגומו של א. שלונסקי, תרגום שהוערך על־ידי מביני־דבר כיצירת מופת!"

אני אמנם אינני נמנה על ,מביני־דבר', אך קראתי את בָּבֶּל במקור וגם בתרגומו של שלונסקי ואני שמח, למען בָּבֶּל, על התרגום החדש.

א.ב. יפה כותב: „... יצחק בָּבֶּל, המספר היהודי שכתב רוסית, ידע עברית, ואלו נסיבות חייו היו מביאות אותו אל ספרותנו, סביר שהיה כותב באותה עברית שורשית ודשנה ששלונסקי שם בפיו".

אמנם ,סביר', אילו כתב בָּבֶּל סיפורים על תלמידי חכמים באודיסה, אבל הוא כתב בסיפוריו על קוזקים, ועל עגלונים וגנבים יהודים אנשי העולם התחתון באודיסה. הדמויות המאכלסות את ,סיפורי אודיסה', למשל, מדברות ברוסית עילגת (אותה הכיר בָּבֶּל מילדותו) ומבנה המשפט והאינטונציות נשמעים בפיהם כאלו באו מהאידיש. בָּבֶּל לא היה שם בפי בחור הבא להודיע לבניה קריק, מלך הגנבים במולדבנקה (פרבר באודיסה), על פשיטה צפויה של המשטרה „עברית שורשית ודשנה" כזאת: „שמעני, המלך. יש עמי לפסוק לך כמה פסוקים... שלחתני הדודה חנה..." הקורא משפט זה בעברית רואה לנגד עיניו אברך מתובשי ספסל בית־המדרש. ובניה קריק אומר: „...ברנש... וכי אפשר שאתה משטה ביז" מלך הגנבים פונה אל סוחר שממנו הוא דורש תשלום דמי חסות: „...אם לא תעשה כן, הרי צפוי לך דבר כזה שאוזן לא שמעה ועל שפת כל לשון תהיה בכל אודיסה..." או „מטאטא חדש מטאטא למשעי" או „צנני דמיך, מניה". ובסיפורים ,חיל הפרשים' אומרים הקוזקים (בתרגום העברי): מתאווה הוא לחתנשק עמך...", לחיכן אתה מדחק עצמך", „...מן הסתם סבור הוא שעלבתיו", „ושמא לא כן, לא עלבתו..."

גיבוריו של בָּבֶּל בתרגומו של שלונסקי מדברים כך ומאבדים בכך את זהותם. בעקשנות ללא גבול חיפש בָּבֶּל את המילים ששם בפי גיבוריו. כל משפט יצא מתחת ידו מדויק, קולע ומהוקצע. דיוק זה של לשון וצורה היה פרי עמל רב. בָּבֶּל אמר: „אני איני מוציא מתחת ידי עמודים אלא מחבר מלה למלה". הסופר הרוסי פאוסטובסקי מספר בזיכרונותיו שבשנת 1921 ראה את הנוסח ה־22 של הסיפור ,ליובקה קוזק', נוסח שעדיין לא הניח את דעתו של בָּבֶּל. הסיפור הופיע בדפוס רק לאחר שלוש שנים. בָּבֶּל: „יש בי אהבה מיוחדת לשינויים... לכתוב קשה לי, אך להכניס שינויים אני אוהב".

איני מתכוון, חס וחלילה, לפגוע בכבודו של א. שלונסקי, כבודו במקומו מונח, ואף לא בכבודו של א.ב. יפה, אבל אני מקווה שהתרגום של נילי מירסקי יביא את הקורא העברי אל בָּבֶּל, וטוב הדבר וראוי.

יעקב רבי

25 שנות עברית

להלן פיסקת הפתיחה של ספר, רומאן מתורגם מאנגלית, שהועתק לעברית בידי מתרגם אחד, או למען הדיוק בידי מ ת ר ג מ ת, ונקל לראות ששני עטים אחוזי בידיים המתרגמות וששניהם שייכים פחות או יותר לתקופה אחת, לדור שאנו חיים בו, לזמן הזה. אף־על־פי־כן יש הבדל של זהות ושל זמן בין מתרגמת אחת למישנה. הנוכל לנחש נכונה מי הקדימה ומי איחרה במעשה התרגום?

להלן שתי נוסחאות התרגום:

(א) בבוקר יוני שטוף חמה של ראשית המאה נסעה מרכבה משפחתית לעֲבָר שער הברזל הגדול של האקדמיה לעלמות צעירות אשר בצ'יסוויק, השייכת לברברה פינקרטון. המרכבה היתה רתומה לשני סוסים מדושני מראה ונהוגה בידי עגלון שמן אשר חבש פאה נכרית לראשו ועליו כובע משולש קרנות. כאשר נעצרה המרכבה ליד שלט הברונזה הנוצץ, קפץ מתוכה משרת כושי ומשך כמצילה. מייד נראו בעשרים ראשים צעירים מציצים מבעד החלונות הצרים של בית האבנים הישן והמפואר. המסתכל חדי המבט יכול היה להבחין כאפה האדום, הזעיר, של העלמה טובת־הלב, ימימה פינקרטון, אשר הזדקר מעל למספר עציצי גרניומים שבחלון הטרקלין.

(ב) בבוקר שמשי של ירח יוני, בעוד המאה הזאת באיבה, קרבה ובאה, במהירות של ארבעה מילין לשעה, מרכבת מידות משפחתית, רתומה לצמד סוסים מפוטמים, עדויי רתמות סגנוניות ונהוגה בידי רכב מפוטם בכובע שלוש־פינות ובקפלט, אל שער־הברזל של הפנימייה לעלמות צעירות מיסודה של מיס פינקרטון אשר בשדרות צ'יזויק. משרת כושי, שישב לצד הרַכָּב השמן, גשא את רגליו העיקלות. משעצרה המרכבה מול שלט־הפליז המבריק של מיס פינקרטון, וכאשר משך במצילה צצו לפחות שתי עשרות ראשים צעירים בחלונותיו הצרים של בית־ליבנים העתיק, המהודר. יתר־על־כן, בעל עין בוחנת עשוי היה לזהות את אפה הקטן הסמוק של מיס ג'מימה פינקרטון הטובה עצמה, מתנוסס מעל אי אלו עציצי גרניון בחלון טרקלינה של אותה גברת.

תן דעתך לרמיזון בסגנונות בין שני הקטעים. בעברית המקובלת בפינו אנו מדברים על ח ו ד ש, ח ו ד ש יוני בהקשר שלנו, או שמשמיטים מכל וכול את המלה ח ו ד ש (כמו בקטע הראשון לפנינו). והנה בקטע השני גורסת המתרגמת, י ר ח, שהיא לשון המשתמעת כמיושנת, כשפת התנ"ך. האם פירוש הדבר שהמתרגמת רבן נוקטת במתכוון לשון מיושנת, כטעם דורות שהיוו? לא, לאו דווקא, אלא הקטע השני, המכיל את התיבה י ר ח, תורגם בידי המתרגמת המאוחרת יותר, לפני שנים ספורות בלבד, ולא בכרי. השימוש כְּיָרַח הוא אמנם ישן נושן, כנגד ה ח ו ד ש שהוא חדש־יחדיש; ואף־על־פי־כן דווקא הַיָּרַח המליצי מקובל על סופרים בדורותינו, בעיקר בסגנון ספרותי. ואכן, י ר ח מופיע בנוסח ב' של ספרנו, אשר הותקן זה מקרוב בידי א ס ת ר כ ס פ י וראה אור במוסד ביאליק. הנוסח הראשוני של אותו ספר עצמו, „יריד ההבלים" לוויליאמס מייקפיס תקריי, תורגם מוקדם יותר, ב־1960, בידי ע ט ר ה ז י ס ל מ ן, בהוצאת „לאשה" — כפי שמודיעני פרופ' יעקב בהט. והנה למרבה התימה מצוא נמצא גם בתרגומה החדש־יחסית של אסתר כספי קצת מליציות מיושנת כנגד החדשנות של סגנון הספר שהועתק והודפס בידי עטרה זיסלמן לפני 25 שנה. ראינו שאסתר כספי פותחת בתיאור מסעה של „מרכבת־מידות משפחתית... בבוקר שמשי של יָרַח יוני, בעוד המאה הזאת באיבה", בעוד עטרה זיסלמן מסתפקת ב„מרכבה משפחתית מ ר ו ו ח ת" — ויש הבדל סגנוני ניכר בין „ מ ר כ ב ת מ י ד ו ת", שהוא סגנון גבוה, ובין „מרכבה מ ר ו ו ח ת", שהוא סגנון של תמול־שלשום. כל שכן נודף ריח עז של מליצה מן „בעוד המאה הזאת ב א י ב ה", שהיא, כזכור, לשונה של אסתר כספי המחודשת.

היש הבדל בין ע ג ל ו ן ל ר כ ב? לכ־אורה, ההבדל הוא סגנוני בלבד ולא סמאנטי, שכן העגלון והרכב יחד הם אנשי שירות שעיסוקם בנהיגת סוסים. אף־על־פי־כן, מקובל עלינו שהרַכָּב הוא מונח „אלגנטי" יותר, לא בכדי, „מרכבת המידות" שאסתר כספי מדברת בה נהוגה בידי רכב שמן, ואילו המרכבה המרווחת של עטרה זיסלמן נתונה לשליטתו של עגלון שמן. ספק אם יש בימינו עגלונים. אנו זוכרים אותם מסיפורי שלום עליכם בתרגומו של ברקוביץ, או מן הפואמה „יריד העגלונים" של שמעוני, או לכל היותר מן העגלות שהילכו בין יפו לבין תל־אביב לפני כמה עשרות שנים. מכל מקום, אסתר כספי העדיפה בדיוק את מלת־הנוי (המיושנת...) ר כ ב על פני ה ע ג ל ו ן ה„עממי", שכן בדרכי־המלך של אנגליה בתחילת המאה הי"ט נסעו מרכבות רתומות לסוסים, לעיתים סוסים אבירים, ולא עגלות־עץ פשוטות־מראה. אגב: שני הסוסים שמרכבתה של זיסלמן היתה רתומה אליהם היו „מדושני מראה", ואילו אסתר כספי מעדיפה את התיאור הזה: „רתומה לצמד סוסים עדויי רתמות סגנוניות". תודו שבחירתה של אסתר כספי (תרגום של שנות השמונים), התיבה צ מ ד, נאה יותר מן „שני סוסים", כלשונה של עטרה זיסלמן. גם כאן, ההפרש בין שתי המתורגמניות הוא הפרש של „אלגאנציה" לשונית.

תן דעתך ששתי המתורגמניות, כל אחת על פי דרכה, נוקטת לעתים לשון לעזים, אם לעז בינלאומי הגזור מיוונית או מלאטינית ואם לעז מודרני אירופי. עטרה זיסלמן מדברת על „ ה א ק ד מ י ה לעלמות צעירות השייכת לברברה פינקרטון", בעוד שאסתר כספי מספרת על „ ה פ נ י מ י ה לעלמות צעירות". ושים לב שהיא מוסיפה את תואר הפועל (נאכן, העברי) „מיסודה"...

★

1) השווה ק פ ל ט בגירסה השנייה.
2) ראה להלן ב י ת ל י ב נ י ם.
3) להלן ה ס מ ו ק.
4) להלן ג ר נ י ו ן.

אין לי שום סיכוי אצלך

סיפור מאת יצחק שלו

א

אורת בא לבית. היה זה נתנאל, ידיד נעוריה של חמדה, מבית הספר התיכון. „שמעתי כי נישאת לאיש ובאתי לראות מיהו שזכה בך".

חמדה הביטה בו, מופתעת. את אודם לחייה קשה היה להסתיר. זכר הימים בגמנסיה עוד מילא את לבה, אם כי זיכרה של אותה אהבת נעורים פינה מקומו לאהבות מאוחרות יותר שנסתיימו בנישואיה.

היה זה בשביעית של גמנסיה. חיזוריו של נתנאל היו צנועים למדי והגיעו לשיאם פעם, רק פעם אחת, בניסיון לנשיקה שלא עלה יפה.

בת עשירים היתה והנער אשר התרועעה עמו לא היה מבית אמיד למדי בעיני הוריה. משפחתו נשתייכה למעמד הבינוני. אביו הרוויח לחמו כפקיד במשרד ממשלתי ואמו – עקרת בית שקועה בכליה ובכבסיה. ללא עוזרת. כל זה לא הרהיב את הכרתם המעמדית של הוריה. האב הביט בעין רעה על ידידותה עם נתנאל. הוא רצה במשהו „מתאים יותר" כפי שהתבטא באזניה. ההתאמה כמובן, לא היתה עניין של אופי, אלא עניין של כיס... לא ייתכן שחמדה תעשה, דרכה בחיים עם „הופעה פְלִיבָאִית" כזאת. הפליבאי, כלומר נתנאל, חש בטנים של אי־רצון הנשלחים אליו בכל ביקור בביתה ולאט־לאט מנע רגליו ממנו. חמדה לא התאבלה על כך זמן רב. חברים חדשים ניחמו אותה. אבל משהו נשאר בלב, אֵיזֶה זכר עמום שדיו להעלות קצת אודם בלחיים.

„מהיכן מגיע אתה לכאן?" שאלה, שכן נעלם נתנאל מן העין ויצאה שמועה כי ירד למדינות הים.

„מדרום אפריקה".

„ומה עשית בדרום אפריקה?"

„השאלה הנכונה היא: מה לא עשיתי שם... שימשתי כמורה לעברית בקהילה יהודית. אך השתמשו בי גם לצרכים אחרים. בגלל קולי שהיה, כנראה, ערב לאזניהם, מצאתי עצמי מזמר פרקי חזנות. מישהו הציע לי להיות גם השוחט המקומי..."

„ובשביל כל הפרנסות האלו ירדת לדרום אפריקה? וכי לא יכולת להשתכר כאן למחייתך בלא חזנות ובלא סכין שוחטים?"

הוא נראה כמי שחש עצמו שלא בנוח. בעמידתו לפניה היתה עליבות כלשהי.

„האמת היא שקיוויתי לעשות ממון, הרבה ממון, אבל השמועות על העושר המתגלגל שם בחוצות לא היו נכונות".

„ומה עכשיו?"

„חזרתי לכאן: לא עשיר ולא מאושר. אבל רציתי להיות שוב במקום שבו עברו נעורי".

„נוסטלגיה?"

„קראי לכך נוסטלגיה. אם הדבר עוזר לך להבין אותי".

„וכי יש שֵׁם אחר לדבר?"

„כן. יש שם אחר".

„כמו מה?"

„כמו זכרונה של אהבת נעורים מתוקה..."

„אבל יש לך, ודאי, אשה שהשכיחה את אותן אהבות נעורים. לא כן?"

„שום אשה... חיכיתי בכליון עיניים ליום שבו אוכל לחזור לכאן ולראותך".

„רצונך לומר שבמשך כל אותן השנים זכרת אותי?"

„זכרתי... זכרתי כל שרטוט בפנייך ואיך את צוחקת או לובשת את הכפפות".

„אינני מאמינה..."

נתנאל נאנח.

„תשתה משהו?"

„לא, תודה... לומר את האמת? – באתי לכאן לברר את מצבך המשפחתי, והנה נודע לי כי נישאת. הפסדתי אותך. נכון?"

„רואה אתה, יש לי בעל".

וכאן העלה דיבור שהרגיזה ועורר בה רושם של חוצפה.

„ואם הייתי מציע לך לנסוע עמי לדרום אפריקה?"

„כי אז הצעתך היתה נדחית על הסף... מה זאת עלה על דעתך?"

„אפילו בלא בעל לא הייתי עוקרת מכאן לארץ ניכר".

„עד כדי כך קשורה את למקום?"

„כן. ארץ זו יקרה לי... לעולם לא אעזבנה!"

נתנאל הסתכל בה וזכר את הטיולים משנות הגמנסיה. איך היו הולכים מהר־הצופים לים המלח. צעירים וגמישים, כמו שראוי להיות גיל זה. מטפסים על הצוקים, צוללים לתהומות הקניונים ורוחצים בבריכות־סלע קטנות שמי הנחל ניקוו בהן. כנראה שקצת מן היופי המדברי הזה, המקלח עם מי המעיינות ומרשרש בסוף נספג בדמה ללא תקנה, הרהר לעצמו.

„אני זוכר שלבד מן הנוף אהבת גם בתים מרווחים עם רהיטים יקרים כגון אלו שהיו בבית הורייך. האם ויתרת על היופי והעושר שבתוך הבית?"

היה בכך רֶמֶז לא דק ביותר, לדירתה של חמדה, שנראתה צרה למדי ומה שבתוכה צנוע ולא הדור.

„מלבד רהיטים נאים יש עוד כמה דברים המחבבים עלינו את החיים".

„מאושרת את?"

„כן".

„אין לי שום סיכוי אצלך, נכון?"

„נכון".

„ובכן, שלום חמדה... חבל!" היתה בדבריו נעימה של צער שעוררה את רחמיה ועם זאת – היתה לה לזרא.

„שלום!" אפילו לא הזמינה אותו לביקור שני.

ב

נתנאל שב למלון המפואר שבו התאכסן ומיד פשט מעליו את שמו העברי ולבש את השם שבו נודע בחו"ל: אדמונד ביינרט. הוא נהנה בלבו מכישרונו שעלה יפה, שכן, הציג עצמו לפני חמדה כמורה עני נודדים אפריקה בעוד שלאמיתו של דבר היה מיליונר בעירו שבצפון אמריקה. הוא חזר עליה כמין אודיסאוס יגע מתלאות החיים, אבל בניגוד למסופר באודיסיאה, מצא את פנלופה שלו כשהיא נשואה לאחר.

משחק ההתחפשות שלו היה אותו שעשוע עתיק של מלכים המתחזים כעניים ויוצאים לחוצות לשמוע מה אומרות עליהם הבריות. אבל המטרה שלשמה בא לישראל לא היתה כלל בגדר שעשוע. כוונתו היה לשאת כאן אשה „צברית" ולהביאה עמו אל ארמונו שבארצות הברית. זכרונותיו על ה„צבריות" עוררו בו תמיד ערגה דקה, ועזיבתו את הארץ לא היתה בה שום סתימת הגולל על חיבתו לכל מה שקשור בה: נופים, אנשים, ובעיקר נערות, נערות בבית־הספר, בצופים, כיון מותק של נגע שחום ויפה. מדי פעם היה מהרהר בחמדה, חברתו מן השביעית, אבל לא שעשע עצמו בתקוה שימצאנה שנית ויישאנה לאשה. ריאליסטן היה וידע שנערות כמוהה אינן ממתינות הרבה לנישואיהן. הוא נסע לכאן על מנת לברר זאת. בנסיעתו לקח עמו את הפסיכולוג שסייע לו תמיד ביחסים חברתיים.

ג

לכשהגיעו לארץ תכננו את מעשיהם. הם דחו מיד כל רעיון לגשת אל אחד השדכנים שהמקום היה משופע בהם.

„סוף סוף כמה מועמדות יכול השדכן להציע? יכולת הבחירה שלך תהיה מצומצמת מאוד... מעלעל אתה בכרטיסיה שלו וכבר הגעת לסופה..."

נמנו וגמרו לפרסם בעיתונות מודעה מאירת עיניים שזה לשונה: „מיליונר יהודי רוצה לשאת אשה ישראלית ולחזור עמה לביתו שבארצות הברית".

מאז נתפרסמה המודעה צלצלו הטלפונים בלי הרף. אחרי הצלצולים הגיעו גם הנשים לשם שיחה מוקדמת עם הפסיכולוג. רק אותן שנראו לו הובאו לראיון אישי אל מר ביינרט שהיה יושב בחדרו במנוחת־הדעת, כאילו לא הוא היה זה שביקש אשה. עוזרו היה מציג לפניו את המועמדות להיכרות ראשונה ולשיחה שהיתה, על פי רוב, גם שיחה אחרונה. מר ביינרט היה מקפיד בבחירתו.

אחת מן המציעות עצמן הגיעה יום אחד אל הפסיכולוג.

„ספרי קצת על עצמך", ביקש.

„אספר לך מיד את העיקר... אני ובעלי מצויים בהליכי גירושין. הובטח לי שבחודש הבא אקבל סוף סוף את גיטי".

„התהיי מוכנה לעזוב את הארץ?"

„כן... ארץ זו צרה עלי. העולם גדול וברצוני לראותו".

„השמעת קודם לכן על מר ביינרט?"

„קראתי בעיתונים שהוא מבעלי ההון המרבים לתרום למגבית המאוחדת".

„ואינך חוששת לקשור את חייך עם אדם שלא הכרת אותו, קודם לכן, פנים אל פנים?"

„בכל נישואין קיים הימור מסוים... הנה, את בעלי ראיתי זמן רב לפני הנישואין, אך דבר זה לא הצילני מפירוד".

„האם משפיע עושרו של מר ביינרט על רצונך להינשא לו?"

„כן", ענתה, „גדלתי בבית עשירים שבו העניקו לי הכל, ביד רחבה, והייתי שמחה להמשיך בכך".

„האם יש קשר בין גירושייך לבין חוסר היכולת להמשיך בכך?"

„כן... קשה היה לי להסתגל לחיים הצנועים, חסרי המותרות. שחייתי לאחר נישואיי". האשה נראתה לו נבונה וכנה. היא הוכנסה אל חדרו של המיליונר וצעקה נתמלטה מפיה.

„כן, גדלתי בבית עשירים שבו העניקו לי הכל", אמרה לו.

האתיופים

קורותיה של הקהילה היהודית באתיופיה מוצגים בתערוכה הנפתחת השבוע בבית־התפוצות. מראשית הקהילה ועד לעלייתה לישראל ב„מבצע משה". גירסאות, חיי יום יום ופריטים לרוב. צלם בית התפוצות דורון בכר ליווה אותם בישראל ובאתיופיה

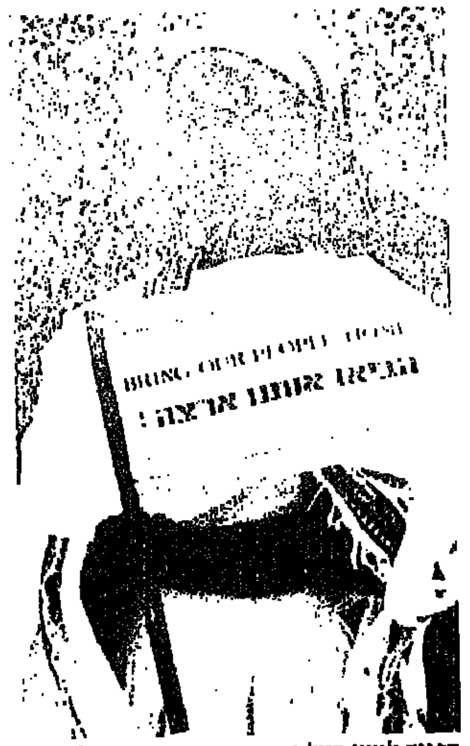

הפגנה למען העלאת יהודי אתיופיה. ירושלים, קיץ 1984

התערוכה „ביתא ישראל – סיפורם של יהודי אתיופיה" מספרת את קורותיה המופלאים של קהילה שדבקה באמונתה היהודית במשך דורות, אף שחיתה מנותקת משאר הקהילות היהודיות בעולם עד לראשית המאה ה־20.

יהודי אתיופיה, המוכרים בשם **פלאשים** (מונח עתיק בשפת גז האתיופית שפירושו מהגרים או נוודים) או בשם **ביתא ישראל** (השם המשמש אותם בהתייחסם לעצמם) מנו בתחילת המאה העשרים כ־50,000 נפש, ובשנות השבעים של המאה – כ־30,000 נפש.

רוב הפלאשים גרו בחלקה הצפוני־מערבי של אתיופיה, במחוז גונדאר ובהרי סמיין. אלפים מספר גרו במחוז טיגרה, ומעטים נוספים במחוז ולו ובאריתריאה. כיום קשה להבחין בהבדל כלשהו – גופני או לשוני – בין ביתא ישראל לבין האמהרים או הטיגרים שבקרבם הם חיים. דתם היא גירסא עתיקה של היהדות. מרביתם מתפרנסים מאומנויות שונות וכן מחקלאות.

בימי־הביניים עלה בידי ביתא ישראל להקים ממלכה עצמאית משלהם בהרי סמיין. למרות התקפות חוזרות של המלכים הנוצריים, הצליחו בני הקהילה לשמור על עצמאותם במשך למעלה משלוש־מאות שנה.

במשך רובה של תקופה זו לא היה לפלאשים מגע כלשהו עם יהדות העולם. עיקר הידע הקיים אודותם הגיע בדרך של סיפורים בעלי נופך אגדתי מפי נוסעים אירופיים וסופרים של מלכי אתיופיה.

בתחילת המאה ה־19, עם פרסום ספרו של הנוסע הנוצרי **ג'יימס ברוס**, הגיעו לאירופה, לראשונה, דיווחים אודות קהילה יהודית גדולה, שגודלה נאמד אז בכ־150,000־200,000.

ב־1904 ביקר באתיופיה **ג'אק פייטלוביץ'** ובעקבותיו באו רבים אחרים. היתה זו נקודת־מפנה בתולדות ביתא ישראל, שהיוותה תחילת חזרתם לזרם המרכזי של החיים היהודיים בעולם, תהליך שנסתיים עם עלייתם ארצה במסגרת „מבצע משה".

בתערוכה מוצגות הגירסאות השונות על מוצאה של הקהילה, תולדותיה, הרצופים מאבק לשמירה על העצמאות והייחוד הדתי מתוך החברה האתיופית; חיי היום־יום והמנהגים הדתיים, ומאבקם של יהודי אתיופיה להכרה בהם כיהודים לכל דבר, שיאו ב„מבצע משה", מבצע ההצלה הדרמטי של אלפים מהם ב־1984. מוצגים גם קשיי הקליטה של עולי אתיופיה בישראל.

התערוכה הוכנה בשיתוף עם המוזיאון היהודי בניו־יורק, והוצגה שם בשנים 1986־87. מתוך אלפי הפריטים שנאספו, הכוללים חומר תיעודי וצילומי, מוצגים בתערוכה כ־300 תצלומים, וכן מסמכים וחפצים; חומר רב שלא נכלל בתערוכה העשיר את ארכיון בית התפוצות באוסף התצלומים הגדול ביותר הקיים בנושא זה.

דורון בכר, צלם בית התפוצות, תיעד בשנים 1984־1986 את חיי ביתא ישראל באתיופיה ובישראל, וליווה אותם בשלבי הקליטה השונים. חלק מתצלומיו הרבים כלולים בתערוכה. ■

הכומר שטרן נושא דרשה באוזני הפלשים בשארגי. שטרן, יהודי גרמני, התנצר בלונדון ונשלח כמיסיונר לאתיופיה ב־1960

אישה מוכרת פסלוני חרס. וולקה, 1984

מפגש אחים במחנה מעבר באשקלון, מבצע משה, נובמבר 1984

תפילת פסח, אוזאבה 1963, בחג הפסח (במועדים אחרים מלוות תפילות הכהנים בנגינה בתוף ובגונג. צילם סימון מסינג, ארה"ב)

מאת נרקיס טל וינברג

צילם בועז לניר

תרגיל מסייע להריון

באתי אליה לאחר ששמעתי עליה רבות.

מספרים על ראומה כהן שנחונה בידיים שלא מן העולם הזה, שהיא עוזרת לשחרר ממועקות וכאבים בכל חלקי הגוף, ושעתה היא מסייעת לנשים שלא מצליחות להיכנס להריון, ללא עקומת חום, אולטרסאונד, הפריות מבחנה, וכל הגורמים המלחיצים מסוג זה. סתם־כך, בעזרת סדרת תרגילים פשוטה. סיפרו שהיא מוקד עלייה לרגל גם לנשים דתיות, הנשלחות אליה בהמלצתו של רב, מבני ברק.

צלצלתי בפעמון הדלת בביתה של ראומה כהן שביהוד. בפתח היא ניצבת, קטנה וצנומה. עיניה בורקות. חמות. ביתה קטנטן. חדר השינה הוא חדר העבודה. מזרון על הרצפה, מצנן ומיטה זוגית הם כלי העבודה. מכשיר הטלפון מתחבא אצלה מתחת למיטה. בבית, קרוב לבעל, לילדים ולרצפה היא מרגישה טוב ונוח; ולעבוד צריך רק במקום שמרגישים טוב. תעודות אין. התעודה הטובה ביותר, לדעתה, זו היא. לא אוהבת עיתונות ועיתונאים. בחו"ל כתבו עליה, לדבריה, המון. בכל העולם, לא סתם.

קשה לה לחשוף בצורה מסודרת קורות חיים, מיומנויות ותעודות הכשר. יש משהו נאיבי בדיבורה; יומרני, מבולבל. היא מציגה את עצמה כבעלת אינסוף תעודות אף שאינה זקוקה להן.

למדה בארה"ב, ביפאן, לימדה ביפאן ובהולנד. נוסעת לשם מדי פעם ללמד. הפרטים לא ברורים, לא הכל מסתדר. לדעתה, זה לא חשוב. הצלחותיה, לדבריה, מדברות בעד עצמן.

„לא צריך להשאיר את שטח הפריון לגברים, שעושים בנשים מה שהם רוצים. צריך לנסות לתת לנשים הזדמנות לטפל בעצמן", היא אומרת ומחייכת.

חשוב לה שיירשם שהיא תלמידה של אביבה שטיינר, שרשמה את ה„פטנט" שלה בספר ה„טריקים". כדי שלא יגנבו. הכוונה לטריק החשוב של שליטה רצונית על השרירים הנשיים, שרירי הרחם.

„אביבה היא מורה להתעמלות ופיזיותרפיה. יום אחד, בקבוצה של מתעמלות שלה, היא נתנה תרגיל של שאיבה ופתאום, שבוע אחר כך, רוב המתעמלות שלה לא הגיעו לשיעור. היא חשבה שהיא לא בסדר. ואז נודע לה שכל הנשים האלה קיבלו את המחזור החודשי, כולל נשים שכבר מזמן הפסיקו לקבל. וכך היא החליטה שעל־ידי תרגול שיטתי אפשר לשלוט על הרחם שלנו, וחיברה סדרות תרגילים של חימום, לחיצה, ושחרור.

אני פיתחתי את השיטה של אביבה, ולאחר שהיא התרשמה שאני יכולה לעשות את זה אני מלמדת אותה בכל ארצות אירופה. יש לי אמרגנים בחו"ל, שמזמינים אותי לסמינרים של שלושה ימים, בהם אני מלמדת את השיטה הזו. בדרך כלל אלו חוגים של צמחונים וטבעונים. הם גם מממנים לי את הנסיעות. בהולנד, לדוגמא הייתי 15־20 פעם, ואנשים באים אלי במסות. אני מלמדת כיום כ־5 קבוצות בכל פעם: זוגות שבאים עם בעיות של כניסה להריון, וגם גברים עם בעיות של פריון וסקס בכלל, כמו אימפוטנציה ושפיכה מוקדמת. הגברים ההולנדים פתוחים שיגעון לנושא הזה של סקס. ממש תענוג לעבוד אתם."

בעייה של שפה אין לה, לדבריה, שכן היא עובדת לצד מתורגמנית, שמסדרים לה האמרגנים שלה לצורך העניין. „לנשים אני עוזרת בתרגילים של כניסה להריון, אני מלמדת איך להימנע מהריון ללא שימוש בגלולות – אני עצמי מקיימת כך יחסים כבר שנים, וגם עוזרת להתמודד עם בעיות של גיל המעבר, דימומים, מיומות, הכל – רק בעזרת תרגילים".

כשאנחנו על הרצפה, היא מרימה חולצתה ומדגימה שליטה רצונית על שרירים תוך סיבוב חלקת בטן בלבד. תרגילים המסייעים לביוץ.

הכוהנת מיהוד

הפלה בעזרת הטלפון

ראומה מזמינה אותי לשבת על הרצפה. להרגיש נוח, ולפתוח את כפתור המכנסיים. „למה את הולכת כל כך צמוד? זה מפריע לפריון".

כשאנחנו על הרצפה, היא מרימה את חולצתה, ומדגימה שליטה רצונית על השרירים, תוך סיבוב חלקת הבטן בלבד, פנימה והחוצה. אי־אפשר שלא להשתאות נוכח השליטה האבסולוטית שלה, והיכולת לחזיז כל חלק מהבטן בנפרד. גמישותה מקנה לה לרגע מראה של מכשפה, או פעלולנית, מהטובות.

„כל הקונץ הוא שיתוף פעולה בין הגוף לנפש", היא אומרת. „איך להפעיל, מה להפעיל ולמה. אני מציירת לנשים שבאות אליי את הרחם ואומרת להן: תראו את השחלות, החצוצרות, הכל זורם".

השיטה היפאנית לימדה אותה להסתכל במטופלות שלה: בצורת הפנים, באף, במבנה הגוף ולהתאים לכל אחת את התרגילים שלה.

„אני מסתכלת על הידיים, כפות הרגליים, אם יש בעיה רצינית. אם האף נוטה יותר שמאלה – ייתכן שיש בעיה בצד הזה. אם האישון נוטה כלפי מעלה או מטה, גודל האוזניים; כשהכתפיים שמוטות פנימה – הבעיה רצינית יותר.

בעזרת תרגילים גם אפשר לגרום להפלה טבעית, עד 40 יום איחור בקבלת המחזור. „המון פעמים אני מקבלת טלפונים בהולים מאירופה, ארה"ב ויפאן של: הצילו, הצילו, הצילו – אני בהריון! ואז דרך הטלפון אני אומרת להן איזה תרגילים לעשות, וכעבור יומיים טלפון: הכל הסתדר. בהפלות דווקא יש לי יופי של הצלחות". עם זאת, היא מודה, קורות פשלות. „לפני שבועיים היתה כאן בחורה שלא התקשרה אליי, ובדרך כלל כולן מתקשרות אליי אחרי תרגילי הפלה, היא אמרה שהיא לא רוצה את הולד, אך בתוך־תוכה רצתה אותו. חשוב לי שתדעי שאני תמיד מסבירה לבנות שאין הצלחה של מאה אחוז בדברים האלה".

לדבריה, קל לה מאוד ללמוד את השיטות הטבעיות. „פעם אומרים לי משהו, אני קולטת. יודעת לעבוד. זו מתנת אלוהים".

במתנה הזו היא רוצה עתה לעזור בעיקר לנשים שלא מצליחות להיכנס להריון. הן באות אליה, לדבריה לאחר סבב מייגע אצל רופאי נשים. זה לא בדיוק שהיא נגד, אבל היא בהחלט מאמינה שאפשר בלי. הבעיה פעמים רבות נמצאת במוח, ועל־ידי הסבר ותרגול פותחים את הרחם לקראת ההריון. לשם־כך עושים את התרגילים: חימום הרחם, לחיצה וכו'.

התרגילים לקוחים מדף מודפס ביפאנית, כשאיש קטן, מצויר בקווקוו, מבצע אותם.

מטרת התרגילים לגרום לביוץ נוסף. אם מפספסים את הביוץ, שחל בין הימים ה־11 ל־15 למחזור, ניתן לתרגל ולגרום לביוץ נוסף בימים ה־17 וה־18. מי שלא מאמינה, אומרת ראומה, יכולה למדוד חום בימים אלה, ולראות שזה אכן קרה.

„אם התרגילים לא עוזרים, הם בוודאי לא מזיקים", היא אומרת, ומדגימה עלי. מתחילה בבדיקה. ממששת את הבטן התחתונה, בשכיבה על הגב, ועל הצד, תוך לחיצות חזקות של כף ידה.

אחר כך הדגמה של לחיצות: „תלחצי על הבטן התחתונה, חזק, אל הווגינה פנימה. ללחוץ ולשחרר. ואחר־כך: תמשכי את הווגינה, כמו להתאפק. לא לעשות פיפי. לסגור את השפתיים התחתונות. כמו אקט מיני".

גורמת להריון או מונעת אותו

היא אינה רוצה לפרסם את התרגילים, כדי שלא יגנבו הרעיונות. אפשר לאמר שהם דומים לתרגול אירובי עם מוסיקה, חוץ מהלחיצות והחימום ומתופעות הלוואי שחשים כששבים הביתה. ובהחלט מרגישים את הבטן התחתונה בעיקה.

תקופת הטיפול נעה בין חודש לשנה.

„אני נותנת להן את התרגילים, ושולחת אותן הביתה לתרגל. לפעמים, אני דוקרת, עושה שיאצו, רפלקסולוגיה, כוסות רוח, בהתאם לדרישות המקרה. אני אומרת להן לתרגל עד יום הביוץ (היום ה־13), ולא לקיים יחסי־מין בזמן התרגול. אני לא רוצה שהדם יתפזר. הצל שיהיה מרוכז בבטן התחתונה. חשוב מאוד גם לא לאכול בתקופה הזו יותר מדי דגים, עגבניות ותפוחי אדמה, משום שזה תלוי גם במזון, ולא רק בתרגילים.

„אני גם מטפלת לאחר את הביוץ, שיתעכב. לנשים דתיות, שיש להן ביוץ ביום ה־10, אני נותנת לאכול עשבים או ללעוס מסטיק ערבי טחון מהיום הראשון של הווסת, ואז זה מסתדר להן".

את נסיעותיה התכופות לחו"ל, מסבירה ראומה בכך שכאן, בארץ, אנשים מאוד שמרנים, ולא פתוחים. בעבר עסקה ביוגה, דיקור במחטים, כוסות רוח ומה לא. כשנחוץ היא עושה בהם שימוש גם היום. יוגה – למדה בקנדה, ביפאן למדה את השאר. כך, לפחות, עולה מבליל דבריה. שם גם למדה שלא להתייהר. בייחוד לא בעזרת התעודות.

„תנאי הלמוד שם איומים. הסטודנטים עוברים סדרות של הסתגלות בתנאים פיזיים קשים. לוקחים ממך תעודות זהות וכסף. קמים כל בוקר בחמש וחצי, אוכלים אוכל מגעיל של אצות־ים. עוסקים כל היום ביוגה, ומאזינים להרצאות ביפאנית. במשך היום גם רצים, עושים מקלחות קרות ומתפללים. זה מעמד של סטודנט שהוא שווה לאפס. אני הייתי שם במצב כזה ארבעה שבועות. בערב הייתי צריכה לכתוב על הרגשותי ביום הקודם. אני בכיתי המון. כמעט נשברתי אחרי שבוע. רציתי לברוח. ואז קרא לי חבוס הגדול המורה שם, והרשה לי לאכול מה שאני אוהבת. אחר כך הוא גם אישר לי ללמד את השיטה של אביבה, ומאז אני מלמדת אותה ביפאן. הוא היה מאוד גאה שיש מישהו מישראל שיכול ללמד את השיטה".

ראומה מעידה על עצמה שהיא לא מקבלת כל אחד לטיפול. יש עניין של פתיחות וכימיה. אם היא מרגישה בהתנגדות כלפיה, היא לא רוצה לטפל.

שיטת התשלום אישית, מותאמת ללקוח. מי שלא יכול לשלם, מביא משהו סמלי של תן וקח. ראומה מספרת שיש נשים שמביאות לה סוכה, או סמרטוטים. הן באות מכל הארץ, מי שיכולה, משלמת 50 שקל עבור ביקור רגיל. היא לא מעוניינת בפרסום, משום שאינה רוצה תור של אנשים. „לא עובדת בשביל הכסף. זה סוג של עבודה שצריכה להיעשות בניחותא", היא אומרת.

„הרבה מהקליינטים שלי דתיים, כי הם הולכים מעט לרופאים והרבה לרבנים. ולא רק במטרה להיכנס להריון. יש נשים שיולדות הרבה, ואז הרב מרשה להן לא ללדת שנתיים, ושולח אותן אלי לקבל טיפול שהן לא תיכנסנה להריון".

כשאני מבקשת לראיין נשים שנכנסו להריון לאחר טיפול אצלה, היא אומרת לי, כמה ימים מאוחר יותר, שאין אף אחת שמוכנה להתראיין. רק מכתבי תודה מחו"ל היא מוכנה להראות לי.

כל יום

19.11.87—13.11.87
מוסף רדיו וטלוויזיה

שישי טלוויזיה חינוכית

13.11.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 קשת וענן — וקראת לשבת עונג (כ).
08.40 ספרות יסודי — מסך לספרות — גשם יהי (כ).
09.00 מוסיקה — ד'־ו' — סולו — הגיטרה.
09.20 לשון ותקשורת — ג'־ה' — עיקר וטפל 2 (כ).
09.45 הגיל הרך — רחוב סומסום — קרוקודיל מעופף.
10.15 חשבון ו' — השארית בחילוק.
10.40 מדעי הטבע — יסודי — זברה.
11.00 חברה ותרבות — יסודי — סופרים מספרים — אורי אורלב.
11.30 אורחות — ז'־ט' — בג"צ (כ).
12.00 חברה ותרבות — על יסודי — הופ התבגרתי.
12.30 מוסיקה — על יסודי — העשרה — ראמו והצ'מבלו.

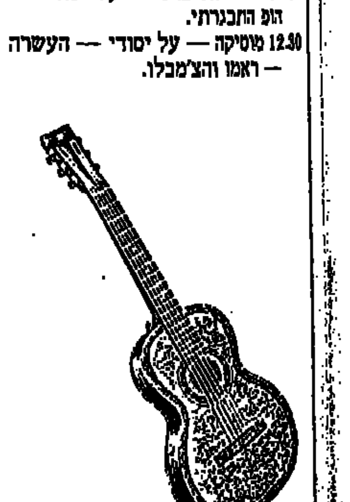

13.15 האוניברסיטה הפתוחה: שנות חיינו הראשונות — הדכאון שלאחר הלידה.
13.45 טלטקסט — דפי מידע — חדשות קול ישראל.
13.50 זהו זה — שידור חוזר. (כ).
14.35 תבונה ורגישות סדרה עלילתית בת 7 פרקים עפ"י סיפורה של ג'יין אוסטין העוסקת באהבתם של צעירים וברצון לרכוש מעמד בחברה באמצעות חתונה ורכוש. פרק 1 — הגב' דאשווד ושתי בנותיה, אלינור ומריאן, נאלצות לעזוב את ביתן — אחוזת נורלאנד משום שאביהן הוריש אותה לבנו מנישואין קודמים. הן עוברות לגור בבית צנוע, על אדמתו של קרוב משפחה. האחות הצעירה, מריאן, צעירה רומנטית ורגשנית, מתאהבת בצעיר קל דעת בשם וילובי ואחותה המבוגרת אלינור מתוודעת אל אדוארד, גיסו של אחיה החורג.
15.05 מפגשי בראשית — פרשת חיי שרה — שיחתו של הפרופ' בנימין גרוס.
15.30 ערב חדש — מוסף לשבת — מנחה: דן מרגלית.

ערוץ 2

17.30 המלך ארתור — סידרת הנפשה.
18.00 סרט: זמן אחר — מקום אחר.
19.30 קונצרט 2: הסימפוניה הרביעית של צ'ייקובסקי.
20.15 תעודה 2: הצייר דייוויד אינשאו.
21.00 סוף 2.

ערוץ 2 יום שבת — 14.11.87

17.30 המלך ארתור — סידרת הנפשה.
18.00 סרט: רחל לינדה בערבה.
19.30 ג'ין צלפתי (תוכנית שלישית).
20.00 סידרה תיעודית: מגלי עולם (פרק ג').
21.00 סוף 2.

ראשון טלוויזיה חינוכית

15.11.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 תלמוד — שניים אוחזין — ורמינהו 2 (כ).
08.40 ספרות יסודי — מסך לספרות — הסנדלר, העני והמלך (כ).
09.00 אנגלית ו'.
09.20 השעה שלנו — אהרון והעפרון הסגול (כ).
10.00 שעת כושר.
10.10 אנגלית ד'.
10.30 הגיל הרך — פרפר נחמד — יום הולדת לשבי.
11.00 חשבון ה' — השבר מהו?
11.15 צרפתית על יסודי.
11.30 גיאוגרפיה כללית — ה'־ו' — יפו — העיר.
12.00 ספרות ז'־ט' — כל משל ומשל (כ).
12.25 אנגלית ט'.
13.00 אנגלית י'.
13.30 הסטוריה כללית — מחשבת ימי הביניים.
14.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
14.05 האוניברסיטה הפתוחה: 1. בריאות — הבחירה בידיך — בשול ביתי. 2. מבוא לסוציולוגיה — מפגש בין תרבויות.
15.00 רכבת ההפתעות — סרט אנימציה מדובב לגיל הרך.
15.20 גברת פלפלת.
15.40 שעת כושר.
15.55 רחוב סומסום — סידור המחילה — קיפי רוצה לשנות את סדרי המחילה שלו — לשמיל יש רעיון

נהדר איך לבצע זאת. תוכלו לערוך היום גם ביקור בנגרייה וביחד עם קרמיט ביקור בביתה של הגברה שגרה בתוך נעל.
16.25 ילדת הפלא — פרק 23 — לו היקר והטוב — טד לאוסון מנסה להעביר את משפחתו למשטר בריאות ושיפור הכושר בהשפעת ידידו לו שכנראה נפלא... אך למרות הכל נפטר לפתע מהתקף לב — עובדה שמיד מחזירה את המשפחה לאורח חייה הקודם...
17.00 ערב חדש — מנחה: דן מרגלית.

ערוץ 2

17.30 המלך ארתור סידרת הנפשה.
18.00 סרט: הזאב הבודד.
19.30 הברדונים.
20.00 סידרה תיעודית: מגלי עולם (פרק ד').
21.00 סוף 2.

שני טלוויזיה חינוכית

16.11.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 אורחות ז"ט' — העיתון (כ).
08.40 ראשית הקריאה — כלי סורות — ביניים 3.
09.00 אנגלית ה'.
09.20 חשבון פשוט ד' — פירוק לגורמים (כ).
10.10 אנגלית ז'.
10.30 הגיל הרך — רגע עם דודלי — מה הבעיה (כ).
11.00 ערבית מדוברת — ד'־ה' — אלחלם.
11.15 אנגלית ו'.
11.30 ארץ מולדת — היציאה מן החומות (כ).
12.00 אנגלית ח'.
12.25 תלמוד — שניים אוחזין — פשיטא 2 (כ).
13.00 גיאוגרפיה כללית — ז'־ט' — פני כדור הארץ — שינוי ותמורה.
13.30 אנגלית יא־יב — Hello israel - Looking at jerusalem.
13.45 צרפתית — העשרה.
14.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
14.05 מגע — מהיר — איטי 2 — קצב משפיע על התנהגות האדם. מוריס — ילד שבגופו הושתל קוצב לב והרופא מסביר מה תפקידו של הלב ושל הקוצב. קצב במוסיקה — תפקיד המטרונום. הגיאות היא השעון של חיות החוף. מעקב אחר נדידת צפורי חוף.
14.35 קסים קסם — חוטים.
15.00 קשר משפחתי — משפחת

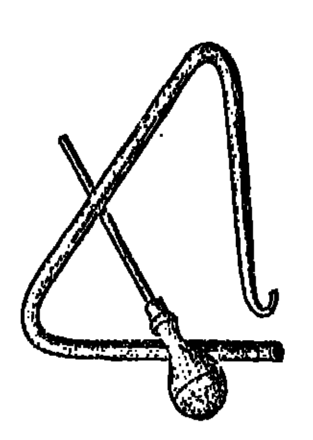

אלימלך משוחחת עם אחי יוחם על ריב בין אחיות: ענבל בת התשע וחצי, מיטל בת השמונה והתאומות ליז ואלינור בנות השש.
15.40 שעת כושר.
14.00 האסיר — פרק 3 — האדם השיסעוני — נעשים מאמצים לשבור את רוחו של האסיר ולגרום לו להאמין שהוא מישהו אחר. מספר 2 מנסה על האסיר את השיטה המתקדמת ביותר שיש באמתחתו, ומביא לכפר אדם שדומה להפליא... לאסיר. בשלב מסויים משכנע האסיר את מספר 2 שהוא הכפיל, והדרך לחופש כמעט נפתחת לפניו...
17.00 ערב חדש — מנחה: רפי רשף.

ערוץ 2

08.30 שידור ישיר ממשפט דמיאניוק.
17.30 שמש קטנה — סידרת הנפשה.
18.00 סרט: היידי בת ההרים.
19.30 תקציר משפט דמיאניוק.
20.00 סידרה תיעודית: מגלי עולם (פרק ה').
21.00 סוף 2.

שלישי טלוויזיה חינוכית

17.11.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 חשבון פשוט ד' — פירוק לגורמים (כ).
08.40 ראשית הקריאה — כלי סורות — ב' — ק'.
09.00 אנגלית ח'.
09.20 בתרגום לערבית — טבע — אויר לנשימה.
10.10 אנגלית ז'.
10.30 הגיל הרך — רחוב סומסום — סליחה אני עסוק.
11.00 צרפתית — על יסודי.
11.15 חשבון ה' — מספרים מוורים.
11.30 ארץ מולדת — היציאה מן החומות (כ).
12.00 גיאוגרפיה כללית — ז'־ט' — הרי געש.
12.25 ספרות על יסודי — אמנות הבמה של שייקספיר.
13.00 מוסיקה — על יסודי — העשרה — מוסיקת הסרטים בהודו — א'.
13.30 אתמול במשפט דמיאניוק.
14.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
14.05 סרט קולנוע השנים העליזות — סרט המספר על נער שובב ומלא ווים, מבית אמיד, שאינו נקלט בשום בית ספר, עד שהוא מגיע לפנימייה מיוחדת והסרט מתאר בהומור את תהליך קליטתו שם.
15.45 שעת כושר.
16.00 פרפר נחמד — המעיל החום של הדוד נחום — הפעם עוזי מסדר נעליים בחנות נעליים, גולי רוצה לעזור לו למכור, הם מוכרים לאפי

נעלי טיול, ריקוד ונעלי בית. אפי מספרת בעזרת תמונות, מדוע בהחלט אין החיות זקוקות לבגדים וכן על המעיל החום של הדוד נחום וארבעת הכיסים שלו המשמשים לעכברון חדרי שינה, אכילה, מנוחה ושעשועים.
16.25 רובוטריקים.
17.00 ערב חדש — מנחה: דן מרגלית.

ערוץ 2

08.30 שידור ישיר ממשפט דמיאניוק.
17.30 שמש קטנה — סידרת הנפשה.
18.00 סרט: עד כלות הלילה (עם איב מונטן ורומי שניידר).
19.30 תקציר משפט דמיאניוק.
20.00 סידרה תיעודית: מגלי עולם (פרק ו').
21.00 סוף 2.

רביעי טלוויזיה חינוכית

18.11.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 ארץ מולדת — בעיר ובעמק (כ).
08.40 אנגלית ו'.
09.00 מדעי הטבע — יסודי — איך גדלים הזרעים.
09.20 אנגלית ז'.
10.00 שעת כושר.
10.10 מדעי הטבע — ה'־ו' — אויר לנשימה (כ).
10.30 הגיל הרך — פרפר נחמד — יום הולדת לשבי.
11.00 חשבון ו' — מוטי כופל שברים.
11.15 אנגלית — יא' — יב' Hello — israel - Looking at jerusalem.
11.30 קשת וענן — הרמב"ם (כ).
12.00 אנגלית ח'.
12.25 אנגלית י'.
13.00 מדעי הטבע — על יסודי — האבולוציה 3 — מגנזי העבר.
13.30 אתמול במשפט דמיאניוק.
14.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
14.05 אוניברסיטה פתוחה 1. גילאי הגן — דרישות הדדיות. 2. יוון הקלאסית — סוקראטס — חייו והוראותיו.
15.00 טוב טוב הגמד.
15.25 על רופאים ואחיות — פרק רביעי — ראש הממשלה — ראש הממשלה מגיע לביה"ח לחנוך מחלקה חדשה, במהלך טקס הפתיחה הוא נפצע ומתנסה על גופו — או אצבעו — בטיפול המסור של הצוות הרפואי.
15.40 שעת כושר.

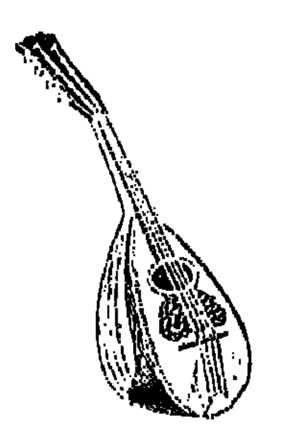

15.50 מאתיים שניות — למועצת הלול.
16.00 גברת פלפלת.
16.10 שביל באמצע שביל כצר — טיול השבוע: תחנת הכח בנהריים, אתר האדם הקדמון בעובדייה.
16.20 פיצוחים — שעשועון טלוויזיה נושא פרסים.
17.00 ערב חדש — מנחה: גדעון רייכר.

ערוץ 2

08.30 שידור ישיר ממשפט דמיאניוק.
17.30 שמש קטנה — סידרת הנפשה.
18.00 סרט: מרוץ חלום הכסף.
19.30 תקציר משפט דמיאניוק.
20.00 סידרה תיעודית: מגלי עולם (פרק ח').
21.00 סוף 2.

חמישי טלוויזיה חינוכית

19.11.87

08.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
08.05 שעת כושר.
08.15 מושגים ביהדות — וקשורתם לאות (תפילין) (כ).
08.40 ראשיתה קריאה — בלי סודות — ב"ד'.
09.00 ארץ מולדת — היציאה מן החומות (כ).
09.20 מדעי הטבע — ז"ט' — ורימת המטענים במעגל החשמלי.
10.10 אנגלית ה'.
10.30 הגיל הרך — בבית של פיסטוק — בואו נשחק בכיפה ארומה.
11.00 אנגלית ו'.
11.15 ערבית מדוברת — ד"ה' — שו האדא?
11.30 אנגלית ח'.
12.00 מדעי הטבע — על יסודי פיסיקה — ייצור חשמל 2.
12.25 אנגלית ט'.
13.00 הסטוריה — מתולדות ישראל — רמחל 2.
13.30 אתמול במשפט דמיאניוק.
14.00 טלטקסט — עד כאן — חדשות קול ישראל.
14.05 בלי סודות — א"ח'.
14.30 קשר משפחתי — נושפחת אלימלך שידור חוזר מתאריך 16.11.87 (כ).
15.10 רחוב סומסום — סליחה, אני עסוק — שמיל קנה מכנסיים חדשים. דרוש רק תיקון קל והם מושלמים. מי יבצע את התיקון? קיפי מנסה להשמיע שיר חדש שכתב, אך אינו מצליח לעשות זאת. מדוע?
15.40 שעת כושר.

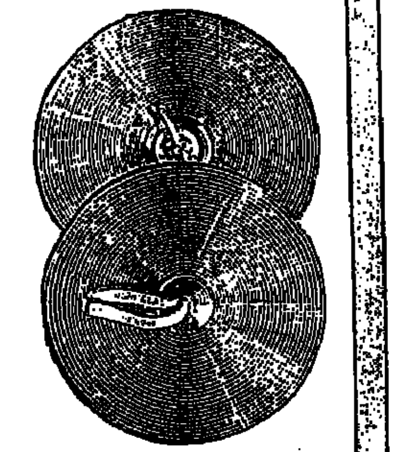

16.00 זהו זה — שידור חי.
17.00 ערב חדש — מנחה: אילנה דיין.

ערוץ 2

08.30 שידור ישיר ממשפט דמיאניוק.
17.30 שמש קטנה — סידרת הנפשה.
18.00 סרט: הקוטג' הורוד.
19.30 תקציר משפט דמיאניוק.
20.00 סידרה תיעודית: מגלי עולם (פרק ט').

שישי גלי צה"ל

13.11.1987

05.45 פרקי אבות.
05.55 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
06.00 אות פתיחת השידורים.
06.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.
06.30 פוקחים עין — החדשות הראשונות של היום — עם פנינה בת־צבי.
07.07 תוספת בוקר — צביקה שפירא ועיתוני סוף השבוע.
08.00 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית עם מיכה פרידמן, אילנה דיין ויעל דן.
09.05 בילוי נעים — עם מולי שפירא.
11.05 קולה של אמא — עם אלכס אנסקי.
12.05 סנדלים — שעתיים עם דורי בן זאב.
14.05 גבר אשה 87 — תכניתה של עדנה עברון עם צלמת העולם הזה ענת סרגוסטי ועם עו"ד אבי בורדוגו (חלק ב'). מפיקה: דורית שמעוני (ש"ח).
15.05 הדרן * יוסי בנאי מגיש את יוסי בנאי, תקליטו החדש ומה מסביבו. מפיק ועורך לשידור: יורם רותם.
16.05 שיר בשקט בשקט — עורכת: נגה טל. מגישה: מירב אופיר.
16.55 אלף פנים — סיפור קצר עם דן שכיט.
18.05 גבול — פרק 4 — נפש יהודי — ההמנון הישראלי כסמל לבעיית ההגדרות וההגבולות עם ישראליו עם יהודיו? היש לשנותו? בין המשתתפים: ד"ר ישראל אלדד,

יצחק אהרון, דורון רוזנבלום, נעים ערידי ועוד. עורך ומגיש: ספי רכלבסקי (ש"ח).
19.05 מראה מקום — תכניתה של שרה דורון עם עוזי לנדאו שבחר לחזור לעמק אילון מפיקה: דורית שמעוני.
20.05 לא על הלוף לבדו — מוסיקה ומשחקי רדיו נושאי פרסים מגישה: לאה עוז.
22.05 מרתון טום וויטס — עורך ומגיש: יואב קוטנר.
03.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.

שבת גלי צה"ל

14.11.1987

06.00 מבזק ידיעות.
06.10 צלילי שבת.
07.05 יופי של שירים — שירים עבריים.
08.05 מעל ומתחת לשמיכה — עורך: פנחס עידן. מוסיקה: עמליה רוזן.
09.05 מקהלה עליזה — שירים וסיפורים לילדים עם שרה דורון.
10.05 טעם של פעם — עם אורלי יניב.
11.05 במצב הנוכחי — עם יוסי עבארי ודני וסלי.
12.05 הדרן — ארץ טרופית משגעת — עם מתי כספי, במקצבים ברזילאים בהופעה פומבית שהוקלטה הקיץ בבית החייל בת"א. מפיק ועורך לשידור: אליעזר דר.
13.05 שאלות אישיות — במלאת 20 שנה לתכנית „שאלות אישיות" — בתכנית ה־1000 — יתארח ראש הממשלה יצחק שמיר.
14.05 הכל זורם * עורך: דובי לנץ.
16.05 סינימה שבת — תכנית לענייני קולנוע. מגיש ועורך: גידי אורשר.
17.05 שלך בהערצה — על היחסים המיוחדים בין המבקר ברוך קורצוייל והמשורר אורי צבי גרינברג, דרך חילופי האגרות שלהם. אלכס אנסקי קורא ומשוחח עם ד"ר דן לאור. עורך: אביעד רז.
18.05 גלגלי צה"ל — דיווחים ישירים על מצב התנועה בכבישי הארץ, עדכוני חדשות וספורט.
20.05 קלאסי כאן — מגאזין גלי־צה"ל על הנעשה בארץ במוסיקה הקלאסית. עורכים: עמליה רוזן ופנחס עידן.
21.00 מבט לחדשות.

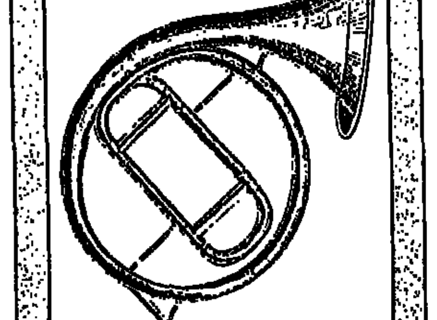

21.30 שירים עבריים.
22.05 מסורת מסורת — במוצאי יום מנוחה. עורך: מוטי זיילברשץ.
23.05 עושים מדינה — עורך ומגיש: דודו דיין.
00.05 ציפורי לילה מארח — אבי קורן מארח את הפסל יגאל תומרקין המגיש את השירים האהובים עליו.
02.00 מבזק ידיעות.
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.

שידורי צה"ל 2

09.00–18.00 — „גל עברי" — תשע שעות של שירים עבריים ברצף.
09.05 משירי נתן אלתרמן.
12.05 ארץ טרופית משגעת — עם מתי כספי, במקצבים ברזילאים.
13.05 להיט לתיאבון — להיטים עכשויים.
14.05 יופי של שירים — ממיטב הזמר העברי.
17.05 באים מאהבה — שירי אהבה.

ראשון גלי צה"ל

15.11.1987

05.45 פרקי אבות.
05.55 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
06.00 אות פתיחת השידורים.
06.05 אוניברסיטה משודרת — כלכלת המזרח התיכון — המהפכה במחירי הנפט. מרצה: פרופ' גד גלבר.
06.30 פוקחים עין — החדשות הראשונות של היום — עם פנינה בת־צבי.
07.07 שבע אפס שבע — עם אלכס אנסקי.
08.00 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית עם מיכה פרידמן, אילנה דיין ויעל דן.
09.05 אילה בוקר — עם אלי ישראלי.
10.05 מוסיקה — עם אורלי יניב.
11.05 נכון לעכשיו * עם רפי רשף.
13.00 מבזק ידיעות.
13.05 אחר אחר — להיטים עבריים. עורכת ומגישה: שירה גרא.
14.05 דו רה יומי — עם דני קרפל ודובי לנץ.
15.05 שירים לחג — עם ארז טל.
16.05 ארבע אחר הצהריים — שעה של שירים עבריים.
16.54 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
17.00 ערב טוב ישראל — עם דן שילון, יעל דן וגוני סביר.
18.05 שעה קלה על כלכלה — עם שמואל נחושתן ואברהם טל. מפיקה: ורדי נגיד.
18.45 חמש עשרה קטנות — יומן גל"צ לענייני צבא ובטחון. עורכים: יוסי עוזרד וענת גל־און. מגיש: יוסי עוזרד.

18.57 הודעות לחיילים.
19.00 מבזק ידיעות.
19.05 רדיו ספורט — מגאזין ספורט. עורכים: מיכאל קרנון וירון וילנסקי.
20.05 עושים מדינה — עורך ומגיש: דודו דיין (ש"ח).
21.00 מבט לחרשות.
21.30 אוניבריטה משודרת — כלכלת המזרח התיכון — המהפכה במחירי הנפט. מרצה: פרופ' גד גלבר.
22.05 על הדבש ועל הכיפאק — שירים שהחבר'ה אוהבים. עורך: מאיר לחיאני.
23.05 עשרים וארבע היום שהיה — עם ירון וילנסקי.
23.55 שיחת חצות — עם יחיעם פדן — עורך ספרים. מפיקה: דורית שמעוני.
00.05 ציפורי לילה — עם שלמה ארצי. תכנית מוסיקלית בנימה אישית.
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.

שידורי צה"ל 2

19.05 רדיו רדיו — עם יואב קוטנר.
20.05 להיטים.
22.05 הפסקת עשר — עם מיכל ניב.
23.05 קול הג'אז הזה — עורך ומגיש: דני קרפל.

שני גלי צה"ל

16.11.1987

05.45 פרקי אבות.
05.55 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
06.00 אות פתיחת השידורים.
06.05 אוניברסיטה משודרת — תורתו של הרב קוק — חופש והכרה. מרצה: פרופ' יוסף בן־שלמה.
06.30 פוקחים עין — החדשות הראשונות של היום עם פנינה בת־צבי.
07.07 שבע אפס שבע — עם אלכס אנסקי.
08.00 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית עם מיכה פרידמן, אילנה דיין ויעל דן.
09.05 אילה בוקר — עם אלי ישראלי.
10.05 מוסיקה — עם אורלי יניב.
11.05 נכון לעכשיו — עם רפי רשף.
13.00 מבזק ידיעות.
13.05 אחר אחר — להיטים עבריים. עורכת ומגישה שירה גרא.
14.05 דו רה מי — עם דני קרפל ודובי לינץ.
15.05 שירים לחג — עם ארז טל.
16.05 ארבע אחר הצהריים — שעה של שירים עבריים.
16.45 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
17.00 ערב טוב ישראל — עם דן שילון, יעל דן וגוני סביר.
18.05 חיילי הכסף — עם פלוגת הנדסה בצפון. עורך: פנחס עידן (ש"ח).
18.57 הודעות לחיילים.
19.00 מבזק ידיעות.
19.05 שירים מכאן — שירים עבריים.
20.05 קלאסי כאן — מגאזין גלי צה"ל על הנעשה במוסיקה קלאסית בארץ.

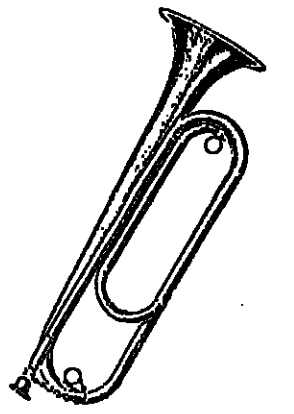

עורכים: עמליה רוזן ופנחס עידן (ש"ח).
21.00 מבט לחרשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת — תורתו של הרב קוק — חופש והכרה. מרצה: פרופ' יוסף בן־שלמה.
22.05 על הדבש ועל הכיפאק — עורך מאיר לחיאני.
23.05 עשרים וארבע — היום שהיה — עם ירון וילנסקי.
23.55 שיחת חצות — עם עו"ד ציונה פסל — סגנית ראש עיריית הרצליה. מפיקה: דורית שמעוני.
00.05 ציפורי לילה — עם יאיר לפיד. תוכנית מוסיקלית בנימה אישית.
20.00 מבזק ידיעות.
02.05 לא רוצים לישון מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.

שידורי צה"ל 2

19.05 רדיו רדיו — עם יואב קוטנר.
20.05 צער וחצי — תכנית הספורט של גלי צה"ל הכוללת דיווחים ישירים ממשחקי הליגה בכדורסל ופרשנים באולפן.
22.05 הפסקת עשר — עם מיכל ניב.
23.05 קול הג'אז הזה — עורך ומגיש: דני קרפל.

שלישי גלי צה"ל

17.11.1987

05.45 פרקי אבות.
05.55 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
06.00 אות פתיחת השידורים.
06.05 אוניברסיטה משודרת — כוכבים כפולים — כוכבים כפולים לוקים. מרצה: פרופ' אליה ליבוביץ.
06.30 פוקחים עין — החדשות הראשונות של היום — עם פנינה בת־צבי.
07.07 שבע אפס שבע — עם איתן ליפשיץ.
08.00 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית עם מיכה פרידמן, אילנה דיין ויעל דן.
09.05 אילה בוקר — עם אלי ישראלי.
10.05 מוסיקה — עם אורלי יניב.
11.05 נכון לעכשיו — עם רפי רשף.
13.00 מבזק ידיעות.
13.05 אחר אחר — להיטים עבריים. עורכת ומגישה: שירה גרא.
14.05 דו רה יומי — עם דני קרפל ודובי לנץ.
15.05 שירים לחג — עם ארז טל.
16.05 ארבע אחר הצהריים — שעה של שירים עבריים.
16.45 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
17.00 ערב טוב ישראל — דן שילון, יעל דן וגוני סביר.
18.05 שעה קלה על כלכלה — עם שמואל נחושתן ואברהם טל. מפיקה: ורדי נגיד.
18.45 חמש עשרה קטנות — יומן גלי־צה"ל לענייני צבא ובטחון. עורכים: יוסי עוזר וענת גל־און. מגיש: יוסי עוזר.

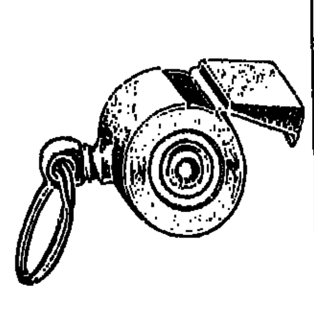

18.57 הודעות לחיילים.
19.00 מבזק ידיעות.
19.05 שירים מכאן — שירים עבריים.
20.05 שאלות אישיות — יעקב אגמון משוחח עם עזר ויצמן. עורך: ספי רכלבסקי. (ש"ח).
20.55 פינה חמה ללב"י.
21.00 מבט לחדשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת — כוכבים כפולים — כוכבים כפולים לוקים. מרצה: פרופ' אליה ליבוביץ.
22.05 על הדבש ועל הכיפאק — שירים שהחבר'ה אוהבים. עורך: מאיר לחיאני.
23.05 עשרים וארבע, היום שהיה — עם ירון וילנסקי.
23.55 שיחת חצות — עם ד"ר משה בקר. מפיקה: דורית שמעוני.
00.05 ציפורי לילה — עם אביהו מדינה. תכנית מוסיקלית בנימה אישית.
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.

שידורי צה"ל 2

19.05 רדיו רדיו — עם יואב קוטנר.
20.05 להיטים.
22.05 הפסקת עשר — עם מיכל ניב.
23.05 קול הג'אז הזה — עורך ומגיש: דני קרפל.

רביעי גלי צה"ל

18.11.1987

05.45 פרקי אבות.
05.55 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
06.00 אות פתיחת השידורים.
06.05 אוניברסיטה משודרת — הסתיו בשירה העברית * ההיצוג המשקף והרגם הפתטי. מרצה: ד"ר זיוה בן פורת.
06.30 פוקחים עין — החדשות הראשונות של היום — עם פנינה בת־צבי.
07.07 שבע אפס שבע — עם אלכס אנסקי.
08.00 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית עם מיכה פרידמן, אילנה דיין ויעל דן.
09.05 אילה בוקר — עם אלי ישראלי.
10.05 מוסיקה — עם אורלי יניב.
11.05 נכון לעכשיו — עורך ומגיש: רפי רשף.
13.00 מבזק ידיעות.
13.05 אחר אחר — להיטים עבריים עורכת ומגישה: שירה גרא.
14.05 דו רה יומי — עם דני קרפל ודובי לנץ.
15.05 שירים לחג — עם ארז טל.
16.05 ארבע אחרי הצהריים — שעה של שירים עבריים.
16.54 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
17.00 ערב טוב ישראל — עם דן שילון, יעל דן וגוני סביר.
18.05 יעד משודר — מגאזין גל"צ לענייני צבא ובטחון. עורכים ומגישים: יוסי עבאר ויצחק טוניק.
18.57 הודעות לחיילים.
19.00 שירים עבריים.

20.05 שאלות אישיות — יעקב אגמון משוחח עם עזר ויצמן. עורך: ספי רכלבסקי. (ש"ח).
21.00 מבט לחרשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת * הסתיו בשירה העברית — ההיצוג המשקף והרגם הפתטי. מרצה: ד"ר זיוה בן פורת.
22.00 על הדבש ועל הכיפאק — שירים שהחבר'ה אוהבים. עורך: מאיר לחיאני.
23.05 עשרים וארבע, היום שהיה — עם ירון וילנסקי.
23.55 שיחת חצות — עם הסופר דן סרי. מפיקה: דורית שמעוני.
00.05 ציפורי לילה עם נתן רטנר ואבי קושניר.
02.00 מבזק ידיעות.
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
00.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.

שידורי צה"ל 2

19.05 רדיו רדיו — עם יואב קוטנר.
20.05 מצעד הפזמונים הלועזים הממוחשב: שעתיים עם הלהיטים האהובים ביותר על מאזיני גל"צ. עורך: גיורא פרבר. מגישה: מירב מיכאלי.
22.05 הפסקת עשר — עם מיכל ניב.
23.05 קול הג'אז הזה — עורך ומגיש: דני קרפל.

חמישי גלי צה"ל

19.11.1987

05.45 פרקי אבות.
05.55 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
06.00 אות פתיחת השידורים.
06.05 אוניברסיטה משודרת — ההיסטוריה האמריקנית ממלחמת האזרחים למלחמה הקרה אידיאולוגיות ועסקים גדולים. מרצה: ד"ר ארנון גוטפלד.
06.30 פוקחים עין — החדשות הראשונות של היום עם פנינה בת־צבי.
07.07 שבע אפס שבע — עם אלכס אנסקי.
08.00 בוקר טוב ישראל — שעת אקטואליה יומית עם מיכה פרידמן, אילנה דיין ויעל דן.
09.05 אילה בוקר — עם אלי ישראלי.
10.05 מוסיקה — עם אורלי יניב.
11.05 נכון לעכשיו — עם יוסי עבארי.
13.00 מבזק ידיעות.
13.05 אחר אחר — להיטים עבריים. עורכת ומגישה: שירה גרא.
14.05 דו רה יומי — עם דני קרפל ודובי לנץ.
15.05 שירים לחג — עם ארז טל.
16.05 ארבע אחרי הצהריים — שעה של שירים עבריים.
16.54 באופן מילולי — פינתו של אבשלום קור.
17.00 ערב טוב ישראל — עם דן שילון, יעל דן וגוני סביר.
18.05 שעה קלה על כלכלה — עם שמואל נחושתן ואברהם טל. מפיקה: ורדי נגיד.
18.45 חמש עשרה קטנות — יומן גל"צ לענייני צבא ובטחון. עורכים: יוסי

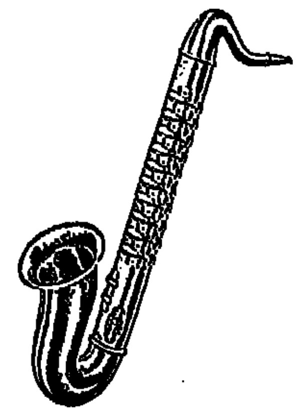

עוזרד וענת גל־און. מגיש: יוסי עוזרד.
19.00 מבזק ידיעות.
19.05 שירים מכאן — שירים עבריים.
20.05 יעד משודר — מגאזין גל"צ לענייני צבא ובטחון. עורכים ומגישים: יוסי עבארי ויצחק טוניק (ש"ח).
20.55 פינה חמה ללב"י.
21.00 מבט לחרשות.
21.30 אוניברסיטה משודרת — ההיסטוריה האמריקנית ממלחמת האזרחים למלחמה הקרה אידיאולוגיה ועסקים גדולים. מרצה: ד"ר ארנון גוטפלד.
22.05 על הדבש ועל הכיפאק — שירים שהחבר'ה אוהבים. עורך: מאיר לחיאני.
23.05 עשרים וארבע — היום שהיה — עם ירון וילנסקי.
23.55 שיחת חצות — עם לוטפי משעור — עורך העיתון אלסינארה. מפיקה: דורית שמעוני.
00.05 ציפורי לילה — עם ברוך בן חורין.
02.00 מבזק ידיעות.
02.05 לא רוצים לישון — מוסיקה לשעות הקטנות של הלילה.
05.05 צלילי בוקר — שירים עבריים.

שידורי צה"ל 2

19.05 רדיו רדיו — עם יואב קוטנר.
20.05 להיטים.
22.05 הפסקת עשר — עם מיכל ניב.
23.05 קול הג'אז הזה — עורך ומגיש: דני קרפל.

תחנות זרות טלוויזיה

המזרח־התיכון טלוויזיה

יום שישי 13.11.87

13.00 מסע בעולם המצוייר. 13.30 ימי העמק האבודים (מערבון). 14.00 מועדון 700. 14.30 התעמלות. 15.00 ילדי החבובות (מצוייר). 15.30 סופר־בוק (מצוייר). 16.00 שוכני הסלעים (תכנית לילדים). 16.30 סרט „הדליה הכחולה" עם אלן לאד. 18.00 חבורת קוסבי. 18.30 קשרי משפחה (קומי). 19.00 חדשות. 20.00 פול־גאר (פעולה). 21.00 סרט (ערבית). 22.30 מעשיות משמחות (ערבית).

יום שבת 14.11.87

13.00 וודי וודפקר (מצוייר). 13.30 המשפחה הבינונית. 14.00 דניס השובב (מצוייר). 14.30 מיסתורי הים. 15.00 עולם החיות. 16.00 כדור־סל. 18.00 אידועי ספורט בעולם. 19.00 כדורגל (ברזיל). 20.00 היאבקות. 21.00 סרט „הנוע הגדיר" עם ג'יימס סטיוארט. 23.00 מועדון 700. 23.30 חיים אחרים (סדרה).

יום ראשון 15.11.87

13.30 חיים אחרים (סדרה). 14.00 מועדון 700. 14.30 מעשיות משמחות (ערבית). 15.00 וורול גמירו'. 15.30 הבית המעופף (מצוייר). 16.00 שוכני הסלעים (תכנית לילדים). 16.30 שוכני הסלעים (תכנית לילדים). 16.30 סרט (ערבית). 18.00 משפחת וולטון (סדרה). 19.00 60 דקות (מגזין אקטואליה). 20.00 מופעים קלסיים (בולשוי־בלט) חלק 2. 21.00 סרט „רגילה מושלמת" עם טוני קרטיס. 22.30 מעשיות משמחות (ערבית).

יום שני 16.11.87

13.30 חיים אחרים (סדרה). 14.00 מועדון 700. 14.30 התעמלות. 15.00 ילדי החבובות (מצוייר). 15.30 סופר־בוק (מצוייר). 16.00 שוכני הסלעים (תכנית לילדים). 16.30 סרט „מפצחי חיות" עם האחים מרקס. 18.00 ימים מאושרים (סדרה קומית). 18.30 לורן ושירלי (סדרה קומית). 19.00 חדשות. 20.00 מגנום (בלש). 21.00 פוטבול. 23.00 מועדון 700. 23.30 חיים אחרים (סדרה).

יום שלישי 17.11.87

13.30 חיים אחרים (סדרה). 14.00 מועדון 700. 14.30 התעמלות. 15.00 ילדי החבובות (מצוייר). 15.30 הבית המעופף (מצוייר). 16.00 שוכני הסלעים (תכנית לילדים). 16.30 סרט „מריק ברווזים" עם האחים מרקס. 18.00 נסיעה בחלל (דמיוני). 19.00 חדשות. 20.00 צוות לעניין (פעולה). 21.00 מקגייור (סוכן חשאי). 22.00 זאב מעופף (פעולה). 23.00 מועדון 700. 23.30 חיים אחרים (סדרה).

יום רביעי 18.11.87

13.30 חיים אחרים (סדרה). 14.00 מועדון 700. 14.30 התעמלות. 15.00 ילדי החבובות (מצוייר). 15.30 סופר בוק (מצוייר). 16.00 שוכני הסלעים (תכנית לילדים). 16.30 סרט „עסקים מפוקפקים" עם האחים מרקס. 18.00 תן לי הזרמנות (קומי). 18.30 משפחת קמבל (סדרה). 19.00 חדשות. 20.00 רצח במשיכת קולמוס. 21.00 המחנך (סדרה). 21.30 ניו־הארט (סדרה קומית). 22.00 המשווה (בלש). 23.00 מועדון 700. 23.30 חיים אחרים (סדרה).

יום חמישי 19.11.87

13.30 חיים אחרים (סדרה). 14.00 מועדון 700. 14.30 התעמלות. 15.00 ילדי החבובות (מצוייר). 15.30 הבית המעופף (מצוייר). 16.00 שוכני הסלעים (תכנית לילדים). 16.30 סרט „קל דעת" עם האחים מרקס. 18.00 נובה. 19.00 חדשות. 20.00 סקרקרו וגברת קינג (בלש). 21.00 הדרך לשמים (דרמה). 22.00 לאור הירח (בלש). 23.00 מועדון 700. 23.30 חיים אחרים (סדרה).

הטלוויזיה הירדנית

יום שישי 13.11.87

כל שעות הבקר תוכניות לכל המשפחה 13.30 כדורגל בינלאומי או ספורט עולמי. 15.30 המצלמה הנסתרת (רק בערוץ 1). 16.20 סרט עלילתי בצרפתית. 17.30 זה לא יאומן (רק בערוץ 1) 18.00 ההיסטוריה של הנפט (רק בערוץ 1). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.15 לקט שירים. 19.30 חדשות בעברית. 19.45 לקראת שנות האלפיים (סרטון דוקומנטרי). 20.30 ציפיות מאוחרות (קומדיה אנגלית). 21.10 נגר הרוח (סידרה אוסטרלית) 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 ברכבת לוקסוס ללוס־אנג'לס (סדרה אמריקנית).

שבת 14.11.87

15.50 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 17.10 אחות קקיה (רק בערוץ 3) 18.00 הרוצה (סידרה בצרפתית). 18.15 ילדי רחוב די.בי.סי. (רק בערוץ 1). 18.30 אשנב לעולם בצרפתית. 18.35 עולם החיות (רק בערוץ 1). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 חברים בלבד (קומדיה אנגלית). 21.10 בידור חו"ל. 21.10 סרט עלילתי באורך מלא.

יום ראשון 15.11.157

15.50 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 15.55 תן לי צ'אנס (רק בערוץ 1). 16.20 פנקי ברוסטר (רק בערוץ 1). 16.45 מדע ודעת (דוקומנטרי — רק בערוץ 1). 17.10 בית חולים (סידרה באנגלית). 18.00 רחוב קרנו (צרפתית). 18.30 כדורגל בינלאומי (רק בערוץ 1). 18.30 ההיסטוריה של הטבע (דוקומנטרי). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 צ'רלס בשליטה (קומדיה אמריקנית). 21.10 תבוא הודעה על סידרה חדשה. 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 ספינת האהבה. 23.00 האקווילייזר (סידרת מתח אמריקאית).

יום שני 16.11.87

15.50 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 17.10 ג'ק הלברון (רק בערוץ 1). 17.30 כסיות כסף (לילדים רק בערוץ 1). 18.00 ההיסטוריה של הטבע (צרפתית). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.15 מגזין ספורט בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 קייט ואלי (קומדיה אמריקנית). 21.10 פלקון קרסט (סידרה עם ג'יין וויימן) 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 טוסיטלה (סדרה אנגלית).

יום שלישי 17.11.87

15.50 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 16.50 המצלמה הנסתרת (רק בערוץ 1). 17.00 סיפורים קצרים (רק בערוץ 1). 17.10 מדע ודעת (דוקומנטרי — אנגלית — רק בערוץ 1). 18.00 רישליה (צרפתית). 18.30 מטבח בינלאומי (דוקומנטרי על בישול). 18.30 כדורגל בינלאומי (רק בערוץ 1). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 20.30 במשיכת מכחול (קומדיה אנגלית). 21.10 רמינגטון סטיל (סידרת מתח אמריקנית) 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 סיפורי המסתורין של דורתי סיירס (סידרת מתח אנגלית). 23.10 פתוח כל שעות היממה (קומדיה אנגלית).

יום רביעי 18.11.87

15.50 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 16.30 סיפורים עולמיים. 17.00 ילודת הפלא (רק בערוץ 1). 17.25 המגלים (רק בערוץ 1). 17.30 בית חולים (סידרה באנגלית רק בערוץ 1). 17.55 שאנז אליזה (תכנית בידור צרפתית). 18.00 הטורינאר (סידרה בצרפתית). 18.30 תכנית בידור (צרפתית). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.15 ירדן היום (צרפתית). 19.30 חדשות בעברית. 20.30 ולדי (קומדיה אמריקנית). 21.10 טוסים (דוקומנטרי). 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 האטנר (סידרת מתח אמריקאית). 22.10 האבקות חופשית (בערוץ 1). 23.10 וידוי של האוורד (קומדיה אנגלית).

יום חמישי 19.11.87

15.50 סרטים מצויירים (רק בערוץ 1). 17.15 האיש הבלתי נראה (רק בערוץ 1). 17.30 חלומות ג'ינג (צרפתית). 17.45 עולם החיות (רק בערוץ 1). 18.00 רחוב קרנו (צרפתית). 18.30 סרט דוקומנטרי על טבע (צרפתית). 19.00 חדשות בצרפתית. 19.30 חדשות בעברית. 19.45 מגזין ספורט. 20.30 הגעים מביכים. 21.10 אלפרד היצ'קוק מגיש (סיפורי מתח). 21.30 לא ניתן להוכיח (סידרת מתח אנגלית). 22.00 חדשות באנגלית. 22.10 סרט עלילתי באורך מלא.

מתפרות הקולנוע

בוקר טוב בבולוניה

פעם היו באיטליה במאים שעשו קולנוע ספוג מודעות פוליטית חברתית. איפה איפה הם היום. סקולה התמתן עם יצירה בשלה ופיוטית אבל מאוד שמרנית והיא "המשפחה", ברטולוצי כבר לא עושה הרבה, פאזוליני נעלם, והאחים טוויאני הלכו להוליווד, לעשות מחווה לימי הראינוע בעיר הסרטים בחיתוליה, ובעיקר להעריץ את הקולנוע ההוליוודי, כמעט עד כדי התבטלות. האחים טוויאני משלבים בסרט דמויות אגדיות מההיסטוריה של ראשית ימי הראינוע עם דמויות פיקטיביות. לא צריך ללכת רחוק כדי להבין מהיכן שאלו את ההשראה לדמויות הראשיות בסרטם החדש. מדובר בשני אחים איטלקיים פרחי פסלים, שנוסעים לאמריקה, אוכלים הרבה חרה אבל בסוף מתקבלים לעבוד כמעצבי תפאורה ראשיים בסרטו המונומנטלי של גאון הקולנוע ד.וו.גריפית: "אי סובלנות". שני האחים עובדים על התפאורה ביחד, תמיד ביחד, ממש כמו הטוויאנים. סיפור הצלחתם בעיר החלומות שבארץ האפשרויות הוא גם נסיון לתאר את המאבק בין אירופה הישנה, ובפרט איטליה, שיצגה את האמנות הקלאסית הנשגבת, לבין אמריקה הצעירה והמוהרת ואמנות הקולנוע החדשה שזה עתה צצה ומבקשת לכבוש את העולם, בעוד שהיבשת הישנה אינה ממהרת להוריד בפניה את הכובע.

הטוויאנים עשו מלודרמה, אבל כה סטו מדרכם המעודנת עד שהתוצאה ירודה ומזכירה איזו מלודרמת "שורשים" טלוויזיונית. "בוקר טוב בבולוניה" הוא נפילה בכל מובן, למרות שבכמה סצינות יפהפיות עדיין אפשר להבחין בחותם הבימוי האסתטי הייחודי הזכור מ"קאוס", "הלילה של סן לורנצו" ו"פאדרונה". אבל מה עם ההתחייבות המוסרית? מה פתאום לעשות שמאלץ נהתני ומשולל כל בסיס מוסרי? האם אלה הם האחים טוויאני הסוציאליסטים שהכרנו פעם? סרט שמוטב לפסוח עליו בפילמוגרפיה המכובדת של הטוויאנים. הסרט הוא הפקה איטלקית־צרפתית. צ'ארלס דאנס הבריטי ("הרבה ולא כלום") מגלם את דמותו הנשגבת של ד.ו.גריפית האגדי, וינסנט ספנו וג'אקים דה אלמידה הם האחים שהפכו קפיטליסטים מדושני עונג. בטח הנכדים שלהם גרים היום בכל אייר. גרטה סקצ'י ("קוקה קולה קיד", "גבר מאוהב") ודזירה בקר הן עלמות החן שמתאהבות בהם. אומרו אנטונוטי הוותיק הוא אביהם הטירואני של השניים. "גת", תל־אביב.

כתמיד, בנו מה שנקרא בז'רגון, קומדיה מטורפת (אבל בעצם היא לא מטורפת – סתם משעממת) המתרחשת בניו־יורק סיטי.

מדונה היא נערה שזה עתה שוחררה מהכלא לאחר ארבע שנות ריצוי עונש על רצח שלא ביצעה. הקומיקאי האמריקני גריפין דאן, שתמיד מסבכים אותו איכשהו בפרשות מטורפות כמו בסרטים "זאב אמריקני" בלונדון ו"שגעון של לילה" – מגלם את דמותו של יאפי ניו־יורקי עשיר שזה עתה השתדך עם בתו של איש עתיר ממון שמשום מה אינו מרוצה מכך שמדונה שוב מסתובבת בעיר, ועל כן הוא מטיל על חתנו הנפחד לעתיד להסיע אותה לאוטובוס שייקח אותה לפילדלפיה לעולמים. כצפוי, בראשית הדרך מזדעזע הבחור מהעולם הפרוע שמציגה בפניו הנערה הזו, אבל במהרה הוא נכנע לקסמיה ומסכים להצטרף אליה למסע התיפוש המטורף אחר הרוצח האמיתי. הרבה בדיחות כחושות עד דק מאלפי קומדיות אחרות. חבל לבזבז זמן. זהו סרטו השלישי של הבמאי ג'ימס פולי שאף ביים את הווידאו קליפס של מדונה: "אבא אל תטיף". בסרט משתתף גם השחקן הבריטי סר ג'ון מיילס. "סיוון", ת"א.

מגדל הדבורים

סרטו האחרון של תיאו אנגלופולוס, החשוב בבמאי יוון, הוא סרט מסע של יאוש והחמצות. מארצ'לו מאסטרויאני מגלם בסרט את דמותו של גבר עייף ומאוכזב בגיל העמידה שנוטש הכל מאחוריו: בית, עבודה ומשפחה, ויוצא למסע על פני יוון קודרת ואפרורית של חורף צונן ומשחר רע. הוא מוצא לעצמו עבודה חפרית ככוורן שנוסע מישוב לישוב לטפל בכוורות דבורים, ומסע זה מהווה בשבילו פסק זמן וציפייה שמשהו חדש יתגבש בו לפני הכניעה הסופית. בדרך נטפלת אליו טרמפיסטית צעירה שאין לה לאן ללכת וספירוס כאילו מאמץ אותה, אבל לא מוכן לספק לה יותר מקורת־גג ומזון. הוא לא משוחח איתה ודוחה את פיתוייה החנפים. גם כשהוא מצליח להתגבר על ערמות המעצורים והכאבים, לאהוב ולתת לה לאהוב אותו, הוא שב עד מהרה לשריון הפרטי המחניק. אנגלופולוס לא נותן לגיבוריו שום נחת. הם נידונים ליחסים מוחמצים ולבדידות כתנאי קיומי.

"מגדל הדבורים" אינו הטוב בסרטיו של הבמאי, אף שהוא מעלה תמונת עולם קודרת ועגומה באפקטיביות לא פחותה מהסרט "מסע לקיתירה", אלא שבסרטו החדש שותפו אלמנטים זרים לכלל יצירתו, נאמר: יותר מסחריים, כמו סצינות הסקס המאולצות שלא מוסיפות טובה לסרט.

מי שהכיר את עבודת המצלמה השתלטנית

מארה סאד

הקרונה חוזרת לסרט משנת 1966. פיטר ברוק, במאי תיאטרון וקולנוע ידוע, ביים את מחזוק של פיטר וייס על סיפור רדיפתו ומותו של ז'אן פול מארה בידי המרקיז דה סאד. המקום בו מתרחש המחזה הוא בית חולים לחולי רוח בשנטון שבצרפת. ברוק ביסס את הסרט על ההצגה שעלתה ברויאל שקספיר קאמפני בלונדון. בסרט משתתפים: גלנדה ג'קסון, יאן ריצ'ארדסון, פטריק מקגי, מייקל ויליאמס. "אורלי", ת"א.

ספינת המורד

הבמאי ממוצא פולני יז'י סקולימובסקי, שפועל מזה שנים במערב, ביים סרט חדש על פי נובלה של הסופר הגרמני זיגפריד לנץ. הסרט הוא הפקה אמריקנית, צולם בים הצפוני ובגרמניה עם צוות של שחקנים אמריקניים. סקולימובסקי נשאר נאמן בסרט זה לדרמה אנושית פסיכולוגית דחוסה החביבה עליו, שהתקיימה בצורות שונות בסרטיו "הצעקה" ו"שעות נואשות".

הקברניט ולחשוף את נפשו השחורה וחולשותיו. הקברניט מצידו מסרב לנקוט באלימות על ספינתו ואוסר על צוותו לארגן מרד, למרות שגם הוא מתעב את הפולשים. סקולימובסקי מנסה להעמיד דילמה מוסרית בראש בסיס רעוע של מותחן פסיכולוגי. המותחן נשאר – והוא אינו מהמקוריים, והכוונות הפילוסופיות נשארו כנראה בספרו של לנץ. את הבריונים של דובאל מגלמים אדליס הווארד וויליאם פורסייט שכבר גילם עבריין מוגבל שכל בסרט "ביבי אריזונה". "דיזנגוף", ת"א.

קינוח הולנדי

קומדיה הוליוודית חדשה בהפקת "גולן גלובוס" ובבימויו של בועז דוידזון. הקומיקאים האמריקניים לורין דרייפוס (האח של ריצ'ארד) ודייויד לנדסברג שכבר שיתפו פעולה בהפקה של הקנונים, מגלמים כאן את דמותם של שני מלצרים העובדים במלון הוליוודי מפורסם.

רוברט דובאל (משמאל) וויליאם פורסייט בסרט "ספינת המרד"

מדונה בסרט "מי הנערה הזו?"

מי הנערה הזו?

מדונה היא הנערה הזו, והיא מאנפפת בקולה בתינוקיות מעושה, מפזזת כמו ילדה מפונקת ומחליפה תלבושות מיושנות במהירות מסחררת. אז בשביל זה לרוץ לסרטו?

הסרט נבנה סביב אישיותה הבימתית־הקולנועית המפוקפקת והסכרינית של נערת הפלסטיק מדונה, שהיתה דווקא נחמדה בסרט הראשון בהשתתפותה: "סוזאן, סוזאן", אבל כל זה היה לפני שההצלחה עלתה לה לראש, ולפני שהציבה לעצמה להיות יותר טובה ויותר מפורסמת ממרלין האגדית. או סביב מדונה הצבעונית, הרעשנית והוולגרית

הווירטואוזיות של אנגלופולוס מסרטיו הקודמים: "מסע השחקנים" ו"אלכסנדר הגדול", ומצא שכאן אנגלופולוס יתמתן והוא מסתפק במצלמה שלווה ובעשייה תסכונית ומרומזת שהביאה לכמה סצינות יפהפיות חזקות ונוגעות ללב.

עוד משתתפים: נדית מורווי בתפקיד הנערה שהיא בודדה לא פחות מספירוס, וסרז' רג'אני הצרפתי בתפקיד החבר החולה. הלהיטים שהנערה מכורה להם, הממלאים את השקט שבסרט הם שיריו של ג'ורג'יו דאלארס שערך כאן סיבוב הופעות לפני זמן מה. "לב" ת"א.

השחקן האוסטרי קלאוס מריה ברנדאואר (זוכה פרס האוסקר על "מפיסטו") הוא קברניטה המריר של ספינת משמר חופים הטועה באמצע מפרץ קטלני והפקידה להתריע ולהזהיר אוניות מפני סכנות. במחיצתו נמצאים גם חמישה אנשי צוות ובנו המתבגר (מייקל לינדון, בנו של סקולימובסקי) שמתקשה להסתדר איתו. ספינתו של הקברניט אוספת שלושה פליטים מספינות דייג, ואז מסתבר שהם ג'אנג'סטרים מסוכנים, שאת מנהיגם מגלם השחקן האמריקני רוברט דובאל זוכה האוסקר על "רגעים קטנים של חסד".

בין הקברניט לגנגסטר מתפתח קרב מוחות, עימות פסיכולוגי שמתחלחל באיטיות גם בקרב אנשי הצוות. הגנגסטר מנסה למוטט את

יומן

הסינמטק התל אביבי פתח בראשית החודש סדרת הרצאות בנושא "אמנות האנימציה". הסדרה נערכת בימי שני בשבוע בשעה 19.00 וכוללת הקרנות סרט באורך מלא והרצאה בלוויית הדגמות מפי האנימטור צביקה אורן. האנימציה נראית, אמנם, כבן דוד חורג ומאוד לא פופולרי של הקולנוע, או כמשהו ששייך לעולמם המוגבל של סרטונים אווילים לילדים. אבל זה לא באמת כך, התכנית הראשונה מוקדשת לתקופת ההתבגרות של סרט האנימציה הקצר והקומי, הקרוי "קרטון", ואשר נעשה בשנות ה־40.

התכנית השנייה מוקדשת למרכיבים הבסיסיים של שפת האנימציה. התכנית השלישית תדגים את התפתחות הקרטון הבלתי מחייב לסרטים בוגרים עם סאטירה חברתית, ובמקביל התפתחות יצירה אישית אמנותית בעקבות השפעת המאייסטר נורמן מקלרן הגדול, האב הבן והרוח של האנימציה האמנותית. התכנית הרביעית תוקדש לתקופת הפריחה הגדולה בשנות ה־70 בה תפסה האנימציה מקום ככלי ביטוי אישי ואמנותי.

את חופשתם הם מבלים בהולנד שם הם פוגשים בבנות להקת ה"דולי דוטס" וכדי לקנות את ליבן מתחזים השניים למפיקים חשובים בחברת תקליטים. "הוד", ת"א.

רוקסאן

הקומיקאי סטיב מרטין מנסה להתמודד בסרטו החדש עם דמותו הקלאסית של האביר הפייטן אציל הנפש סיראנו דה ברז'רק בן המאה ה־17 ממחזהו של אדמונד רוסטנד הצרפתי. עד עתה התבהו מרטין בקומדיות גרועות כמו "שלושה האמיגוס" או "אני את ואני" בהם הפגין כושר הישרדות מדהים יחסית לכוון קומי דליל בהחלט. רק לאחרונה הפגין משחק לא רע בתפקיד של רופא שיניים סדיסטי ב"חנות קטנה ומטורפת".

מרטין הפיק וכתב את התסריט ל"רוקסאן" – עיבוד מדויק של המחזה, אף שהעלילה הועתקה לימינו, ומרטין הולל בה סוויץ' קומי ורומנטי תוך כדי ניתוח על חוטם הטרגי, כדי להתאימו למידותיו הקומיות. וכך הפך סיראנו, על אפו הגרוטסקי, למפקד יחידת כבאים לא יוצלחים בעיירת סקי ציורית באמריקה. האשה שהוא אוהב בחשאי היא אסטרונומית משכילה (דריל האנה מ"משפט העשירים"). הגבר שאהבתו אוהבת הוא אחד בריון יפה ומטומטם שמקיא מהתרגשות מכל פעם שהוא רואה אותה. (ריק רוסוביץ שעושה תפקיד מצחיק בהחלט). סיראנו, או בעצם ס.די. טוב הלב, מנסח למען הבחור את מכתבי האהבה הפיוטיים, אבל המטומטמת לא מבחינה מי הגבר שאוהב אותה באמת. מרטין מפתיע בסרט זה לטובה. הוא הרבה יותר נינוח מאשר בסרטי הופל הקודמים. עם זאת ניכר שהוא פרול לחוזה פרר, הנפלא שגילם את סיראנו בגירסה קולנועית משנות ה־50: הסרט חביב ואפשר בהחלט לראותו, אף שבאופן אישי בהחלט אני מעדיפה את סיראנו של חוזה פרר. בסרט משתתפת גם שלי דובאל הוותיקה, אחת מהקבועות של אלטמן שהופיעה בסרטיו "שלוש נשים", "נשוויל" ו"פופאי", היא גם מייסדת תיאטרון האגדות הטלוויזיוני. את הסרט ביים: פרד שפיסי ("הרבה ולא כלום") "רקל", ת"א.

יעל ישראל

תשבצים

תשבץ 209

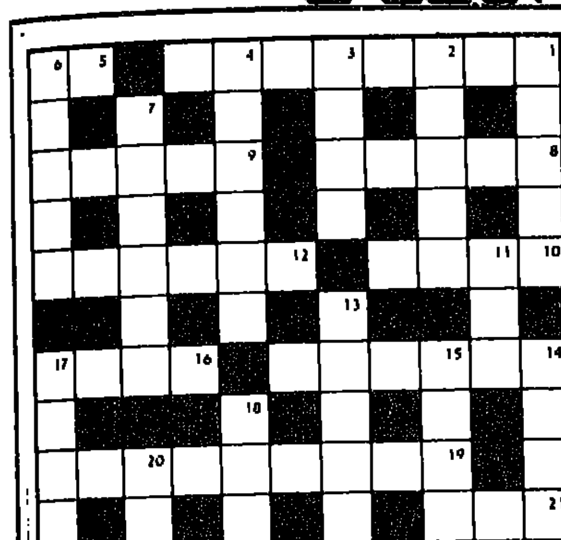

אפקי: 1. בית דפוס ידוע (שוכן בירושלים). 5. אויב. 8. חמר סינתטי המשמש לביגוד ולשקיות. 9. תרבותי, בא מבית טוב ומבי"ס טוב (כ"מ). 10. שעיסוקו ביקב. 12. חלק מן הלילה (כ"מ). 14. מגישה, מוסרת, שולחת. 16. למשל כסא, או ארון. 19. כמעט בטוח. 21. סוג של בע"ח העובר גלגולים בחייו. 22. ישוב עברי קרוב לעזה.

אנכי: 1. בן אחת האמונות בהודו (ובמזרח הרחוק). 2. תיק, שק. 3. חבל בארץ. 4. ציוד מלחמתי (כ"מ). 6. פח. 7. תופעת הזהר בקטבים. 11. אנטי גיבור שקספירי. 13. שייך להלוף החמרים בגוף. 14. אבי שמשון הגבור. 15. הומה, מלאת חיים. 17. מאיי הודו המערבית. 18 לחלוטין. 20. קרוב משפחה.

אגוזן 209

אפקי: 1. אז יעלה לירושלים – או: ירדנ (5,3) (עפ"י שוש קוריאט). 5. תנאי להורות (2). 8. מבשל בשמחה במושב (5). 9. ניצוץ האדון בישוב בשרון (5). 10. קיבל מכות וגם מוציאים לו את הרהיטים (5). 12. הוא מכרסם כבר בחשבון בבנק (6). 14. הוראה לסקוטי ז"ל מאת הנגר (6). 16. תפוחי אדמה מאות עברית (4). 19. תופעה עונתית שחלפה עם המלחמה (6,3). 21. להתראות אצל האינדיאנים באמריקה (3). 22. תורמת להנחת הבסיס על אף שהיא מלאכותית (7) (כ"מ) (עפ"י רותי ר.).

אנכי: 1. ראשית אפשר לשנות לסוף (5) ויחד עם שוש קוריאט). 2. כך אומרים בצבא לרב: שכבו כשרוצים לעשות עוד אחד כמוהו (5). 3. יעקובי הלך לאימוני כשר (4). 4. האם יוסקה שפירא יזיז את העיר הערבית על תושביה והאם יעזור להם בכך? (3,3). 6. ממש כפי שהוא "מלכלך" (5). 7. המשקיע בלי סבלנות קיבל קדחת (3,3). 11. מין שמן סירה (3). 13. קראנו שללביא יש משהו שאפשר להתכבד בו בין הכנפיים (3,3). 14. ברח מבית הקברות למרכז השכונה (4). 15. משותף לשמאל למשל (3,2). 17. ביקש, וחשב שנפלה עליו מעיפות (5). 18. חזק ואמץ גברו (4). 20. מקום לכלי לחימה בתל־יוסף (3).

פתרונות

תשבץ 208

אגוזן 208

אמיר בן אור

ברידג'

משחק בקלפים גלויים

היד הבאה שוחקה בתחרות שנערכה בארה"ב בשנת 1979. הכרוז ביצע את החוזה ליד השולחן, כשרק ההכרזה ותנאי הלחץ של הביצוע מנחים אותו. אנו נביא בפניכם את התנאים הדומים (ללא מזרח־מערב), ונניח לכם להגיע לביצוע הנכון, לפני שתתבוננו ביד המלאה.

♠ J 5 2
♥ K 9
♦ A 9 3
♣ J 7 5

♠ 10 8
♥ A Q 10 7 6 4
♦ Q 8 4 2
♣ A

מחלק: מערב
פגיעים: אף אחד
ההכרזה:

מערב	צפון	מזרח	דרום
1 בלי שליט	—	2 ספייד	3 הארט
—	4 הארט	—	—

מערב פתח ב־1 בלי שליט (12־14 נקודות), וצפון־דרום הגיעו באומץ רב, לחוזה של 4 הארט. החוזה נראה מוגזם מאוד ועל הכרוז למסור שתי לקיחות בספייד, שתי לקיחות בדיאמונד ויתכן גם לקיחה בהארט.

מערב הוביל ב־2 קלאב (רביעי מלמעלה) והכרוז עצר למחשבה. גם הכרוז רואה את בעיית המפסידים המרובים שבידו, והגיע למסקנה שלחוזה יש סיכוי אם בידי מערב K בדיאמונד, ומכיוון שזה הסיכוי לביצוע החוזה הוא מבסס את מבנה ידו של מערב על הנחה זו. מערב לא הוביל בספייד, מכך שאין בידו רצף בסידרה זו (AKQ ,AK ,KQ) ומכיוון שמזרח הכריז 2 ספייד, הרי שבידי מערב מקסימום 3 קלפים בסידרה זו. מערב הוביל ב־2 קלאב (רביעי מלמעלה), רק שבידו מקסימום 4 קלפים בסידרה, ומכיוון שבידי מערב 2 קלפים בסידרת הדיאמונד (ללא הנחה זו אין סיכוי לחוזה), הרי שבידו לפחות 4 קלפים בסידרת ההארט. מכל זה המשיך הכרוז בהארט, כשהוא מבצע עקיפה על הנסיך במערב, זוכה עם ה־9, ממשיך במלך הארט, חוזר לידו בחיתוך קלאב, המשיך במלכה ובאלוף הארט, ועבר לשלב הבא. נותרה בעיית הדיאמונד. על הכרוז למצוא פיתרון למפסיד אחד בלבד בסידרה זו, והכרוז מצא אותו. הוא המשיך בדיאמונד, 5 ממערב והכרוז שיחק את ה־9 מהדומם. מזרח זכה בעשירית. חזר בספייד. מערב זכה במלכה, באלוף ושיחק ספייד נוסף שנחתך ביד הכרוז. הכרוז המשיך בדיאמונד לעבר האלוף. המלך הופיע במערב והמשיך בדיאמונד קטן, כשהוא מבצע עקיפה על הנסיך שבידי מזרח, והחוזה בוצע. (במידה ומערב "קופץ" עם המלך בתור הראשון, זוכה הכרוז באלוף, ממשיך בדיאמונד קטן ובמידה ומזרח משליך דיאמונד קטן, עליו לשחק את ה־8 מידו והחוזה מבוצע). היד כולה:

צפון:
♠ J 5 2
♥ K 9
♦ A 9 3
♣ J 7 5 4 3

מערב:
♠ A Q 4
♥ J 8 5 2
♦ K 5
♣ K 9 8 2

מזרח:
♠ K 9 7 6 3
♥ 3
♦ J 10 7 6
♣ Q 10 6

דרום:
♠ 10 8
♥ A Q 10 7 6 4
♦ Q 8 4 2
♣ A

במידה ובידי מערב היה K10 או KJ בדיאמונד, על הכרוז להשליך את ה־9 דיאמונד על העשירית ולהניח למערב לזכות, ואח"כ להמשיך באלוף ובעקיפה על מזרח (אם לא ישליך את ה־9 יתקע בדומם במידה ומזרח לא יכסה).

ארנונה שפאן

שחמט

בעיות וסיומים

בעית השבוע

גומונדי מדגים משחק מהנה של הסוללות הלבנות (5448). בתלת־מסעית שהצטיינה בארה"ב, מסעים קריטים ואנטי קריטים (5449).

5448. קלוד גומונדי CLAUD GOMONDY
צרפת FRANCE
מקורית ORIGINAL

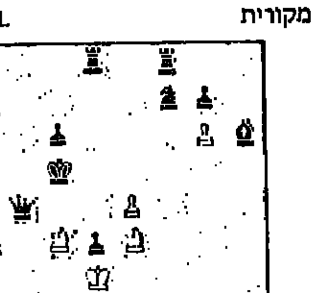

8 + 10 מט־עור בשני מסעים, שני פתרונות

5449. דן מיינקינג
צ'ס לייף
פרס ראשון

7 + 9 מט בשלושה מסעים

פתרונים אל העורך, רח' רמת־הגולן, 43, ירושלים 97703.

סיום מהנה

בסיום המובא להלן משחק מהנה של לבן ושחור.

א.א. סוטנייב
"דה פרובלמיסט" 1982־83
פרס ראשון־שני

4 + 6 לבן נוסע וזוכה

הפתרון: 1. א6, רג4. 2. מג7, ר:ה2. 3. פד5+, מ:ג3. 4. א7, רג3+. 5. מח1, מז4. 6. פה3+, מח3. 7. א8־ר! (7. א8־מה? רג3+! 8. מה:ג3, פט), רז2 (7. ...רח1. 8. רז2) 8. רז1+.

הערות השופט דויד הופר: "כמעט כל מה אפשר לצפות מסיום: חסכון, משחק עיקרי, הכתרה לכלי קל וסוף מפתיע. רק הרגלי ח4 נשאר על מקומו, אולם גם הוא משתתף".

אגדת האפיפיור

לפני כמה חודשים פרסמתי במדור זה בעיה שחוברה כביכול על־ידי האפיפיור. מסתבר שכל הסיפור אודות האפיפיור הפרובלמאי הומצא על־ידי הפרובלמאי הצרפתי ז'אן־מארי מוריסה. הוא ששלח לפול ואלואה, עורך "דה פרובלמיסט" הבריטי, מכתבים שנכתבו כביכול על־ידי האפיפיור. רבים נפלו קורבן לבלוף, כולל כותב שורות אלה.

פתרונים

5438 (סטאובה). 1. מה:ח6, דומה שאין כבר מה לחדש במוטיב, כאשר הוא מוצג בפאזה אחת (קיומי). מבנה נאה ומניעת דואלים [illegible].

5439 (הגורל). 1. מה:ח6, צח8. 2. רו5. [illegible]

יוסי רטר

קרבות ותחרויות

יעקב מוריי בראש

רב האמן יעקב מוריי העפיל לראש מד־הכושר הישראלי, במקומו של רב האמן יהודה גרינפלד, השומר עדיין על מקום ראשון מבין הישראלים במד־הכושר הבינלאומי ("רייטינג ליסטה"). למוריי 2683 נקודות (ישראליות), כשאחריו יהודה גרינפלד 2622, אלון גרינפלד 2585, נתן בירנבוים 2574, דב גורמן 2554, אילן מנור 2540 (התקדם ב־118 נקודות, מהמקום ה־15), יעקב בליימן 2533, אליהו שווידלר 2531, ולאדימיר ליברזון 2524, לב גוטמן 2509, גדי רכליס 2504, שמעון כגן 2497, ישראל שרנצל 2441, לאון לדרמן 2436, יאיר קריידמן 2427.

אליפות תל־אביב

יהודה גרינפלד, עופר ברוק ואילן מנור מוליכים בראש באליפות הפתוחה של תל־אביב כשלכל אחד מהם 3.5 נקודות בארבעה משחקים. בסבוב הרביעי הסתיים בתיקו המשחק בין גרינפלד לברוק. הפתעה גדולה נפלה כשליברזון הפסיד לדן לפן. בסבוב קודם הפתיע יונה קוסאשווילי בנצחון על נתן בירנבוים. שמעון כגן נחל הפסד שני בתחרות כשנוצח על ידי אורי ז'ק.

גביע ליברמן

ביום ג' הקרוב תיפתח במועדון הפועל עירוני פתח־תקוה, בבית נטע, תחרות סוף שבוע (עד 21.11) לזכרו של משה ליברמן ז"ל שנפל במלחמת יום כיפור. התחרות היא בת חמישה סבובים. הפרס לזוכה – אלף שקל. פרטים והרשמה אצל צבי גל טל. 03/9323591.

גביע מרכז אירופה

נבחרת מערב גרמניה, ללא אף רב אמן, זכתה במקום הראשון בתחרות על גביע "מיטרופה" שנערכה במירן (בגובה 1650 מטרים) ברמת בין שבשוויץ. הגרמנים צברו 15 נקודות בהקדימם את צרפת (ללא ספאסקי) – 13, יוגוסלביה (עם רבי האמנים מאטלוביץ' ואיצייביץ) 12, שוויץ (ללא קורצ'נוי) – 11, אוסטריה 7.5 ולוקסמבורג – נקודה וחצי. טקס הסיום נערך בפיץ גלוריה, בגובה 2970 מטר בהר שילטהורן, המשקיף על היונגפראו.

* יצאה לאור חוברת מספר 10 של שחמט ובה חומר עשיר ומגוון.

פרס יופי

בכפר נופש בבולגריה נערכה תחרות בינלאומית לאמנים צעירים במסגרת חגיגות 70 שנה למהפכת אוקטובר. בתחרות השתתפו תשעה בולגרים, ארבעה שחמטאים מברית המועצות, אחד מיוגוסלביה ואחד מצ'כוסלובקיה. ניצח האמן הבינלאומי א. קרמניצקי מבריה"מ שצבר 10 נקודות ב־14 משחקים בהקדימו את האמן הבינלאומי הבולגרי ו. לוקוב – 9, האמן א. אוסטרובסקי מבריה"מ – 8 ועוד.

בפרס המשחק היפה ביותר בתחרות זכה המשחק המובא להלן. המנצח בו הוא אמן מבריה"מ שלו 2325 נקודות במד־הכושר הבינלאומי. המפסיד הוא אמן בולגרי שלו 2380 נקודות במד־הכושר הבינלאומי. שניהם שותפים למקומות 6־12 עם 6.5 נקודות כל אחד.

גמביט סקוטית
לבן: דייב שחור: קולב
בולגריה 1987

1. ה4, ה5; 2. פ־ו3, פ־ג6; 3. ד4, ה:ד4; 4. ג3, ד:ג3; 5. פ:ג3, ר־ב4; 6. ר־ג4, ד6; 7. ס־ס, ר:ג3; 8. ב:ג3, פ־ז6; 9. מה־ג2! (חידוש תיאורטי רב ענין) 9. ...מה־ח7; 10. ר־א3, ס־ס; 11. צא־ה1, פ־ד7;

12. ח5!! (כופה את ההמשך הנאה שנראה להלן) 12. ...פ:ה5; 13. פ:ה5, מ:ה5; 14. [illegible]

אבי אמיר